LIDÉ Z DALEKA

Vietnamci a Mongolové v českých zemích

Katalog
k výstavě fotografií
Jindřicha ŠTREITA

Katalog k výstavě fotografií Jindřicha Štreita | Lubomír Hlavienka | Dušan Janák | Ondřej Kolář | Monika Nová | Gábor Oláh | **Opava 2020**

LIDÉ Z DALEKA

Vietnamci a Mongolové v českých zemích

Publikace vznikla za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci programu Národní a kulturní identity (NAKI) II, projekt DG18P02OVV064 *Právní, historické a společenskovědní aspekty nových a tradičních menšin v České republice*.

Recenzenti:
Filip Kraus, Ph.D.
Mgr. Ondřej Srba, Ph.D.

Editoři:
Lubomír Hlavienka
Dušan Janák
Ondřej Kolář

© Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě, 2020
© Slezské zemské muzeum, 2020
© foto Jindřich Štreit

Print
ISBN 978-80-7510-417-5 (Slezská univerzita v Opavě)
ISBN 978-80-87789-67-4 (Slezské zemské muzeum)
Online (pdf)
ISBN 978-80-7510-418-2 (Slezská univerzita v Opavě)

Obsah

Úvod 4

Teoretické souvislosti poznávání problematiky národnostních menšin 5
Role fotografie ve výzkumu (národnostních) menšin 20

Stručná historie a současnost vietnamské menšiny v Československu a v České republice 25
Vietnamci v Československu do roku 1989 26
Životní podmínky Vietnamců v Československu 31
Vietnamci v Československu a České republice po roce 1989 35
Demografická data o vietnamské komunitě 36
Vietnamská komunita v České republice 39
Bydlení 44
Profesní struktura vietnamské komunity 44
Náboženství a tradice 49
Školství 50
Shrnutí 51

Historie a současnost mongolské menšiny v Československu a v České republice 53
Historie vztahů Československa a Mongolské lidové republiky 53
Historie vztahů České republiky a Mongolska 55
Současnost vztahů České republiky a Mongolska 57
Mongolská menšina v České republice 60
Základní charakteristika mongolského teritoria a mongolské společnosti 75
Ekonomická situace 75
Demografie 80
Národní mentalita 82
Bydlení 88
Náboženství 89
Integrace do České republiky 89
Proces integrace v oblasti vzdělání dětí a učení se českému jazyku 90
Proces integrace v oblasti bydlení 92
Proces integrace v oblasti náboženství a svátků 93
Proces integrace ve společenské rovině 95
Shrnutí 96

Závěr 111

Seznam zkratek 112
Prameny a literatura 113

Shrnutí 116
Summary 117

Archivní prameny 118
Jmenný rejstřík 119

Úvod

Ondřej Kolář

Vietnamská a mongolská komunita v České republice sice vykazují určité společné znaky, ale existuje mezi nimi také množství rozdílů, jež vycházejí z odlišného společenského, hospodářského a demografického vývoje v mateřských zemích, stejně jako z odlišných motivů a okolností imigrace příslušníků těchto etnik do ČR. Zatímco Vietnamci jsou v tuzemském prostředí přítomni již delší čas a stávají se víceméně samozřejmou součástí české občanské společnosti, imigrace z Mongolska byla donedávna vcelku marginální a povědomí většiny českého obyvatelstva o nové národnostní menšině je prozatím mizivé.

Předkládaná přehledová publikace usiluje o přiblížení obou menšin široké čtenářské veřejnosti formou srovnání, a to za využití metod sociologického a historického výzkumu, stejně jako umělecké reflexe. Tematické kapitoly o Vietnamcích a Mongolech doplňuje úvodní stať o vnímání národnostních menšin z pohledu sociologie. Samostatnou část publikace pak tvoří cyklus fotografií Jindřicha Štreita z prostředí zkoumaných etnik, jež doplňují odbornou textovou část a umělecko-dokumentárním stylem zachycují běžné i sváteční dny Vietnamců a Mongolů v ČR.

Publikace tematicky navazuje na katalog Lidé z východu (Opava, 2019), jenž obdobným způsobem zachytil situaci tuzemské ukrajinské menšiny. Kniha vychází u příležitosti stejnojmenné putovní výstavy fotografií Jindřicha Štreita.

Teoretické souvislosti poznávání problematiky národnostních menšin

Dušan Janák | *Gábor Oláh*

Tématem výstavy *Lidé z daleka* jsou Vietnamci a Mongolové žijící v České republice. Obě skupiny v rámci české společnost představují asijské etnické menšiny, přičemž jedna z nich – Vietnamci – má také status národnostní menšiny. Dříve než se budeme věnovat historickým a společenským souvislostem jejich života v české společnosti, uvedeme několik obecných teoretických souvislostí týkajících se menšinové, národnostní a etnické problematiky a učiníme pár poznámek k využití fotografií ve společenskovědním výzkumu.

První poznámka se vztahuje k pojmu národnostní menšina v českém legislativním prostředí. Česká republika má jako jedna z mála zemí Evropy zvláštní zákon k této problematice. Vymezení pojmu národnostní menšina a příslušník národnostní menšiny stanoví zákon 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Konkrétně § 2 zní:

„1. Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.

2. Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti."

Z pohledu právních norem Vietnamci národnostní menšinou jsou, zatímco Mongolové nikoli, ačkoli laický pohled i některé odborné konceptualizace by obě skupiny pod pojem národnostní menšiny bez problémů podřadily. Proto je užitečné se zaměřit na koncepční otázky.

Jaké kritéria musí být splněna, abychom mohli v případě nějaké skupiny hovořit o menšině? Jak mnoho, anebo jak málo členů musí taková skupina mít? Co je kritériem členství? Můžeme se snažit o nalezení objektivních kritérií, nebo je nutné s ohledem na politickou korektnost a legislativní prostředí vycházet pouze z deklarativních vyjádření příslušníků?

Definice menšiny a užívání termínu menšina není stálé ani jednotné. Význam se mění v závislosti na čase i místním kontextu. Ve společenských vědách je termín typicky propojen se sociální, ekonomickou a politickou silou určité skupiny lidí či komunity. Různých definic menšiny najdeme v odborné literatuře mnoho. Většina pojednání o menšinách

klade důraz na mocenský aspekt jejich existence v rámci většinové společnosti. O ohrožení demokratických společností tzv. „tyranií většiny" zasvěceně pojednal již Alexis de Toqueville v klasickém díle *Demokracie v Americe* v první polovině 19. století (ToquevillE, 2012). Jedná se o principiální rys demokratických společností, se kterým se tyto společnosti vypořádávají různými způsoby, od obhajoby práv menšin po jejich popírání. Joe a Clairece Feagin (2003) definují menšiny jako skupiny lidí, kteří jsou kvůli tělesným nebo kulturním vlastnostem vyčleněni ze skupiny ostatních lidí ve společnosti, jež s nimi zachází nerovně, a proto sami sebe považují za diskriminované (Feagin – Feagin, 2003, s. 10–11). Myers (2007) definuje menšinové skupiny jako komunitu a jedince, kteří jsou v podřadné pozici, jsou více nebo méně utlačovaní a mají menší váhu v politickém společenství.

Richard Schermerhorn (1996) kritizuje tuto definici kvůli zbytečnému vytváření pocitu viny a viktimizaci menšinové skupiny. Podle Schermerhorna viktimologie dostatečně nevysvětluje rozdíly a podobnosti mezi jednotlivými skupinami lidí, které jsou podstatné. V řadě menšinových vztahů tato dimenze chybí nebo není klíčová a může být nahrazena nebo převážena jinými typy diference (náboženské rozdíly, kulturní habity), než je dimenze sebepojetí.

Další pokus o definování menšinových skupin vychází z postavení skupin v sociální hierarchii, resp. zkoumání vztahu jednotlivých skupin. Tento přístup se soustředí na sociální sílu skupiny, ne na počet příslušníků ve společnosti. Pomůže nám porozumět i takovým případům, kdy menšina dokáže kontrolovat většinu, jak to bylo například během kolonizace Afriky a Indie.

Menšiny mohou být definované i jiným způsobem. Antropologové Charles Wagley a Marvin Harris (1967) jmenují pět charakteristik, které sdílí menšinové skupiny: menšiny se setkávají s nerovností ve společnosti; jsou identifikovatelné na základě fyzických a kulturních vlastností; sdílí společnou identitu, která je odlišuje od ostatních; příslušnost k menšinové skupině se získává zrozením; sňatková strategie a politika směřuje dovnitř skupiny samotné.

Toto antropologické vymezení z 60. let 20. století pracuje s konceptem dědění určité skupinové příslušnosti a zaměřuje se na etnické skupiny z pohledu kulturní antropologie. Ta vycházela tradičně ze zájmu o výzkum exotických přírodních národů, jejichž jinakost je zcela zjevná. Postupem času se kulturně antropologický zájem zaměřil i na neexotické kultury a kulturní pestrost začal odhalovat i ve společnosti antropologova původu, kde se spojil s pojmem menšinovosti a/nebo pojmem subkultury (např. subkultura jazzových hudebníků, skateboardistů, drogová subkultura apod.).

Novější konceptualizace menšinové dědičnosti namísto biologického kritéria zrození kladou důraz na kulturní dědění vyjádřené v koncepci kulturní reprodukce Pierra Bourdieu (BOURDIEU, 1998). Ta je založena na koncepci různých typů kapitálu, kdy vedle ekonomického (bohatství, majetek) Bourdieu rozlišuje také symbolický (prestiž sociální pozice), sociální (kontakty a známosti) a především kultur-

ní kapitál (široce pojaté znalosti, dovednosti a kompetence k činnostem – od schopnosti opravit pračku, připravit určité jídlo ke kompetenci rozumět vínu či modernímu umění až k modlení či zaříkávání). Všechny čtyři druhy kapitálu se dají v průběhu života různě získávat a ztrácet, podstatné na celé teorii je, že se předávají v procesech neviditelného kulturního dědění a jejich jedinečná kombinace vytváří individualizovaný a zároveň strukturně podmíněný habitus konkrétního aktéra. Součástí každého habitu jsou také hodnoty a vkus, které vytváří specifické dispozice k preferenci určitých činností. Teorie kulturního dědění a vytváření sociálně podmíněného habitu umožňuje vysvětlit proces tvorby a reprodukce menšinové identity bez zavádějícího kritéria biologické reprodukce, které však v některých společnostech může být klíčové. Umožňuje pochopit, že menšiny mohou vznikat nebo zanikat, stejně jako může vznikat a zanikat individuální příslušnost k menšině.

Člověk může být v různých společnostech a v různých historických obdobích příslušníkem menšiny na základě rozličných kritérií, jako je např. věk, náboženská příslušnost, zrození do určité skupiny, tělesné a psychické postižení, sexuální orientace, gender, jazyk, národnost, etnicita, a tato kritéria mohou být také různě kombinována. Určitý člověk může být členem majoritní společnosti na základě národnosti, a přitom být příslušníkem menšinové náboženské skupiny. V jiném případě můžeme hovořit o menšině v menšině, například když se zkombinuje menšinová náboženská příslušnost s menšinovostí etnickou. Někdo se může narodit do majority a stát se příslušníkem menšiny během života náboženskou konverzí, nehodou nebo stárnutím. Další se může narodit s nějakou nemocí nebo onemocnět během života a stát se příslušníkem zdravotní menšiny. Věk nebo zdravotní stav pro kritérium menšinovosti se zdá jít proti naší intuici, která pracuje s pojmem menšiny především v souvislostech národnosti, etnicity či náboženského vyznání. To si zasluhuje bližší zamyšlení.

Pro pojem menšiny je podstatné, že získává svůj význam ve vztahu k většině, která je jejím nutným sémantickým a v případě empirického výzkumu také faktickým pozadím. Pojmy menšina a většina jsou nutně komplementární. Tohoto aspektu si všímá Ivana Marková (Marková, 2007), která věnovala péči konceptualizaci problematiky menšin, která je dobře použitelná v reflexi veřejných politik, jež jsou ve své podstatě aplikací různých typů veřejné moci.

„Konkrétní menšina a většina se sobě navzájem stávají figurou a pozadím nikoliv kvůli charakteristice, která by byla a priori v nějakém smyslu významuplná, ale protože se specifická charakteristika z toho či onoho důvodu stane významnou při vzniku dané menšiny/většiny. Tato charakteristika definuje jejich *vnitřní* vztahy, a je proto také definující charakteristikou této menšiny/většiny. Takovou vnitřně důležitou charakteristikou může být cokoliv, třeba černé oči nebo určitý politický názor. Důležité je, že tato charakteristika vytváří dialogické napětí v rámci *ego– alter*: stává se předmětem jejich komunikačních vztahů, a tedy se stává *objektem*.“ (Marková, 2007, s. 222)

V uvedeném citátu klade Marková důraz na komplementaritu pojmů menšina/většina. Jedno bez druhého nemůže být. Důležitá je také asymetrie mocenských vztahů přítomná ve vědomí menšiny/většiny. Tato asymetrie neznamená automaticky vykořisťování, znamená to pouze potenciál pro realizaci různorodých mocenských vztahů, které vyplývají z aspektu množstevní asymetrie. Každopádně žádná většina ani menšina nemůže podle Markové existovat jako sociálně relevantní problém, aniž by si tohoto asymetrického vztahu nebyli účastníci vědomi:

„Naopak žádná charakteristika, jakkoliv se může zdát pozorovateli významná, například moc, diskriminace nebo vykořisťování, nemůže definovat dvě skupiny jako menšinu a většinu, pokud je tato charakteristika vně jejich vztahů, tj. chybí-li v jejich diskurzu." (Marková, 2007, s. 222)

Asimilace, integrace, inkluze jsou zdánlivě nehodnotící termíny sociální vědy a veřejných politik, které jsou však ve svém významu z principu syceny pozadím mocenských vztahů menšiny a většiny. Akcenty, které v nich jednotliví aktéři zdůrazňují, nemusí být nutně jen pro-menšinové nebo proti-menšinové, mohou být i relativně nestranné, nemohou být však zbaveny mocenských konotací. Tento potenciál může být, a v řadě případů také je, aktualizován prakticky zanedbatelným způsobem. Jak jsme zmiňovali výše, existují i příklady výkonu moci menšiny nad většinou. To však není případ drtivé většiny situací, v nichž o menšinové problematice uvažujeme v české společnosti. Není to ani případ Vietnamců a Mongolů v českém prostředí. Jejich hlavním definičním znakem je jejich etnicita případně národnost, proto se v následujícím textu budeme soustředit na problematiku určování národnosti, etnicity a identity národnostních a etnických menšin.

Problematika teoretické i praktické (empirické) definice národnosti tvoří velkou kapitolu sociálních věd i evropské politiky přibližně od poloviny 19. století. Systematický přehled vývoje konceptualizace národa jako teoretické kategorie sociálních a historických věd najdeme v řadě specializovaných publikací (např. HROCH, 2009).

Pro účely našeho katalogu stačí shrnout, že v průběhu historického vývoje vykrystalizovala dvě základní pojetí národa: politické a kulturní. Politický národ tvoří občané určitého státu, resp. hranice národa jsou hranicemi politického společenství (např. Američané jako národ občanů USA). Kulturní národ tvoří lidé sdílející stejnou (národní) kulturu, přičemž o tom, které sdílené prvky jsou klíčové (většinou se uvádí společný jazyk a historie), se vede dlouhodobě diskuse. Kulturní sounáležitost a představu této sounáležitosti včetně uznání její relevance zdůrazňují klasikové bádání o národě a nacionalismu jako Benedict Anderson (Anderson, 2008) nebo Ernest Gellner (GELLNER, 2003), kteří se zabývají také historickými a technologickými okolnostmi toho, že se vědomí určité sounáležitosti rozšířilo mezi lidmi, kteří jsou si vzájemně anonymní a vytváří společenství, jež trvá jedině díky tomu, že jej všichni uznávají.

Český badatel Miroslav Hroch ukazuje, že tato dvě pojetí odpovídají dvěma typologicky zásadně rozdílným cestám k modernímu národu: cestě státního národa a cestě národní-

ho hnutí, v němž se etnická skupina teprve probojovává k národní identitě a teprve později případně i k vlastnímu státu. To je případ českého národa a jeho národního státu původně budovaného spolu se Slováky (HROCH, 2003, s. 23). Pro Velkou Británii nebo USA platí cesta státního národa.

Dichotomie a napětí dvou základních konceptualizací národa vyžaduje věnovat pozornost konceptům občanství a etnicity. Zatímco občanství je spojeno s politickou přináležitostí k určitému, etnicita je věcí sounáležitosti kulturní. Neexistují občané, aniž by existoval jejich stát, ale mohou existovat příslušníci etnických skupin nebo dokonce národů bez vlastního státu. Pojmy občanství, národnosti a etnicity se prolínají. Vazba občanství a národnosti je důležitá tam, kde mluvíme o národním státu a/nebo politickém národu. Vazba národnosti a etnicity je klíčová pro kulturní pojetí národa či národní hnutí bez vlastního státu.

V případě národních menšin v českém právním a institucionálním prostředí můžeme uvedené napětí mezi politickým a kulturním, občanským a etnickým principem také identifikovat. Vietnamce a Mongoly v České republice identifikujeme v běžném životě především podle země (státu) původu jejich rodiny. Romové svůj národní stát nemají, přesto tvoří asi nejdůležitější a největší národnostní menšinu české společnosti. Z pohledu zákona příslušníkem národnostní menšiny může být pouze občan ČR, který se od ostatních liší etnickým (tj. kulturním) původem a k této jinakosti se hlásí. Vietnamec nebo Rom, který není občanem ČR, může být považován za člena komunity migrantů nebo člena určité diaspory, který sdílí s některou z národnostních menšin etnickou příslušnost.

Podstatné je, že možnost politického uznání národní menšinovosti v České republice rozhodně souvisí se sílou a dlouhodobostí existence určité etnické skupiny. Můžeme říci, že získání této pozice se může uskutečnit v zásadě trojím způsobem: migrací, změnou hranic nebo vysokou natalitou. Česká společnost má zkušenost se všemi třemi typy vzniku menšinových skupin. Pro Mongoly i Vietnamce je klíčovým procesem migrace. Mezi hlavní důvody migrace patří ekonomické nebo politické důvody, v menší míře to jsou důvody kulturní (např. intelektuální migrace, rodinné důvody apod.). Převládajícími důvody migrace Vietnamců a Mongolů do České republiky jsou důvody ekonomické. To, že Vietnamci mají status národnostní menšiny a Mongolové nikoli, souvisí s početností vietnamské migrace i její relativní dlouhodobostí a trvalostí, která má dopad na růst počtu udělených občanství. Pro výzkum menšin v české společnosti a především pro Jindřicha Štreita má pochopitelně větší význam etnická, tj. kulturní skupinová specifičnost než občanství a legislativní definice. Je však potřebné uvedené právní souvislosti vnímat.

Ačkoli v odborném diskurzu se klade důraz na kulturní stránku národa i etnicity a v prostředí veřejné politiky se vychází z právní definice (která pracuje s občanstvím a deklarací etnické jinakosti), v každodennosti lidé stále používají i primordialistické definiční znaky. Podle Ladislava Holého „když lidé hovoří o tom, co znamená být Čechem, zmiňují tři kritéria: narodit se v Čechách, mít češtinu za mateřský

jazyk a mít české rodiče." (HOLÝ, 2001, s. 63) Součástí tohoto převládajícího přesvědčení je idea dědičnosti, kterou sociální vědy v druhé polovině dvacátého století opustily, nicméně by neměly pustit ze zřetele, že pro běžného člověka a jeho jednání má toto pojetí stále svoji relevanci.

Existující nesoulad v různých typech definic nás přivádí k jiné důležité dichotomii, jíž je dilema mezi objektivními a subjektivními znaky národní i etnické příslušnosti. Lze etnickou, případně národní příslušnost stanovit „objektivně"? V současném českém legislativním rámci je práce s objektivními znaky národní příslušnosti krajně problematická. Protože národní příslušnost v 19. a 20. století byla často příčinou perzekucí (nejhrůzněji asi za druhé světové války, v mírnější podobě také např. při odsunech Němců z Československa), národnost patří mezi tzv. citlivé zneužitelné údaje a v zásadě se nesmí zjišťovat jinak než subjektivní deklarací (aktivním přihlášením se k určité národnosti). Obava ze zneužití objektivních kritérií a preference deklarativní sebeidentifikace vede k tomu, že takto založené národnostní statistiky mají problémy s validitou. Např. ve sčítání lidu, domů a bytů 2011 se k romské národnosti (od níž se odvíjí příslušnost k menšině) přihlásilo 13 150 respondentů, zatímco Mongolů (mongolských občanů) s trvalým nebo přechodným pobytem evidujeme přibližně 10 500 a k Vietnamské menšině se přihlásilo v tomtéž sčítání necelých 30 000. Vzhledem ke zjevné nespolehlivosti deklarativní sebeidentifikace, resp. nesouladu sebezařazení a mínění ostatních lidí, si v případě Romů pro potřeby realizace veřejné politiky v ČR vypomáháme kvalifikovanými odhady Úřadu vlády, které hovoří o 240 300 Romech v roce 2017 (*Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2017, s. 4*).

Metodika sčítání lidu v České republice pamatuje na oba typy indikátorů. S ohledem na platné právní normy je pochopitelně favorizovaná aktivní sebeidentifikace s určitým národem, i když své místo má i objektivnější kritérium etnické přináležitostí, jímž je ve sčítání lidu jazyk.[1]

Zjišťování subjektivního (deklarace) i objektivního znaku (jazyka) ve sčítáních přetrvává v podstatě od první republi-

[1] To vyplývá z vysvětlivky k přímé otázce na národnost v záznamovém archu: „Údaj o národnosti uvede každý podle svého rozhodnutí. Uvedení údaje není povinné. Je přípustné uvést i více národností. Národností se rozumí příslušnost k národu, národnostní nebo etnické menšině. Pro určení národnosti není rozhodující mateřská řeč ani řeč, kterou respondent převážně používá nebo lépe ovládá." (Český statistický úřad). Otázka na národnost není v současném sčítání povinná. Povinná je naopak otázka na mateřský jazyk, jímž se míní „…jazyk, kterým se sčítanou osobou hovořila matka nebo osoby, které ji vychovávaly." (Český statistický úřad). Stejně jako v případě národnosti lze i u mateřského jazyka uvést více možností.
V současném sčítání lidu je tedy zřejmá preference subjektivních indikátorů národnosti. Nebylo tomu tak vždy. Naopak, v počátcích sčítání byl kladen důraz na objektivní znaky národnosti. Za Rakouska-Uherska byla národnost na českém území ve sčítání lidu poprvé zjišťována v roce 1880 na základě kritéria obcovací řeči (Vyhnalová 2013, s. 23). K posunu došlo za Československé republiky v roce 1921, kdy obcovací řeč nahradila mateřská řeč, která byla považována za hlavní kritérium, a k tomu byla přidána otázka na subjektivní vyjádření (deklaraci) národnosti. Měření národnosti a dilema mezi objektivními i subjektivními indikátory bylo předmětem dobové diskuse, jejíž výsledek byl poměrně nejasný (Rádl, 1929; Boháč, 1921, 1930).

ky (výjimkou bylo sčítání v roce 1980 (ŠAMANOVÁ, 2005). Těžiště konceptualizace národností se však postupně přesunulo od objektivních znaků (jazyk) ke znakům subjektivním (deklarace), jak ukazuje instrukce ve sčítacím archu, podle níž „pro určení národnosti není rozhodující mateřská řeč ani řeč, kterou respondent převážně používá nebo lépe ovládá."

Z hlediska prosazování práv národnostních menšin je sčítání lidu stěžejní. Jsou to především tato data, podle nichž se zjišťuje procentuální zastoupení národností v jednotlivých obcích. Pokud početnost přesáhne na určitém místě 10 %, získává tato skupina zvláštní práva. „Mezi tato práva patří například právo na zřízení výboru pro danou národnostní menšinu, vícejazyčné názvy i další jazyková práva, jako je například právo užívat jazyk menšiny v úředním styku a před soudy, stejně jako právo na výchovu a vzdělávání v daném jazyce." (Vyhnalová, 2013, s. 28–29)

Kompromisním konceptem mezi pokusy o objektivní nebo subjektivní vymezení národní příslušnosti, mezi politickým a kulturním pojetím se stal pojem národní identity. Identita vždy obsahuje subjektivní prvek sebeprožívání, na stranu druhou nám umožňuje ztotožňovat se s určitými kulturními prvky a s jinými nikoli. Např. můžeme používat mateřský jazyk, ale neznat a neidentifikovat se s historií určitého národa nebo nesdílet jisté typické národní náboženství. Tento stav může být relativně častý v případě druhé generace imigrantů, kteří znají řeč svých rodičů, ale o historické reálie či dalších kulturní znaky národa původu se pramálo zajímají.

Identita je způsob, jak být tím, kým jsme. Typy identit, mezi které můžeme řadit vedle národní identity nespočet dalších – např. rodovou (žena), rodinnou (matka), zaměstnaneckou (dělnice), regionální (Moravačka), volnočasovou (džudistka) apod., jsou čistě sociálními produkty. V individuálním životě tvoří jedinečnou a dynamicky se proměňující mozaiku. Některé prvky naší identity jsou relativně neměnné, jiné prchavé.

Relativně nedávné reprezentativní výzkumy v české společnosti naznačují, že národní identita není pro obyvatele ČR příliš důležitá, i když není ani nedůležitá. Mezinárodní srovnávací výzkum ISSP[2], zaměřený mj. na národní identitu obyvatel různých zemí Evropy z roku 2013 obsahoval otázku měřící důležitost různých typů sociálních identit tím způsobem, že z předloženého seznamu důležitých sociálních identit měli respondenti vybrat, které tři identity jsou pro ně nejdůležitější.[3] Jednoznačně nejdůležitějšími identitami z předloženého seznamu jsou v České republi-

[2] ISSP – International Social Survey Program je celosvětový výzkumný program fungující od poloviny 80. let 20. století. V jeho rámci se sbírají pravidelně data podle jednotné metodologie umožňující mezinárodní komparace. Do ISSP je nyní zapojeno 57 zemí světa. Viz http://w.issp.org/menu-top/home/ (cit on-line 3. 2. 2020).

[3] Otázka byla formulována následujícím způsobem: „Každý z nás je součástí různých skupin. Některé skupiny jsou pro nás, když o sobě uvažujeme, důležitější než jiné. Zamyslíte-li se obecně, co vystihuje to, kým jste? Co z následujícího seznamu je pro Vás nejdůležitější? A co je druhé a třetí nejdůležitější?" Respondenti měli vybrat tři nejdůležitější typy identit z deseti položek: zaměstnání; rasový/etnický původ; gender; věková skupina; náboženství; politická strana, skupina nebo hnutí; národnost, rodinný nebo manželský status; sociální status; region.

ce identity zaměstnanecké a rodinné. Obě tyto identity do trojice nejdůležitějších vybralo přes polovinu Čechů (TRUSINOVÁ, 2015). Velký význam přisuzovaný práci odpovídá dlouhodobějšímu trendu. Podle ISSP z roku 2003 se z 35 zemí co do významu zaměstnání jako zdroji sociální identity Češi umístili za 1. Taiwanem a před 3. Ruskem (Haller – Jowell – SMITH, 2009). Více než třetina Čechů vybrala do trojice věk a přibližně třetina část České republiky, ve které žije. Čtveřice nejdůležitějších identit je v různých obměnách součástí standardního představovacího protokolu nejen v televizních soutěžích, ale i na seznamkách, diskusních skupinách apod. a může mít třeba tuto podobu: „Jmenuji se Petr, pracuji jako učitel, mám jedno dítě a bydlím v Opavě." (TRUSINOVÁ, 2015)

Co se týká identity národní, ta není u většiny Čechů příliš důležitá, umístila se až na sedmém místě s přibližně stejnými hodnotami kolem 25 % spolu s rodovou identitou a sociálním statusem. Skokově níže na osmém místě se nalézá mezi třemi nejdůležitějšími identitami rasa, etnikum (těsně přes 20 %). Náboženství do trojice svých nejdůležitějších identit zařadilo necelých 10 % Čechů a politická strana či hnutí je relativně důležitá zhruba pro 5 % (srov. TRUSINOVÁ, 2015, s. 22). Národní identita je relativně důležitější pro obyvatele žijící v Čechách než na Moravě. Většina Moravanů (90 %) se považuje za Čechy, ale není pro ně tato identita tak důležitá jako pro Čechy žijící v regionu Čech. Svoji identitu Moravané častěji zakládají na úžeji vymezeném regionu. Národní identita je důležitější pro starší než mladší generace, což lze očekávat na základě odlišných historických zkušeností (TRUSINOVÁ, 2015, s. 28).

Ze situační povahy důležitosti sociálních identit vyplývá, že takto nastavené pořadí relevance je závislé na kontextu, který se může celkem rychle změnit politickým vývojem, ekonomickou situací nebo kulturním konfliktem. V tu chvíli se struktury subjektivní relevance začnou přeskupovat a výsledný obrázek hierarchie sociálních identit se změní. Ačkoli nemáme obdobný výzkum k dispozici pro národnostní menšiny, je vysoce pravděpodobné, že pro Mongoly i pro Vietnamce žijící v České republice bude jejich národní identita vysoce důležitou, stejně jako se stane pro Čechy, kteří by emigrovali do Mongolska nebo Vietnamu.

Zároveň můžeme konstatovat, že u obou těchto asijských skupin v ČR necítíme napětí v objektivním a subjektivním vymezení národnosti minimálně v případě Vietnamců a Mongolů první generace. U nich je situace zatím poměrně jednoduchá, dá se vystopovat jejich migrační trajektorie z Vietnamu nebo Mongolska. Jejich národní identita se kryje s příslušností státní. Vychází se z politické koncepce národa v kombinaci s relativně validní sebeidentifikací. Na rozdíl od řady jiných menšin zde není problém s rozporem v subjektivních a objektivních kritériích menšinové identity, resp. její deklarací. Jinak tomu však bude v případě dětí těchto migrantů a dětí jejich dětí. Národní identita potomků imigrantů je méně jednoznačná a politické vymezení národa nepříliš užitečné.

↑ *Etno-prvky ze země původu ve výzdobě interiéru vietnamské domácnosti* *Etno-prvky ze země původu ve výzdobě interiéru mongolské domácnosti* →

Domácí oltář je běžnou součástí jak vietnamské (vlevo), tak mongolské domácnosti (vpravo).

Vietnamské miminko v rukou českého fotografa slaví svůj první měsíc v Česku anglickými nápisy

Mongolové jsou národ jezdců na koních, radši než v městském interiéru s anglickými nápisy jsou v přírodě

Role fotografie ve výzkumu (národnostních) menšin

Výstava Lidé z daleka přináší autorský vhled Jindřicha Štreita do života Vietnamců a Mongolů v České republice. Přináší soubor 30 fotografií, po 15 z každé z menšin. O roli fotografií v sociologickém výzkumu obecně i o Štreitově fotografování konkrétně jsme pojednali podrobně v publikaci věnované sociálním reprezentacím Romů v české společnosti (Janák, Štreit a kol., 2017, s 31–51). Na tomto místě proto zmíníme stručně pouze hlavní charakteristiky obou okruhů.

Ve svých počátcích byla fotografie (vynalezená 1839) považována v první řadě za nástroj vědeckého poznávání světa. Záhy se ukázalo, že její použití je daleko širší, a dá se říci, že vědecké, umělecké a dokumentační fotografování tvoří tři rovnocenné proudy a způsoby produkce i používání fotografického zobrazování. To, co činilo (a činí) fotografii použitelnou ve vědeckém výzkumu, je realismus a objektivita fotografického obrazu plynoucí z toho, že snímek je pořizován v poslední instanci strojem. To, že fotografický přístroj ovládá člověk, umožňuje, aby se fotografické zobrazování posunulo do oblasti umění. V tuto chvíli nás však zajímá především první atribut.

Roland Barthes – jeden z nejvýznamnějších sémiotiků a teoretiků fotografického zobrazování, kteří navázali na evropského zakladatele sémiotiky, lingvistu Ferdinanda de Saussure – klade důraz na realistický rozměr fotografie a uvádí jej do vztahu s dalšími systémy reprezentace – malby a řeči:

> „Referent Fotografie není totéž, co referent jiných systémů reprezentace. Fotografickým ‚referentem' míním nikoli *fakultativně* reálnou věc, k níž odkazuje obraz nebo znak, nýbrž věc reálnou *nutně*, tu, jež stála před objektivem a bez níž by nebylo snímku. Malba je s to předstírat skutečnost, aniž ji viděla. Mluva kombinuje znaky, jež nepochybně mají nějaké referenty, avšak ty mohou být a nejčastěji jsou ‚chiméry'. Na rozdíl od těchto imitací nemohu v případě fotografie nikdy popřít, že *tato věc tu byla*. (…) A protože tato podmínka platí pouze pro Fotografii, lze ji reduktivně pokládat za samu její esenci, noema. (…) Je to Reference, jež je zakládajícím řádem fotografie." (BARTHES, 1994, s. 69).

Navzdory tomu, že tvůrcem fotografického snímku je člověk, fotografie si ponechává punc nezávislosti na svém tvůrci. Fotoaparáty jsou zkrátka schopny fotit tak trochu nezávisle na fotografech. To dává fotografickým snímkům odstup od lidského tvůrce. Sami fotografové jsou často zvědaví, jestli se jim snímek povedl tak, jak chtěli, nebo ne. Technologie, mechanismus fotoaparátu je fotografovi vnější, to on v poslední instanci pořizuje snímek. Fotoaparáty nemají emoce, které by ovlivňovaly jejich práci. Fotoaparáty nemůžou vyfotit něco, co doopravdy nebylo, co se vůbec nestalo. Naopak, „toto se fakt stalo" je základní emoční náboj každého fotografického snímku, jakkoli kolorovaného nebo upraveného ve fotoshopu. Jak poznamenává Filip Wittlich: „Fotografie, jakkoli aranžovaná a ma-

nipulovaná, vždy v zásadě vypovídá o tom, co se nalézalo před objektivem aparátu ve chvíli expozice. Ačkoliv je ověřitelnost někdy stejně nemožná či problematická, všeobecné přesvědčení o schopnosti fotografie uděluje snímkům statut pravdivého média. S výjimkou manipulativních zásahů je snímek považován za stopu – příznak reality, s referenčním vztahem mezi reálným objektem a výsledným obrazem." (Wittlich, 2012, s. 109)

Na stranu druhou, fotografie mají svého lidského (spolu) tvůrce, díky čemuž jsou autorským dílem. Strojový snímek zprostředkovává autorský popis určité situace. Kdy a v jakém úhlu bude spoušť stisknuta a situace fotograficky zachycena, rozhoduje fotograf. Fotografie tak nutně slučuje oba aspekty, strojový i tvůrčí lidský element. Ve snímcích z fotopastí a průmyslových kamer převládá strojový, v umělecké fotografii ten tvůrčí.

Fotografie Jindřicha Štreita lze charakterizovat jako umělecké a dokumentární zároveň. Vždy nesou silný autorský punc a jsou vhodné k zachycení určitých sociálních typů, případně sociálně typických situací. Zachytit typičnost je programovou intencí jeho tvorby. Štreitova fotografie je pokusem o zachycení obecného v jedinečném. V tom se jeho umělecké směřování velmi blíží k vědeckému záměru kvalitativních výzkumníků. V souvislosti s jeho fotografiemi se často mluví o dokumentu. Není to reportáž, letmá zpráva o stavu světa, ale snaha o vystižení trvalejší charakteristiky části sociálního prostoru. Štreit postupuje, možná nevědomky, jako kulturní a sociální antropolog. Každý jeho tematický cyklus je výsledkem množství času stráveného v terénu s lidmi, které fotografuje. Fotografií, které odtud přináší a ze kterých vybírá pro své publikace několik desítek, jsou tisíce a možná i desetitisíce. Nestává se domorodcem, zůstává cizincem, ale takovým, který začíná být důvěrně obeznámen s domorodým prostředím a který se stává tomuto prostředí známým, tedy už ne nebezpečným cizincem v cizí komunitě, kterou fotografuje. Začíná tomuto prostředí rozumět zevnitř a z tohoto rozumění vyrůstá jeho schopnost postihnout typické či charakteristické. Soubor fotografií v tomto katalogu tak přináší velice úzký výběr z několika tisíc snímků pořízených Jindřichem Štreitem za stovky pracovních hodin v terénu v průběhu let 2019 a 2020. Nešlo by to bez pomoci celé řady dalších lidí. Dík za zprostředkování kontaktů ve vietnamské komunitě patří Hiep Dúóng Chi. Pomoc s kontakty v mongolské komunitě zajistila spoluautorka textu katalogu Monika Nová. Technické zázemí s citlivým vnímáním souvislostí vytvořil Jiří Dostál a fotografie připravoval k tisku Martin Navrátil.

Jindřich Štreit je sociologicky „použitelný" ještě z jednoho důvodu. Nevychází příliš vstříc společenským stereotypům. To neznamená, že by chtěl svými fotografiemi šokovat. Dokáže ale zprostředkovat nečekaný úhel pohledu na obyčejné věci. Tím nás vytrhuje ze samozřejmosti našich zaběhaných očekávání. Dělá totéž, o co se pokouší sociologie, „oddůvěřňuje důvěrné" (BAUMAN, 1996). Charles W. Mills použil pro schopnost vidět v individuálních biografi-

Mongolové jako národ pastevců mají blízko ke zpracování masa, jejich typické práci v ČR

ích nadindividuální struktury termín sociologická imaginace (MILLS, 2008). Jaký typ imaginace má Jindřich Štreit, si netroufáme tvrdit, nicméně je to imaginace velmi blízká té sociologické. Ačkoli používá z hlediska práce v terénu podobnou metodu jako kvalitativní sociologové a kulturní antropologové, není vědcem, který fotografuje s využitím svých odborných znalostí. Možná se v tomto katalogu, jehož je spoluautorem, po faktografické stránce dozví o Vietnamcích a Mongolech v rámci celku české společnosti víc, než věděl v době vzniku svých fotografií, které tvoří obrazové jádro publikace. Způsob, kterým nás vytrhává z klidu, je absurdita jedinečných životních situací, kterou se mu daří vyjádřit. Absurdita je někdy ironická i komická zároveň, někdy však jen prostě podivná. V obou případech absurdita v dokumentu z každodennosti je něco, co nás nutí k zamyšlení nad tím, co bylo dosud vnímáno jako neproblematické. Věci a situace zdánlivě neproblematické a přehlížené se najednou jeví jako nesamozřejmé. Nesamozřejmost znejišťuje naše zaběhané představy o světě. Rozpaky a nejistota nad uměleckým dílem nebudou dominantními emocemi nad fotografiemi v předkládaném katalogu. „Zadáním" pro Jindřicha Štreita bylo vyfotit představitele obou menšin při práci, doma a ve volném čase. I v těchto běžných každodenních situacích a typických interakcích se však Jindřichu Štreitovi daří zachytit něco, co nějakým způsobem zaujme svojí nevšedností uprostřed všednosti. Proto se jeho fotografie mohou snadno stát obrazovou výpovědí o situaci Mongolů a Vietnamců v současné české společnosti, která bude mít přesah do povědomí generací dalších.

Vietnamské ženy a dívky se připravují na slavnostní společenskou událost

Stručná historie a současnost vietnamské menšiny v Československu a v České republice

Lubomír Hlavienka

Vietnamská diaspora v současnosti představuje v České republice jednu z významných národnostních menšin. Část vietnamské diaspory žijící v ČR byla uznána jako jedna z nejmladších národnostních menšin České republiky, kde vietnamská diaspora tvoří nejpočetnější sociální entitu původem z Asie. Ačkoliv Vietnamce nemůžeme zařadit mezi tzv. staré menšiny, tedy ty, které bychom na území současné České republiky našli již před rokem 1945, v současnosti je již řada obyvatel ČR vnímá jako součást naší společnosti.

Prapůvodní příčiny příchodu Vietnamců z jejich domoviny do Československa leží ve složitém a komplikovaném vývoji této asijské země v období po skončení 2. světové války. Od poloviny 19. století byla Kočinčína, nejjižnější část Vietnamu, francouzskou kolonií a společně se současným Laosem a Kambodžou tvořil Vietnam součást Francouzské Indočíny. Porážka Francie v květnu a červnu 1940 a její okupace Německem vytvořily podmínky, za nichž se celá Francouzská Indočína poměrně bez odporu dostala pod japonskou kontrolu. Ačkoliv bylo území Vietnamu pod japonskou kontrolou, vládu zde až do r. 1945 vykonávala francouzská koloniální správa, což se ale v důsledku rostoucího tlaku spojeneckých vojsk změnilo. V březnu 1945 se Japonci v Indočíně chopili přímé vlády, přičemž Vietnamu byla formálně navrácena samostatnost a do čela země byl instalován císař Bao Dai.[4] Pozice Japonska ale již byla neudržitelná a po sérii porážek v Pacifiku, sovětské invazi do Mandžuska a svržení jaderných bomb na Hirošimu a Nagasaki se Japonsko rozhodlo kapitulovat. Francie se pokusila obnovit nad územím svou správu, avšak předstihl je Viet Minh, levicové národně osvobozenecké hnutí, které během srpna 1945 ovládlo většinu území Vietnamu. Dne 25. srpna byl Ho Či Min, vůdčí představitel Viet Minhu, jmenován národně osvobozeneckým výborem prezidentem a po odstoupení císaře byla 2. září vyhlášena Vietnamská demokratická republika, v jejímž čele stanul Ho Či Min.[5] I přes tento vývoj se Francie nemínila vzdát nadvlády nad bývalou kolonií, do vývoje v zemi se navíc začala silně angažovat i Čína, což situaci dále zkomplikovalo. Byla zahájena jednání mezi

[4] HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – STRAŠÁKOVÁ, Mária: Dějiny Vietnamu. Lidové noviny, Praha 2008, s. 162-164.

[5] Tamtéž, s. 166-167.

Francouzi a Viet Minhem, avšak ta nevedla k úspěchu. Mezitím Francouzi začali do Vietnamu přesouvat vojenské posily a snažili se takto upevnit svou vládu nad zemí. Tento vývoj nakonec vedl k vypuknutí konfliktu a mezi roky 1946 až 1954 tak zuřila krvavá indočínská válka. Po vítězství čínských komunistů v čínské občanské válce začal Mao Ce-Tungův režim podporovat Viet Minh, což znamenalo obrat v bojích. Za vyvrcholení celé indočínské války lze pokládat bitvu o Dien Bien Phu (březen–květen 1954), v níž francouzské a koloniální síly byly poraženy početnějšími oddíly Viet Minhu. Tato porážka znamenala i konec francouzské přítomnosti v zemi, což stvrdila Ženevská dohoda, jejíž podpis ukončil dlouholeté boje, a v r. 1956 Francouzi definitivně opustili zemi. Podle dohody bylo území Vietnamu rozděleno 17. rovnoběžkou, přičemž na severu existovala Vietnamská demokratická republika, zatímco na jihu vznikla Vietnamská republika. Podle dohody mělo v r. 1955 dojít k volbám a v r. 1956 se počítalo, že se obě země na základě svobodných voleb opět sjednotí, k čemuž však již nedošlo (KOLEKTIV, 1999, s. 114, 586).

Ani po skončení kruté války nezavládl ve Vietnamu nadlouho klid. Již od r. 1959 působili na území jižního Vietnamu komunističtí partyzáni napadající policisty, příslušníky státní správy, ale i civilisty a americké vojenské poradce. Od r. 1961 byly na jih poslány další tisíce vojáků, kteří zahájili v deltě Mekongu bojové operace. Ústředním motivem politických aktivit VDR bylo znovusjednocení země. S cílem potlačení partyzánské aktivity, jež se na území Vietnamské republiky rychle stupňovala, byly vyčleněny útvary jihovietnamské armády, ale mimo nich v zemi působili i američtí vojenští poradci. Původně nepříliš početný americký kontingent ve Vietnamu byl razantně navýšen v r. 1964 po incidentu v Tonkinském zálivu a přijetí Tonkinské rezoluce americkým kongresem, což v důsledku znamenalo, že USA byly postupně vtaženy do otevřeného střetu s Vietnamskou demokratickou republikou a jí podporovanými partyzány na jihu (NÁLEVKA, 2010, s. 144–146.). V této nové válce stálo Československo na straně VDR, které poskytovalo materiální pomoc, což znamenalo hlavně dodávky zbraní a munice. I přes nasazení enormního množství amerických sil nedokázaly Spojené státy dovést boje k rychlému konci a válka se táhla až do r. 1973, kdy v Paříži byla zástupci USA, VDR, Provizorní revoluční vlády jižního Vietnamu a Vietnamské republiky podepsána Smlouva o ukončení války a obnovení míru ve Vietnamu. Na základě této smlouvy odešli ze země američtí vojáci, ale ani poté mír nenastal a boje za sjednocení země dále pokračovaly. Za konec vietnamské války můžeme považovat až rok 1975, kdy byl vojsky VDR obsazen jihovietnamský Saigon, čímž byla země opět sjednocena (NÁLEVKA, 2010, s. 150).

Vietnamci v Československu do roku 1989

Na pozadí velmi turbulentního vývoje ve Vietnamu se začal odvíjet i příběh zrodu vietnamské menšiny v českých zemích. Předpokladem pro její vznik se stalo navázání di-

plomatických vztahů mezi Československem a Vietnamskou demokratickou republikou, k čemuž došlo již v průběhu krvavé války o nezávislost a v r. 1950 se ČSR stala po SSSR, Mongolsku a Čínské lidové republice čtvrtou zemí, která takto učinila (MÜLLEROVÁ, 1998, s. 83). Navázání spolupráce bylo iniciováno účelově a vzájemná kooperace měla plynout ze základního předpokladu, že v realitě počínající studené války se obě země staly součástí socialistického bloku. Mezinárodní pomoc byla pro VDR velice významná, jelikož země se potýkala s minimálními zásobami potravin, absencí rozvinutější lékařské péče a de facto neexistující průmyslovou základnou. Tento bídný stav ještě umocnily problémy spojené se skončeným válečným konfliktem. Pomoc spřátelených zemí, mezi nimi i ČSR, znamenala pro VDR velmi mnoho. V r. 1955 byl čs. vládou nabídnut dar ve výši 54 milionů Kčs, pozvání pro vietnamské studenty do Československa, vybudování lékařské ambulance a poskytnutí úvěru ve výši 50 milionů Kčs. V r. 1955 byla podepsána i první obchodní dohoda a obchodní výměna v dalších letech významně rostla (HLAVATÁ a kol, 2008, s. 267–268).

První Vietnamci do Československa začali přicházet již před navázáním oficiálních vztahů s VDR v r. 1950. Jednalo se o vysokoškolské studenty, z nichž někteří v ČSR zůstali i po skončení studia. Mnohem větší objem příchozích nastal v 50. letech, kdy v Indočíně vrcholila válka s Francouzi. V r. 1956 byly čs. vládou přijaty dvě skupiny vietnamských sirotků. Jednalo se hlavně o děti funkcionářů, jejichž rodiny byly postiženy boji. Celkem se jednalo asi o 100 dětí, které byly umístěny v dětském domově v Chrastavě na Liberecku. Později se jich většina vrátila zpět do Vietnamu, pouze několik se rozhodlo zůstat v ČSR a dále zde studovat (KOCOUREK, 2006, s. 93–94). V r. 1956 byly vzájemné kontakty prohloubeny podpisem Dohody o hospodářské a vědeckotechnické spolupráci. Tato spolupráce znamenala, že do Československa začali po stovkách přicházet další Vietnamci, jednalo se především o praktikanty, učně a pracovníky, kteří se zde vzdělávali především ve strojírenství, textilnictví, obuvnictví a v potravinářství (PECHOVÁ, 2007, s. 16). Mimo učňů a praktikantů přijížděli do ČSR i studenti graduálního a postgraduálního studia. V průběhu 50. a 60. let se jednalo každoročně asi o 100 Vietnamců, kteří na základě dohody zahajovali v Československu své studium především na technických fakultách, ačkoliv bychom mezi nimi mohli najít i posluchače jiných oborů. Během svého pobytu v ČSR podléhali dohledu vietnamského velvyslanectví a byli svázáni řadou nařízení, za jejichž porušení hrozily provinilcům přísné tresty, mezi nimi i návrat zpět do Vietnamu (KOCOUREK, 2006, s. 94).

Zatímco na přelomu 50. a 60. let úspěšně probíhala spolupráce mezi Vietnamskou demokratickou republikou a ČSR, díky níž získala asijská země řadu vyškolených odborníků a specialistů, kteří mohli napomáhat poválečné obnově, blížil se Vietnam vstříc dalšímu ozbrojenému konfliktu. Vypuknutí nové války však neznamenalo, že by do Československa přestali směřovat studenti a učni z Vietnamu, právě

naopak. V r. 1966 požádala VDR o přijetí 2 100 technických kádrů a kvalifikovaných dělníků na vyškolení do čs. škol, čemuž bylo usnesením vlády v březnu 1967 vyhověno a v letech 1967 až 1970 přijelo do ČSSR celkově 2 146 praktikantů hutnického, textilního, sklářského, chemického, dřevařského, kožedělného, papírenského a stavebního průmyslu (KOCOUREK, 2006, s. 95). Konkrétní podmínky, za nichž se vietnamští občané měli školit v Československu, upravovalo vládní usnesení č. 74 z 15. března 1967. Na jeho základě vznikl i Sekretariát pro řízení a koordinaci výuky a praxe občanů VDR při Státní plánovací komisi. Podle vládního usnesení měly přijímací podniky povinnost zajistit veškeré přípravy potřebné k přijetí a školení praktikantů. Vietnamci zase museli po svém příchodu strávit tři měsíce v rehabilitačním zařízení v Topolčanech nebo v Českém Těšíně, kde se měli podrobit lékařskému vyšetření a také absolvovat jazykový kurz. Po skončení kurzu určil sekretariát frekventantům podniky, kam měli být přiřazeni. O ubytování a stravování se musely postarat přijímací podniky. V závislosti na své kvalifikaci bývali Vietnamci během svého zaškolování nebo praxe i odměňováni. Výše jejich výdělků byla následující:

- Dělník – 900 Kčs/měsíc
- Technik – 950 Kčs/měsíc
- Inženýr – 1 050 Kčs/měsíc
- Vietnamský organizátor – 1 400 Kčs/měsíc

(ZAO, Sm KNV 1960–1990, kart. 28, inv. č. 107, Směrnice Státní plánovací komise ze dne 21. října 1967)

Tato odborná příprava byla nakonec ukončena odjezdem poslední skupiny vietnamských praktikantů v březnu 1975 (MÜLLEROVÁ, 1998, s. 84). Všichni pracovníci, kteří na základě smlouvy z r. 1967 opouštěli Československo, byli před svým odchodem ještě zvlášť ohodnoceni přijímacími pracovišti, která o jejich působení sepsala zprávu, jež měla být následně postoupena Sekretariátu (ZAO, Sm KNV 1960–1990, kart. 28, inv. č. 107, Směrnice Státní plánovací komise ze dne 21. října 1967). V průběhu vietnamské války přijala ČSSR mimo studentů a pracovníků určených k zaškolení i několik skupin vietnamských sirotků. Ti byli po svém příjezdu umístěni do dětských domovů, avšak s největší pravděpodobností tyto děti nezůstaly trvale v Československu a po skončení války se zřejmě většina z nich vrátila zpět do Vietnamu (MÜLLEROVÁ, 1998, s. 83).

Konec války ve Vietnamu v 70. letech znamenal další posílení odborné přípravy vietnamských občanů v Československu. Významný podíl na tomto vývoji měla Dohoda o odborné přípravě občanů Vietnamské demokratické republiky v československých organizacích, která byla podepsána v r. 1974, a Vyhláška č. 19/1976 Sb. byla přijata do čs. právního řádu. Podle článku 1 to znamenalo, že ČSSR musí v letech 1974 až 1976 přijmout postupně do československých organizací cca 5 tis. občanů Vietnamské demokratické republiky k odborné přípravě v oborech a profesích dohodnutých podle požadavku vietnamské strany. Vietnamci přicházející na základě této dohody měli být ve věku 17 až 25 let a vietnamská strana se zavázala, že budou mít dokon-

čeno nejméně základní vzdělání. Odborná příprava v ČSSR měla podle znění dohody zahrnovat období jazykové výuky, získání základních teoretických a praktických znalostí. Jako s formou ukončení výuky se počítalo se složením učňovské, případně kvalifikační zkoušky. Součástí pobytu se stalo i období výrobní práce v československých organizacích. Celková doba pobytu občanů Vietnamské demokratické republiky v Československé socialistické republice byla stanovena na 6 let (*Zákony pro lidi*).

Největší nárůst obyvatel Vietnamu v Československu můžeme sledovat v období mezi lety cca 1979 až 1985. Růst byl umožněn usnesením vlády č. 337 z 19. prosince 1979, podle něhož mělo dojít ke sjednání další dohody s Vietnamem, což by umožnilo odbornou přípravu a další zvyšování kvalifikace vietnamských občanů v čs. organizacích v počtu cca 3 500 osob v letech 1980 až 1983. Na základě dohody přijížděli do ČSSR Vietnamci, aby nastoupili na střední odborná učiliště a později případně také do praxe, dále pak přijížděli odborní praktikanti a stážisti. Vysoké množství vietnamských dělníků, kteří směřovali do ČSSR, bylo zapříčiněno rozhodnutím vietnamské vlády, která ve snaze splatit své válečné dluhy a vyplnit mezeru ve vývozních a dovozních vztazích začala do Československa vyvážet svou pracovní sílu a v rámci tzv. „programu trpícího Vietnamu" přicházeli mladí lidé ve věku 18 až 20 let (NOŽINA – KRAUS, 2009, s. 21–22). Na základě dohod působilo na konci r. 1982 v ČSSR celkem více než 25 tisíc vietnamských dělníků, 3 880 učňů a 920 praktikantů a stážistů (HLAVATÁ a kol, 2008, s. 279–280).

Vietnamští pracovníci pobývající dlouhodobě v ČSSR byli evidování federálním Ministerstvem práce a sociálních věcí, které na základě kvóty přidělilo stanovený počet českému a slovenskému ministerstvu. Ta následně v koordinaci s krajskými národními výbory obdržela rozpis, kolik Vietnamců bude do kterého kraje přiděleno a do jakých podniků. KNV a republiková ministerstva měly pečovat především o to, aby pro zahraniční pracující byly připraveny co nejlepší ubytovací a stravovací podmínky, a zároveň měly zajišťovat jejich program pro volný čas. V případě prvního setkání s Vietnamci měly také KNV informovat místní obyvatelstvo o zvyklostech typických pro Vietnamce, čímž se měla snížit možnost budoucích nedorozumění (MATĚJOVÁ, 1986, s. 3).

Podle statistik bychom v Československu mezi roky 1983 až 1985 našli největší množství vietnamských občanů v Praze, kde jich žily asi 4 000, nepočítaje v to příslušníky vietnamské ambasády. Jednalo se jak o pracující, tak o učně i studenty vysokých škol (NGO, 1989, s. 10). Toto vysoké množství lze vysvětlit jednak přítomností univerzit, na nichž Vietnamci studovali, jednak ale i tím, že se zde nacházelo velké množství podniků, pro něž vietnamští pracovníci představovali významný zdroj pracovních sil. Avšak vzhledem k rozdělování vietnamských učňů, studentů a pracovníků podle kvót bychom občany VSR v polovině 80. let mohli najít ve všech krajích ČSSR. V Severomoravském kraji podle soupisu odboru školství KNV bylo v r. 1985 evidováno celkem 447 vietnamských studentů. Vzhledem

k povaze studovaných oborů, mezi nimiž bychom nalezli střední zemědělská učiliště, hutnická učiliště nebo strojírenské a střední průmyslové školy, se v drtivě většině jednalo o chlapce, pouze v sedmi případech se jednalo o dívky, jež studovaly na učilišti společného stravování. Tito učni nebyli soustředěni pouze ve větších centrech na Ostravsku a Karvinsku, nýbrž i v rámci kraje došlo k jejich rozptýlení do menších sídel. I z toho důvodu bychom jich 30 našli na zemědělském učilišti v Městě Albrechtice a dalších více než 60 bylo umístěno ve Frenštátě pod Radhoštěm (ZAO, Fond Sm KNV 1960–1990, kart. 159, inv. č. 195). Tento počet studentů v Severomoravském kraji zůstal téměř stabilní až do konce 80. let, a to i přes postupné snižování množství vietnamských občanů v ČSSR. K 30. září 1989 jich totiž bylo na učilištích v kraji nadále evidováno celkem 422 (ZAO, Sm KNV 1960–1990, kart. 125, inv .č. 173).

V průběhu 1. poloviny 80. let byla spolupráce mezi oběma zeměmi na nejlepší úrovni, což se odrazilo i na množství vietnamských pracovníků v Československu. K 31. prosinci 1984 pracovalo v ČSSR celkem 21 985 vietnamských dělníků a jejich přítomnost se stala pro některé podniky vesměs nezbytnou (MAŤEJOVÁ, 1986, s. 8), řada dalších působila na zdejších školách a učilištích. Příchozí do Československa procházeli pečlivým výběrem a jak dělníci, tak i studenti byli voleni s ohledem na to, aby se jednalo o přesvědčené komunisty. V průběhu 80. let ale došlo jak ve Vietnamské socialistické republice, tak v Československu k množství zásadních změn, které dosud úspěšně probíhající spolupráci významně narušily. Již 1. června 1984 rozhodlo vietnamské vedení o zastavení posílání dělníků do spřátelených zemí, což znamenalo, že i v Československu začal počet Vietnamců klesat a v r. 1985 jich zde žilo cca 25 000 (HLAVATÁ a kol., 2008, s. 280). V r. 1986 navíc byly ve VSR zahájeny hospodářské reformy, které sice zachovaly vládu komunistické strany, ale země se rychle začínala otevírat zahraničnímu kapitálu. Možností této situace ale Československo nevyužilo, naopak v následujících letech velké množství vietnamských občanů ČSSR opustilo (KOCOUREK, 2006, s. 100).

Během 2. poloviny 80. let je také vidět, že obě země začaly ve stále vyšší míře využívat vzájemnou spolupráci ve svůj vlastní prospěch, což souviselo i s tím, že kvalita příchozích se začala zhoršovat. Vzhledem k nedostatku pracovních sil začala československá strana využívat vietnamské pracovníky především na neatraktivních pracovních pozicích, o něž neměli místní zájem. Jejich zaměstnáním se podniky také snažily docílit splnění stanovených plánů. Naopak na vietnamské straně se ve stále větší míře objevuje možnost migrace za úplatu. Právě v polovině 80. let se asi také začínají prvně na čs. území formovat vietnamské kriminální struktury. Příčinou byla pravděpodobně snaha vietnamských dělníků zlepšit si své hmotné podmínky, jelikož dostávali jenom cca polovinu své mzdy, zbytek byl předáván jejich rodinám doma. Jelikož rychle pochopili, že v čs. společnosti je poptávka po módních západních výrobcích, začali sami vyrábět kopie západních oděvů a jejich prodejem si finančně vypomáhat (NOŽINA – KRAUS, 2009, s. 23).

Za situace snižujícího se počtu vietnamských pracovníků i trvání oboustranných problémů při plnění vzájemných dohod se v Československu odehrály zásadní politické a společenské proměny, které přinesl rok 1989, jež znamenaly i ochlazení vztahů s VSR. Kolik celkem vietnamských občanů prošlo Československem v období před listopadem 1989, je obtížné přesně stanovit, a ačkoliv oficiální počty vietnamských dělníků, jež prošly systémem „dobrovolné práce" v ČSSR, nebyly zveřejněny, odhady hovoří, že jenom v průběhu 80. let se jednalo o 70 až 120 tisíc osob, najednou ale maximálně o cca 30 000 osob (NOŽINA – KRAUS, 2009, s. 22). I z tohoto důvodu je vietnamská migrace jednou z nejmasovějších, jakou Československo v průběhu 20. století zažilo.

Životní podmínky Vietnamců v Československu

Pro muže a ženy z Vietnamu, kteří během 60. až 80. let přicestovali do Československa a měli zde strávit několik dalších let, představovala změna prostředí, opuštění jejich asijské domoviny a příchod do relativně neznámého prostředí střední Evropy, velký kulturní skok. Je proto zajímavé sledovat, jak se tito lidé přizpůsobovali kulturně a historicky zcela odlišnému prostředí.

O ubytování se staraly jednotlivé podniky, kde měli Vietnamci pracovat. Z toho důvodu se jejich domovem pro následující roky většinou stávaly podnikové ubytovny, kde žili ve větších skupinách na pokojích, oddělení od ostatních dělníků. Stravování měli zajištěné v závodních jídelnách (v případě studentů pak ve vysokoškolských menzách), nicméně v tomto případě se často projevovaly velké kulturní a kulinářské rozdíly, jelikož ve velkém množství případů odmítali Vietnamci pokrmy, jež jim byly v závodních jídelnách připravovány, a požadovali, aby si stravu mohli připravovat sami na pokojích (ZAO, Fond Sm KNV 1960–1990, kart. 31, inv. č. 132). Pro Vietnamce byla totiž česká strava příliš založená na mléčných výrobcích, na což nebyli zvyklí a nevyhovovala jim, naopak si přáli, aby měli možnost si připravovat své tradiční pokrmy. I proto se snažili si na ubytovnách připravovat jídlo sami, přičemž největším problémem pro ně byla absence tradičního koření, které si tak někteří příchozí sebou začali přivážet přímo z Vietnamu. K vaření si jídla na pokojích sahali Vietnamci i přesto, že v průběhu úvodního tříměsíčního jazykového kurzu probíhala intenzivní výuka jazyka a mnoho volného času jim tak nezbývalo (NGO, 1989, s. 87).

Život Vietnamců v ČSSR se do počátku 80. let řídil velmi striktními normami, které byly důsledně kontrolovány. Vietnamští pracovníci byli po svém ubytování odděleni od českých a slovenských pracovníků a následně rozděleni do jednotlivých skupin, v nichž podléhali jednak vietnamskému vedoucímu a následně pak i organizátorovi (MARTÍNKOVÁ, 2006, s. 173). V rámci skupin se udržovala přísná disciplína a běžný život byl svázán řadou omezení a nařízení, na jejichž dodržování dohlíželi jejich vedoucí. Do r. 1980 tak byly příslušníkům vietnamské menšiny zakázány

 Velkou kulturní událostí bylo vydání monumentálního Velkého učebního Česko-vietnamského slovníku v roce 2019

samostatné vycházky, stejně jako se nesměly stýkat s příslušníky opačného pohlaví. Tyto restrikce se uplatňovaly především proto, že Vietnamci byli v Československu považováni za reprezentanty VDR a nařízení tak měla odbourat všechny rušivé elementy a oni se mohli plně soustředit na práci, resp. v případě posluchačů univerzit se tímto měly omezit všechny podněty, které by mohly odvádět pozornost od studia. Tyto normy byly nakonec trochu zjemněny v r. 1982, kdy bylo povoleno, aby vietnamští muži a ženy spolu udržovali vztah, avšak s tím omezením, že žena nesměla otěhotnět (KOPLOVÁ, 2013, s. 3). Již v průběhu 70. a 80. let se vytvořila instituce tzv. zástupců, která napomohla k uzavřenosti vietnamské komunity vůči českému prostředí. S vietnamskými pracovníky přijížděli do ČSSR i tlumočníci, či též organizátoři, jejichž povinností bylo vyřizovat veškeré záležitosti příslušníků komunity ve vztahu s čs. úřady. V důsledku tak úřady nejednaly se samotnými Vietnamci, ale pouze s jejich zprostředkovateli, což mezi čs. společnost a Vietnamce stavělo bariéru, která byla ještě umocněna dohledem, který nad svými občany vykonávali pracovníci ambasády (KOCOUREK, 2001, s. 104).

Pobyt v Československu představoval pro Vietnamce řadu nových zkušeností, což ve stejné míře platilo i pro občany ČSSR, jež s nimi přicházeli pravidelně do styku. Jelikož z celkového počtu Vietnamců jich velké množství přijíždělo za studiem, bylo nutné vypracovat metodiku jejich výuky. Významná pozornost byla věnována především zvládnutí českého, nebo slovenského jazyka, což byl předpoklad, který pro setrvání v ČSSR museli zvládnout jak studenti a učni, tak i praktikanti a dělníci. V České socialistické republice vznikla dvě výuková centra, v nichž se Vietnamci učili českému jazyku. První se nacházelo na Středním odborném učilišti v Zábřehu na Moravě, odloučené pracoviště Jazykového střediska pro občany Vietnamské socialistické republiky ve Štítech. Druhým bylo jazykové středisko v Dubu u Prachatic. Po příjezdu do ČSSR putovali Vietnamci do těchto středisek, kde museli podstoupit intenzivní tříměsíční jazykový kurz. Režim v kurzu byl nastaven poměrně přísně a od pondělí do pátku strávili studenti cca 10 hodin denně studiem a samostudiem jazyka. Celý kurz byl následně zakončen jazykovou zkouškou, po níž následoval nástup na střední odborné učiliště (MAŤEJOVÁ, 1986, s. 3).

I po absolvování kurzu pokračovalo studium jazyka. Podle norem vypracovaných Ministerstvem školství pro výuku jazyků u zahraničních studentů, bylo především s ohledem na vietnamské studenty v r. 1979 stanoveno, že po dokončení 1. ročníku střední školy, musejí zahraniční studenti zvládat české pravopisné normy a zdokonalit se v praktickém užívání českého jazyka. Od 2. ročníku měli být dále klasifikováni stejně jako čeští a slovenští studenti, avšak s tím rozdílem, že se sledovalo především to, do jaké míry si osvojili jazyk jako nástroj pro dorozumění se při vyučování, naproti tomu byla výrazně oslabena výuka české a slovenské literatury. Oproti českým studentům neskládali z českého jazyka ani maturitní zkoušku (ZAO, Sm KNV 1960–1990, kart. 125, inv. č. 173). Při výuce českého jazyka byla věnována pozornost

jazykovým způsobům vyjádření zdvořilosti a jejich využití v pracovním prostředí, jelikož tyto způsoby jsou odlišné od vietnamských norem (VASILIJEV, 1986, s. 52).

Mimo českého jazyka vietnamští učni mohli studovat i ruský jazyk, který byl pro ně volitelným maturitním předmětem, při jehož klasifikaci na ně měly být kladeny stejné požadavky, jako na české a slovenské studenty. Na středních průmyslových a zemědělských školách si mohli místo ruštiny zvolit za maturitní předmět matematiku, na gymnáziích a středních ekonomických školách měli na výběr z ruštiny, dalšího cizího jazyka a matematiky. Další výjimkou oproti českým studentům bylo to, že Vietnamci byli osvobozeni z branné výchovy a těsnopisu, ve všech ostatních předmětech byli již klasifikováni normálně (ZAO, Sm KNV 1960–1990, kart. 125, inv. č. 173).

Vietnamští pracovníci, kteří v Československu působili přímo v některém z podniků, měli nárok i na mzdu. Manuální pracovníci měli na první tři měsíce pobytu v ČSSR stanovenou výplatu ve výši 1 000,- Kčs. Pokud působili v zaměstnání déle než tři měsíce, byli hodnoceni podle klasických mzdových standardů. Mimo manuálních pracovníků ale působili mezi Vietnamci také tlumočníci, kteří především v průběhu jazykových kurzů pomáhali svým krajanům zvládnout učivo. Tito nezbytní tlumočníci byli za svou práci honorování částkou od 1 700 do 2 200,- Kčs měsíčně. Jako pracovníci byli Vietnamci hodnoceni většinou velmi kladně, byli svými nadřízenými hodnoceni jako klidní, snaživí a uctiví, čímž si měli vysloužit i oblibu mezi českými spolupracovníky. Z tohoto vesměs pozitivního hodnocení ale vybočují události ze srpna 1968. Ve Zbrojovce n. p., závod Vsetín během vstupu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR, došlo mezi vietnamskými dělníky k odmítání práce, nebyli ochotní dále se učit český jazyk a výrazně negativně se proměnilo i jejich chování k nadřízeným. Do celého případu se muselo vložit vietnamské velvyslanectví a situaci pomoci urovnat, ale i přesto nadále přetrvávaly ve vsetínské Zbrojovce problémy, jako byla neochota absolvovat některé kurzy, nebo i vysoká nemocnost a s tím související pracovní absence (ZAO, Sm KNV 1960–1990, kart. 31, inv. č. 132). Obdobné problémy vznikly v srpnu 1968 i v závodě Tatra Kopřivnice. Také zde byli vietnamští praktikanti považováni za bezproblémové, ale s příchodem vojsk Varšavské smlouvy se jejich jednání radikálně změnilo. Oproti většině českých zaměstnanců, totiž podporovali Vietnamci vstup sovětských a spojeneckých vojsk, což vedlo k vyostření vztahů s ostatními zaměstnanci a k neochotě Vietnamců plnit stanovené úkoly (ZAO, Sm KNV 1960–1990, kart. 31, inv. č. 132).

Celkově lze konstatovat, že vietnamská komunita v Československu představovala vlastní svět, jakkoliv od 80. let již došlo k rozvolnění původně přísných norem. Vzhledem k rozlišným kulturním tradicím sice docházelo k některým problémům, jako např. se stravováním, ale obecně byli Vietnamci považováni za spolehlivé pracovníky. Specifickým rysem se stala uzavřenost komunity, jež byla umocněna existencí různých organizátorů, překladatelů, nebo zprostředkovatelů, jež sice na jedné straně pomáhaly svým rodákům

komunikovat s úřady, avšak napomohli i tomu, že se Vietnamci stali menšinou, s níž množství občanů ČSSR nepřicházelo do přímého kontaktu, jakkoliv především v 80. letech se tato skutečnost začala pozvolna měnit.

Vietnamci v Československu a České republice po roce 1989

Po pádu komunistického režimu v roce 1989 a nástupu nové garnitury porevolučních politiků došlo také ke změnám ve vztahu vůči Vietnamské socialistické republice. Stejně jako v případě řady dalších zemí bývalé RVHP omezila česká strana kontakty i s Vietnamem. Poměrně rychle proto došlo k vyrovnání nesplněných finančních závazků vůči jihovýchodo-asijské zemi a následně k normalizaci vzájemných vztahů poté, co zanikla intenzivní politická a hospodářská spolupráce, což bylo demonstrováno i uzavřením československého konzulátu v Saigonu (KOCOUREK, 2001, s. 104). Nicméně i přes tento prvotní negativní vývoj vzájemných vztahů zůstalo v Československu v r. 1990 nadále 20 000 Vietnamců, z nichž se mnozí v zemi již dobře adaptovali, naučili se jazyk a někteří i uzavřeli manželství s místními muži či ženami (NOŽINA – KRAUS, 2009, s. 22). Stejně tak se zhoršení vzájemných vztahů neodrazilo na migračních preferencích Vietnamců a Československo i později Česká republika zůstaly cílovou destinací pro mnoho obyvatel této asijské země. Oproti předrevolučnímu období se ale změnil cíl jejich cesty, a zatímco před r. 1989 se jednalo téměř výhradně o dělníky, praktikanty, učně a středoškolské i vysokoškolské studenty, od 90. let mezi příchozími převládali lidé živící se především obchodní činností. Odlišné od původní migrace bylo i to, že společně s nimi často přicházeli také jejich nejbližší rodinní příslušníci. Mimo Vietnamců přicházejících z Asie přišla do Československa další vlna z Německé demokratické republiky. Tamní Vietnamci dostali prostředky, aby po pádu komunismu a zhoršení vztahů s VSR se navrátili do vlasti, avšak oni se odmítli vrátit a ve velkém množství přicházeli ilegálně do okolních států, mezi nimi i do ČSFR a později ČR (KOCOUREK 2001, s. 104).

I přes porevoluční ochlazení vztahů kontakty s VSR vzájemné vztahy nikdy zcela nezanikly a během 90. let se je podařilo do jisté míry obnovit. Nejprve byl 25. dubna 1991 podepsán Protokol o spolupráci mezi Federálním ministerstvem zahraničních věcí ČSFR a Ministerstvem zahraničních věcí VSR, který vyplnil vzniklé vakuum v bilaterálních vztazích a zároveň byl i jakýmsi symbolem, že vztahy mezi ČSFR a Vietnamem jsou žádoucí a budou se dále rozvíjet. I po rozpadu ČSFR a vzniku ČR pokračovaly vztahy mezi oběma zeměmi a Vietnam okamžitě uznal nový stát (VLČEK, 2008). Na protokol z r. 1991 následně navázaly další. Pro příchod občanů VSR do České republiky měla nejzásadnější význam Dohoda o odborné přípravě vietnamských občanů ve středních odborných učilištích v České republice, podepsaná v r. 1994, jež vyšla jako sdělení Ministerstva zahraničních věcí 264/1995 (Zákony pro lidi). V průběhu 90. letech se charakter a složení vietnamské ko-

munity v Československu a později v ČR významně proměnil. Vietnamské etnikum žijící v 90. letech v České republice bychom mohli rozdělit do několika kategorií (MÜLLEROVÁ, 1998, s. 85):

a) Vietnamci pracující v ČR na základě živnostenského listu;
b) Vietnamci pracující v ČR na základě bilaterální dohody s VSR z r. 1994;
c) vietnamští učni;
d) vietnamští vysokoškolští studenti a aspiranti;
e) Vietnamci žijící ve smíšených manželstvích s Čechy/Češkami;
f) Vietnamci ilegálně přítomní v ČR.

Komplexně lze říci, že vietnamská komunita žijící v současné době v České republice je rozdělena do tří skupin v závislosti na době svého příchodu k nám. V první řadě se jedná o tzv. starousedlíky, kteří zde zapustili kořeny již před rokem 1989, dále o Vietnamce, kteří přišli do ČR v průběhu porevoluční migrační vlny v 90. letech, a poslední skupinou jsou vietnamští migranti, kteří do České republiky zamířili po roce 2000. Někteří představitelé vietnamské komunity sami ale dělí své krajany v ČR na vzdělané obyvatele velkých měst, kteří se k nám dostali jako představitelé státních nebo soukromých podniků, na Vietnamce, již přišli ze západní Evropy a jsou to majitelé restaurací a velkopodnikatelé, a na ostatní, kteří nemají vlastní kapitál a buď pracují u svých bohatších krajanů nebo si na provoz svého živobytí musejí půjčovat (PECHOVÁ, 2007, s. 17–18).

V současné době je vietnamská komunita uznána jako národnostní menšina pobývající v České republice a je zastoupena v Radě vlády pro národnostní menšiny. První snahy, aby vietnamská komunita byla zastoupena na Radě vlády, se datují od r. 2007. Od února roku 2012 probíhala v rámci každého jednání Rady diskuse o argumentech pro a proti začlenění vietnamské komunity, která byla dovršena dne 3. července 2013, kdy vláda svým usnesením č. 530 jmenovala RNDr. Huu Uyen Phama, CSc. členem Rady (*Vietnamská národnostní menšina*).

Demografická data o vietnamské komunitě

Z hlediska početnosti je podle oficiálních údajů poskytnutých posledním Sčítáním lidu, domů a bytů (SLDB) vietnamská menšina jednou z největších, která v České republice žije. Celkem se k ní při sčítání obyvatel v r. 2011 přihlásilo 29 660 osob (16 854 mužů a 12 806 žen). Výsledky tohoto sčítání také jasně ukazují, že zvláště vysoké množství osob, jež se přihlásilo k vietnamské národnosti, žilo na území Prahy (6 313) a také v Karlovarském kraji (3 597). V Moravskoslezském kraji se v r. 2011 k vietnamské menšině přihlásilo 1 900 osob (*Český statistický úřad*).

Tyto údaje ale neukazují přesně početnost vietnamské komunity u nás, jelikož podle výsledků Českého statistického úřadu žilo k 31. lednu 2007 v České republice celkem 41 568 osob vietnamské národnosti. Tato statistika

& Văn Hải
16.03.2019

zahrnuje osoby, které získaly povolení k trvalému pobytu (30 791 osob) nebo k pobytu dlouhodobému (10 777 osob). Mimo těchto cca 41 tisíc osob bychom mohli Vietnamce nalézt mezi žadateli o azyl, azylanty, přibližně dva tisíce Vietnamců získalo státní občanství ČR a nejasný počet Vietnamců se na zemí České republiky zdržuje nelegálně (MARTÍNKOVÁ, 2006, s. 67). Mezi roky 2006 až 2008 se otevřel pracovní trh pro vietnamské pracovníky, což vyvolalo další migrační vlnu asi 20 000 osob, z nichž někteří v ČR zůstali i po vypuknutí hospodářské krize v r. 2008. V roce 2009 se podle ČSÚ v České republice pohybovalo již téměř 62 tisíc vietnamských občanů s povolením k dlouhodobému nebo trvalému pobytu (PECHOVÁ – MARTÍNKOVÁ, 2011, s. 377). Sama vietnamská komunita odhaduje svou početnost v ČR ještě výše než čísla uváděná ČSÚ a v r. 2005 hovořila o 60 až 70 tisících osob (KOCOUREK, 2006, s. 51). Od roku 2014 umožňuje zákon o státním občanství ČR nabývat dvojí občanství, což patrně bude mít vliv i na počet osob vietnamského původu s českým státním občanstvím (*Vietnamská národnostní menšina*). Podle dat ČSÚ se na přelomu první a druhé dekády 21. století stala vietnamská menšina po Ukrajincích a Slovácích třetí největší cizineckou komunitou a tento stav se do současnosti nezměnil, když v ČR bylo evidováno téměř 62 tisíc Vietnamců (ČSÚ).

Z hlediska své struktury je vietnamská komunita v České republice poměrně mladá a dle údajů z r. 2013 představovaly děti a mladí lidé do 24 let věku cca 40 % celé jejich zdejší populace. Lze tak říci, že velké množství „českých Vietnamců" představují osoby, které se již narodily v České republice; celkově se mezi roky 1995 až 2015 narodilo v ČR 13 027 dětí vietnamského původu, což představuje celých 22,8 % jejich populace (SVOBODOVÁ, 2017, s. 45). I vzhledem k tomuto stavu, kdy je vietnamská menšina ve velké míře tvořena druhou generací, jež se již narodila v ČR, se pro její příslušníky začal používat termín „banánové děti", který má reflektovat jejich asijské kořeny, ale zároveň i deklarovat, že vnitřně se už jedná o osoby silně ovlivněné středoevropským prostředím.

Vietnamská komunita v České republice

Velice významným faktorem působícím na vietnamskou diasporu v České republice je její poměrně velká uzavřenost. Tento do současnosti přetrvávající stav má své kořeny v minulosti, kdy po příletu putovali příchozí na hromadné ubytovny, kde se museli řídit vlastním programem (KOCOUREK, 2001, s. 104). Izolovanost od majoritní populace přetrvala i po revoluci, kdy proběhly ve vietnamské komunitě změny, během nichž řada Vietnamců působících v České republice pochopila, že nejlepším způsobem, jak si zajistit živobytí, bude obchod. Nicméně i přesto zůstala menšina dále poměrně uzavřená. Zpočátku si tito obchodníci pronajímali stánky a v průběhu 90. let se často objevovali na rozsáhlých tržnicích, jež vyrostly nejenom v Praze, ale také např. v Brně, Ostravě, Chebu a řadě dalších velkých měst (MARTÍNKOVÁ, 2006, s. 176–177).

Smutek je asi univerzální hlubokou lidskou emocí, i když pohřební rituály mění svoji kulturní podobu

Právě existence velkých tržnic výrazně přispívala k udržování uzavřenosti a izolovanosti komunity, jelikož tato místa se stala uzavřeným světem, ze kterého Vietnamci nemuseli vůbec vycházet, neboť zde mohli najít prodejny s asijskými potravinami, kadeřníka, prodejnu letenek, právní služby, redakce časopisů, obchodní partnery atd. Vše potřebné si mohli zajistit v okruhu svých krajanů, a proto mnoho Vietnamců vůbec nemělo motivaci učit se česky a rozumět českému prostředí. S životem na velkotržnicích je spojeno i organizování různých komunitních akcí, mezi které patří například fotbalové a tenisové turnaje, koncerty vietnamských umělců ze zahraničí, různě zaměřené politické a společenské sjezdy, tábory pro děti, slavnosti při předávání ocenění za výborné studijní výsledky žáků a studentů (PECHOVÁ, 2007, s. 24).

K přetrvávající izolaci ale přispívají i další faktory. Jedním z nich je skutečnost, že mnoho ekonomicky aktivních Vietnamců přišlo do České republiky s cílem vydělat peníze a následně se vrátit zpět domů, takže jejich pobyt zde se nese v duchu jistého provizoria, které negativně ovlivňuje jejich vůli učit se jazyk a splynout s prostředím. Tato izolace nebyla často nijak narušena ani poté, co poznali, že se jejich pobyt u nás prodlouží a do ČSFR a později ČR za nimi postupně začali přijíždět členové jejich rodin. Po příjezdu rodinných příslušníků se totiž život takových lidí ještě více stáhl do prostředí komunity, která nabízí stále pestřejší škálu služeb včetně vydávání časopisů ve vietnamštině apod. Z tohoto důvodu se kontakty s českým prostředím omezily jenom na nezbytné úkony (PECHOVÁ – MARTÍNKOVÁ, 2011, s. 377). Samotná integrace Vietnamců do české společnosti je tedy procesem poměrně komplikovaným a lze říci, že tato snaha vzniká teprve až po delším pobytu v ČR. Snaha o integraci bývá spojována také se založením rodiny v ČR a postupným zvyknutím si na zdejší podmínky (KOCOUREK, 2006, s. 57).

Důvody, proč Vietnamci nadále odcházejí z vlasti a směřují do České republiky, jsou především ekonomické. Ačkoliv se země v 21. století rozvíjí, zejména na venkově je nadále životní úroveň velmi nízká a odchod do daleké ciziny za prací představuje jednu z možností, jak zabezpečit rodinu (PECHOVÁ, 2007, s. 19). K pracovní migraci tlačí Vietnamce i fakt, že rodina představuje socio-ekonomickou jednotku, na jejímž chodu se její členové podílí. A jsou to především ekonomické motivy a představy příchozích, podle nichž rychle zbohatnou, načež se vrátí zpět domů, které vysvětlují, proč mnoho Vietnamců necítí potřebu přizpůsobit se českému prostředí. Mimo odchodu za prací je sjednocení rodin dalším významným motivem pro příchod Vietnamců do České republiky. Zcela běžným příběhem vietnamské rodiny v ČR je ten, v němž nejprve přicestoval muž za prací a později, když se doba pobytu postupně prodlužovala, jej následovali i členové rodiny, přičemž však část příbuzných nadále žije ve Vietnamu. Mezi další motivy pak můžeme zařadit např. studium (PECHOVÁ, 2007, s. 23).

SLEVA

Co se týká struktury vietnamské populace, lze říci, že v období 90. let se nejvíce prosadili právě ti jedinci, kteří v ČSSR již dříve působili, a mohli tak využít svých znalostí a známostí. Právě tyto osoby se postupně staly vůdčími elementy vietnamské komunity a také i poskytovateli tzv. služeb či zprostředkovatelského servisu, čímž se rozumí nabízení kompletního právnického, podnikatelského i občansko-právního servisu, což v praxi znamenalo, že vyřizovali doklady k pobytu, tlumočili u lékaře, sepisovali nájemní smlouvy apod. (PECHOVÁ, 2007, s. 23).

Vedle nich nejvyšší pozice v hierarchii vietnamské komunity získali majitelé velkotržnic, kteří poskytovali pronájmy menším prodejcům, již v nich dále sami provozují své obchody.

Níže postavení Vietnamci si od zámožnějších také půjčovali peníze na provoz svého vlastního podnikání. Mimo podnikatelů a obchodníků nadále do ČR přicházejí za prací Vietnamci, kteří nacházejí zaměstnání u již etablovaných vietnamských podnikatelů. Nově příchozí často využívají pracovních agentur, které jim pomáhají zprostředkovat jak letenku a vízum, tak i zaměstnání. Nejníže v hierarchii vietnamské komunity v ČR se obvykle nacházejí nově příchozí a nezkušení lidé, které často tíží i velké dluhy, do nichž se dostali kvůli vysokým poplatkům těmto zprostředkovatelským pracovním agenturám. Tito lidé se současně pro krajany znalé českých poměrů stávají výnosným byznysem v oblasti zprostředkovatelského servisu tlumočnických, překladatelských, právních, ekonomických a dalších služeb (PECHOVÁ – MARTÍNKOVÁ, 2011, s. 377).

Bydlení

Velká část migrantů bydlí v podnájmu nebo u svých známých nebo také ve svých bytech. Jejich osobní průměrné příjmy se často pohybují podle různých odhadů někde kolem 25 a více tisíc. Často vydávají velkou část svých výdělků za nájemné bytu nebo za vzdělání pro děti. Vietnamské domácnosti v ČR mají většinou vybavené kuchyně a koupelny, disponují televizorem, videopřehrávačem a další elektronikou. Děti mívají k dispozici mnoho moderních hraček. Domácnosti mají ve svých knihovnách vietnamské knihy pro dospělé i pro děti. Pokud jde o nakupované zboží, na vietnamských tržnicích je velice často k dostání veškeré potřebné základní zboží dovezené z Vietnamu (KOCOUREK, 2006, s. 54). Běžnou součástí vietnamských domácností jsou oltáře předků, které patří k významným atributům jejich duchovního života. Tyto oltáře bývají zpravidla umístěny na čestném místě v dané domácnosti a jsou pravidelně uctívány.

Profesní struktura vietnamské komunity

Jak již bylo řečeno, vietnamská komunita byla od 90. let profesně tvořena především obchodníky. Tato volba vycházela jednak již z porevoluční reality, kdy jednou z legálních cest, jak zůstat v ČSFR, bylo založení společnosti s ručením omezeným, případně pak i akciové

79,-
Pečená rýže s vepřovým masem a vejcem 400g
85,-
Pečená rýže s hovězím masem i krevetami a vejcem 400g
85
NASI GORENG - pečená rýže s kuřecím a hovězím masem na indický způsob, curry(ostré) 400g
79,-
Pečené nudle s kuřecím masem a zeleninou 350g
79,-
Pečené nudle s vepřovým masem a zeleninou 350g
23.
85,-
24.
85,-
Pečená kuřecí maso
25.
85,-
26.
85,-
Hovězí maso CHOP SUEY se zeleninou, rýže 250g
27.
85,-
Hovězí maso s bambusem, čínskými houbami, rýže 250g
28.
85,-
32.
85,-
33.
85,-
34.
35.
65,-
36.
49,-
37.
79,-
41.
79,-
42.
45,-
43.
38,-
Gyros v bulce 150g
44
45.
85,-
46.
85,-

Tom Yum polévka
od 45 Kč

společnosti, což ale mohlo být realizováno jenom za pomoci čs. občanů, aby bylo vyhověno tehdejšímu právnímu řádu (BROUČEK, 2013, s. 223). Vedle toho se uvnitř vietnamského společenství vytvořil systém nejrůznějších zprostředkovatelských služeb kompenzujících migrantům neznalost jazyka, kulturní odlišnost a přitom nutnost praktické komunikace s majoritou a jejími institucemi. Dnes jej tvoří firmy nebo jednotliví živnostníci, kteří krajanům za úplatu zařizují záležitosti na českých úřadech (MARTÍNKOVÁ, 2006, s. 177).

O tom, že obchodní činnost je jednou z nejčastějších forem profesního zaměření Vietnamců, svědčí i skutečnost, že v roce 2005 vlastnilo 95 % všech ekonomicky aktivních Vietnamců v ČR české živnostenské listy. Jedná se o největší počet živnostenských oprávnění vydaných jakékoliv skupině cizinců pobývající v naší zemi. Problémem se pro množství vietnamských obchodníků stal pokles zájmu zákazníků o zboží z tržnic, což způsobilo mnohým rodinám závislým na příjmu z tohoto podnikání potíže. Ti, kteří měli štěstí a disponovali potřebným kapitálem, se přesunuli do kamenných obchodů, avšak tato změna automaticky neznamená, že jejich příjmy se nějak razantně zvýšily. Výběr sortimentu v obchodě tak souvisí především s nízkými pořizovacími náklady. Mezi hůře prosperující příslušníky vietnamské komunity bychom mohli zařadit i drobné živnostníky provozující obchody s potravinami či s ovocem a zeleninou (PECHOVÁ – MARTÍNKOVÁ, 2011, s. 379). Naopak některým vietnamským podnikatelům se přechod od stánkového prodeje k prodeji v kamenných obchodech podařil velmi dobře a prorazili i do nevietnamských obchodních center a zábavních komplexů: vietnamského majitele má např. řetězec obchodů se sportovním zbožím Sportisimo, řetězec obchodů s bytovými doplňky Art Home či asijské fastfoody Panda a Li Vu (MARTÍNKOVÁ, 2006, s. 180).

Mimo legální složku existuje ve vietnamské diaspoře i ta ilegální. V ČR existují vietnamské kriminálních struktury, které se zaměřují na převaděčství, což byl jeden ze způsobů rozšiřování vietnamské diaspory u nás zejména v 90. letech. Mimo to se vietnamské kriminální aktivity zaměřovaly na hospodářské delikty, násilnou trestnou činnost, lichvu, krádeže, obchodování s lidmi a prostituci či drogovou kriminalitu. Jenom v rozmezí let 1997 až 2006 bylo Policií ČR evidováno téměř 3 700 trestných činů, jejichž pachatelem byl vietnamský občan (NOŽINA – KRAUS, 2009, s. 64).

Náboženství a tradice

Ve Vietnamu jsou nejrozšířenější tři základní vyznání: konfucianismus, buddhismus a taoismus. Tato tři náboženství nejvýrazněji formovala i vietnamskou kulturu. Kromě nich se ale projevil také vliv křesťanství, hinduismu či islámu. Mezi běžnou populací je nejrozšířenější buddhismus, ale společnost je stále ještě velmi ovlivněna konfuciánskými ideály, v jejichž rámci lidé vyznávají a praktikují kult předků (PECHOVÁ – MARTÍNKOVÁ, 2011, s. 374). Obecně lze říci, že duchovní život Vietnamců je prostou-

pen vírou v nadpřirozeno a v duchy, což pravděpodobně vychází z dávných animistických tradic (PECHOVÁ, 2006, s. 56).

Obřad připomínání si den úmrtí rodičů zaujímá v duchovním a společenském životě Vietnamců významné místo. V průběhu tohoto obřadu jsou rodičům obětovány předměty denní potřeby, slavnostní jídlo a finanční prostředky jako vyjádření vděčnosti za to, jak se o své potomky za života starali. Oltáře předků zaujímají v tradiční vietnamské domácnosti čestné místo a jsou zde uloženy věci, které se v rodině předávají z generace na generaci a nesmějí být prodány. Tyto tradice a rituály byly přineseny do českého prostředí již v období před listopadem 1989, vietnamští pracovníci si na svých ubytovnách provizorně stavěli obdobné oltáře. (NGO, 1989, s. 75–76). Tato tradice je ve vietnamské komunitě udržována i nadále. Obyčejně bývá oltář na levé straně od vchodu do místnosti, někdy také naproti němu (PECHOVÁ – MARTÍNKOVÁ, 2011, s. 375).

Přestože vietnamská komunita je v ČR již poměrně dlouho, další tradicí, kterou dodržuje, je oslava Nového roku, která oproti českému prostředí připadá vždy na jiný termín. Vietnamský kalendář vychází z čínského lunárního kalendáře, ačkoliv bychom zde mohli najít jisté odlišnosti. Vietnamci stejně jako Číňané označují roky letopočtem a každý rok se nese ve znamení jednoho ze symbolů zvěrokruhu, takže zde figuruje Krysa, Býk, Tygr, Kočka, Drak, Had, Kůň, Koza, Opice, Kohout, Pes a Prase. Tyto názvy se také až na drobnou odchylku shodují s názvy čínskými. Vietnamský Nový rok je pak nejvýznamnějším svátkem a bývá bouřlivě slaven. Naopak tradiční české svátky jako Vánoce a Velikonoce nezaujímají ve vietnamské tradici podstatnější místo (PECHOVÁ, 2006, s. 57–58).

Během podzimu mohou vietnamské děti oslavit svátek dětí, jelikož kromě toho českého je totiž čeká 15. dne 8. měsíce lunárního kalendáře Svátek středu podzimu. V ČR pořádají zástupci 382 vietnamských organizací pro děti velkou slavnost: jsou k dispozici kolotoče, stánky se sladkostmi a výborní žáci a studenti dostávají diplomy za svůj prospěch (PECHOVÁ – MARTÍNKOVÁ, 2011, s. 381–382).

Školství

Vzhledem k tomu, že stále větší množství vietnamských rodin zůstává v České republice dlouhodobě, musejí se jejich potomci i vzdělávat v českých školách, což napomáhá jejich postupné integraci. Ve školním roce 2003/04 bylo v ČR v mateřských školách celkem 1 264 vietnamských dětí, na základních školách 4 019, na speciálních školách 31, na gymnáziích 370, 113 na středních odborných školách, 45 na středních odborných učilištích, 1 na vyšší odborné škole a cca 200 na univerzitách (KOCOUREK, 2006, s. 206). Tato čísla se v dalších letech proměňovala a k 30. září 2010 studovalo na českých základních školách 3 066 žáků s vietnamským občanstvím, což bylo po Ukrajincích druhé nejvyšší množství. Žáci a studenti vietnamského původu se ve stále větší míře objevují i na středních a vysokých školách (BÁNOVEC, 2012, s. 47). I díky tomu, že

se mladí Vietnamci vzdělávají v českých školách, jejich komunita se postupně otevírá a mladí se již nevěnují pouze obchodu a podnikání, ale většina z nich se již věnuje oborům, jež vystudovali.

Shrnutí

Vietnamskou menšinu zařazujeme mezi tzv. nové menšiny, jelikož se jako celek utvořila až po roce 1945. První kontakty s Vietnamem byly navázány již počátkem 50. let a v následujících dekádách směřovaly do Československa tisíce vietnamských občanů, kteří zde na základě mezinárodních smluv získali vzdělání a praxi. Největšího objemu v období komunismu nabyla vietnamská komunita v 1. polovině 80. let, kdy byla v ČSSR přítomno několik desítek tisíc osob z této asijské země. Po celou dobu svého pobytu zůstávala menšina poměrně uzavřená a její členové mimo zprostředkovatelů nijak nepřicházeli do bližšího kontaktu s majoritní populací.

Po změně režimu se vztahy s VSR ochladily, nicméně množství vietnamských občanů zůstalo v Československu a později i v České republice. Zprvu se nejvíce věnovali obchodu a především v 90. letech byli spojováni se stánkovým prodejem na tržnicích, později se přeorientovali na kamenné prodejny. Vietnamská komunita zůstává nadále poměrně uzavřená, ačkoliv i díky studiu potomků vietnamských migrantů na českých školách se tento stav pozvolna mění a nová generace, pro niž se vžívá označení banánové děti, se již integruje do české společnosti a společně s nimi i jejich rodiče.

Historie a současnost mongolské menšiny v Československu a v České republice

Monika Nová

Historie vztahů Československa a Mongolské lidové republiky

Československo a Mongolská lidová republika navázaly oficiální diplomatické styky v dubnu roku 1950 v Moskvě prostřednictvím svých velvyslanců v Sovětském svazu, pánů Nüdenchüügín Jadamdžava a Bohuslava Laštovičky. Historii vztahů mezi Československem, následně Českou republikou a Mongolskou lidovou republikou popisuje české nejaktuálnější knižní zpracování od autorů Schwarze a Srby s názvem Dějiny Mongolska (SCHWARZ – SRBA, 2015, s. 343–349). Autoři uvádějí, že v roce 1956 se v obou zemích otevřely zastupitelské úřady[6] a Velvyslanectví Mongolské lidové republiky v Praze zpočátku sloužilo i pro žadatele o mongolská víza ze západních zemí. Vyjednávání a vzájemné diskuze o spolupráci mezi Československem a Mongolskou lidovou republikou probíhaly intenzivně od roku 1956 a v dubnu 1957, kdy přijíždí československá delegace v čele s předsedou vlády Viliamem Širokým do Mongolska. Následně 8. dubna 1957 je podepsána první rámcová dohoda o přátelství a vzájemné spolupráci.

Za první významnější spolupráci prostřednictvím podepsané dohody z roku 1957 můžeme pokládat rekonstrukci závodu na zpracování kůží v Ulánbátaru. Do roku 1975 pracovalo v Mongolské lidové republice přibližně 250 odborných a řídicích pracovníků z Československa,[7] kteří zajišťovali instalaci a zprovoznění zařízení vyprojektovaných v Československu. Od roku 1956 do roku 1976 se také v ČSSR školilo 250 mongolských pracovníků (TAMCHYNA, 1974, s. 104). V dohodě o kulturní spolupráci z roku 1958 se stanovilo, že do MLR budou posláni ke studiu jazyka na Čojbalsanovu státní univerzitu jeden až dva čeští stu-

[6] V letech 1993–1999 byl Zastupitelský úřad ČR v Ulánbátaru zrušen. Znovu obnoven byl v roce 1999.

[7] Češi a Slováci vystavěli také například v hlavním městě první nemocnici, sídliště, budovu Rady pro veřejné služby, cementárnu v Darchanu nebo budovu pošty a spojů v Bajan-Ölgí. Stovky českých a slovenských odborníků položily v Mongolsku základy kožedělného, obuvnického i potravinářského průmyslu (v pivovaru Borgio Češi pracovali již v r. 1927), ale také výroby stavebních hmot a zdravotnictví.

denti, a naopak na Univerzitu Karlovu a další jiné univerzity v Československu budou poslány větší počty mongolských studentů na obory jazykového, přírodovědného, technického a pedagogického zaměření.

Prvním československým studentem v Mongolsku se stal dr. Jiří Šíma, který byl dosud nejdéle aktivně působící český mongolista, pracovník Orientálního ústavu AVČR, československý velvyslanec v Mongolsku (1990–1992), předseda Společnosti přátel Mongolska, překladatel a tlumočník. Ještě před ním se však od konce 40. let 20. století mongolistikou zabýval doktor Pavel Poucha, všestranný orientalista, který se svým českým překladem Tajné kroniky Mongolů (1955) a německy napsanou studií o ní (1956) natrvalo zapsal do dějin světové mongolistiky. Poucha sice absolvoval do Mongolska jen jedinou výzkumnou, ale velmi intenzivní cestu v roce 1955, o níž publikoval čtivý a zasvěcený cestopis s názvem Třináct tisíc kilometrů Mongolskem (1957), který vyšel i v němčině. Poucha v Číně navštívil Vnitřní Mongolsko a další provincie s mongolským a altajským obyvatelstvem. Roční cestu po Číně Poucha vykonal v letech 1957–1958 a na základě jeho zápisků vyšel v roce 1962 cestopis Do nitra Asie. Po svých cestách si z Mongolska a Číny přivezl rozsáhlou sbírku starých mongolských rukopisů a xylografů, kterou od 90. let 20. století uchovává Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

K dalšímu vývoji hospodářských vztahů mezi Mongolskou lidovou republikou a Československem přispěl útlum čínsko-mongolských vztahů. V souvislosti se sovětsko-čínskou roztržkou v 60. letech 20. století se Čína stáhla z rozvojových projektů v Mongolsku. Sovětský svaz podnítil země RVHP, aby poskytly v Mongolsku asistenční pomoc místo Číny. Československo mělo rozvinutý průmysl, vědu s odborníky a vynikající zdravotnictví, které přispěly k tomu, že Československo poskytovalo Mongolsku velmi výraznou pomoc. Obchodní výměna se tak mezi Československem a Mongolskem postupně dostala v polovině 80. let 20. století na druhé místo po Sovětském svazu a dosahovala 6 % na celkovém zahraničním obchodu Mongolské lidové republiky (SCHWARZ – SRBA, 2015, s. 344).

Od roku 1963 v Mongolsku působili čeští a slovenští geologové, kteří do roku 1968 objevili a prozkoumali důležité ložisko mědi a molybdenu budoucího dolu v Erdenetu a podstatně přispěli ke zmapování mongolského nerostného bohatství. Po návštěvě československého prezidenta Ludvíka Svobody v Ulánbátaru v roce 1970 docházelo ke každoročním vládním návštěvám J. Cedenbala, Dž. Batmönchа za MLR a B. Chňoupka, Gustáva Husáka a Lubomíra Štrougala za Československo. Mnoho dalších návštěv probíhalo i na nižší úrovni. V rovině intenzivního rozvoje česko-mongolské spolupráce byl roku 1975 pověřen prof. Jaroslav Vacek (1943–2017) z oboru indologie, aby si rozšířil specializaci o mongolštinu, kterou v roce 1976 začal na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy vyučovat s pomocí několika mongolských lektorů, kteří se v Praze vystřídali.

O českou mongolistiku se velkou měrou zasloužil doc. Džügderín Luvsandordž (1939), pracovník Semináře mon-

golistiky, který existoval nejdřív pod Ústavem Dálného východu, později jako součást Ústavu jižní a centrální Asie a od roku 2019 Ústavu asijských studií (SCHWARZ – SRBA, 2015, s. 344). Za socialismu v Československu postupně studovalo nebo pracovalo přes 20 tisíc Mongolů. Absolventi získali dobrá pracovní uplatnění a mnozí se zařadili mezi politické osobnosti, dále podnikatele vlastnící prosperující firmy, experty z řad oboru geologie, úspěšné řemeslníky na zpracování kůže či výrobu bot atd.

Na rozdíl od slibného rozvoje ve sférách diplomacie a akademické mongolistiky poznamenaly česko-mongolské hospodářské vztahy v druhé polovině 80. let 20. století problémy spojené s celosvětovým poklesem výkonnosti ekonomiky v zemích socialistického bloku. Ke zpomalení realizace některých projektů přispěla i politická nejistota doby rozpadu SSSR a v některých případech i nedostatek kvalifikovaných pracovních sil v Mongolsku.

Historie vztahů České republiky a Mongolska

V roce 1991 došlo ke změně oficiálního názvu státu z „Mongolská lidová republika" na „Mongolská republika". V lednu 1992 byla přijata nová ústava, kterou se Mongolsko vzdalo socialismu. Zároveň se oficiálním názvem země stalo jednoslovné Mongolsko. Demokratizace socialistických zemí vedla k razantnímu útlumu česko-mongolské ekonomické spolupráce. V roce 1991 zanikla Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), a došlo tak k přerušení sovětských pobídek ke spolupráci. Československo taktéž zrušilo úřad velvyslance v Mongolsku. Vztahy se obnovily v roce 1995, ovšem až v době, kdy již byly v Mongolsku etablovány silné západní firmy. Roku 1999 se v květnu znovuotevřelo Velvyslanectví ČR v Mongolsku za účasti ministra zahraničí Jana Kavana a v prosinci recipročně mongolský prezident N. Bagabandi navštívil Českou republiku a Václava Havla. S obnovením diplomatických a hospodářských vztahů se znovu obnovila zahraniční rozvojová spolupráce. Od roku 1996 Česká republika v Mongolsku realizovala několik desítek projektů na rekonstrukce a vybavení nemocnice, koželužny a obuvnické továrny v hlavním městě. Kromě modernizace ulánbátarské elektrárny se řada dalších projektů zaměřovala na geologický a geochemický průzkum vybraných lokalit, jiné podporovaly zemědělskou a živočišnou výrobu nebo program značení dobytka. Z oblasti ekologie měly velký význam vodohospodářské projekty na budování nových studní a zdrojů pitné vody nebo naopak čištění odpadních vod a likvidace zplodin z továren. Diplomatické vztahy se značně posílily v letech 2005 a 2006. V lednu 2005 navštívil Mongolsko český ministr průmyslu a obchodu M. Urban. Po podpisu mezivládní dohody o hospodářské spolupráci došlo na návštěvu předsedy Parlamentu České republiky L. Zaorálka v Mongolsku v květnu 2005 a později předsedy Velkého churalu Cendín Ňamdordže v ČR v roce 2007. V rámci dohod se v Praze uskutečnilo i první zasedání Smíšeného česko-mongolského výboru, který projednával oblasti spolupráce na další období. Roku 2006 navštívil

Mongolsko prezident Václav Klaus a v době oslav výročí 800. založení jednotného mongolského státu jej pozval prezident N. Enchbajar. I později probíhaly vzájemné návštěvy, kdy Mongolsko navštívil český senátní výbor pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice. Postupně také ČR navštívilo několik parlamentních delegací a mongolských ministrů (SCHWARZ – SRBA, 2015, s. 345).

V rámci koncepce zahraniční rozvojové spolupráce ČR v období 2010–2017 patřilo Mongolsko mezi prioritní partnerské země ČR s programem spolupráce. Projekty byly soustředěny především do sektoru energetiky, sektoru zásobování vodou a sanitace, sektoru zemědělství, lesnictví a rybolovu a sektoru obchodu a dalších služeb (Program rozvojové spolupráce mezi Českou republikou a Mongolskem na období 2010-2017). Přestože v následujícím období již Mongolsko nepatří mezi prioritní země, pozornost je nadále věnována jeho rozvojovým potřebám v oblasti vzdělávání, sociální infrastruktury a služeb včetně zdravotnických. Geograficky se spolupráce zaměřuje na nejchudší venkovské oblasti v jižní a západní části Mongolska a v návaznosti na dosavadní úspěšné rozvojové aktivity také na hlavní město Ulánbátar a centrální region (PÁNEK, 2013, s. 7).

V roce 2010 navštívil Mongolsko předseda vlády ČR Jan Fischer a podepsal dohodu o spolupráci v oblasti kultury a školství. ČR jako předsednická země EU také asistovala Mongolsku v přejímání norem EU. V letech 2012–2017 byla českou velvyslankyní v Mongolsku paní Ivana Grollová – mongolistka a spoluautorka knihy *Mongolové, pravnuci Čingischána* (SCHWARZ – SRBA, 2015, s. 347). V rámci akademické spolupráce se s českým finančním přispěním modernizovalo vybavení katedry bohemistiky na Mongolské státní univerzitě, zřídil se technopark pro výuku regulace točivých strojů, podporovalo se zavedení sociálních studijních programů, program na podporu sociálně ohrožených nebo vyloučených komunit a vzdělávání dětí na venkově.

Stále se finančně podporuje výměna studijních pobytů z Mongolska do České republiky, ale i českých studentů do Mongolska. Vzhledem ke špatné dostupnosti kvalitní zdravotní péče na mongolském venkově vznikly pro odlehlé venkovské oblasti pojízdné ordinace. Dalšími tzv. malými lokálními projekty finančně podpořenými Českou republikou byly modernizace vybraných zdravotních středisek, vybudování chráněné dílny pro zdravotně znevýhodněné a dvou počítačových center, z toho jedno pro děti ze sociálně slabých rodin a jedno na Buddhistické univerzitě v Ulánbátaru.[8] Současné česko-mongolské oficiální vztahy charakterizují pravidelné návštěvy parlamentních delegací, ministerstev a Hospodářské komory ČR.

[8] Kromě vlastních projektů Česká republika spolupracuje svojí podporou v rámci řady organizací, např. v programu OSN na podporu zdravotně znevýhodněných osob. Další projekty zaměřené na Mongolsko probíhají pod záštitou EU s cílem podpory a zlepšení životních podmínek na venkově, efektivity státní správy a přebírání norem EU.

Od roku 2011 je realizován mezinárodní program znovuzavádění koně Převalského[9] z českých zoologických zahrad do mongolské přírody. Jedná se o unikátní projekt a spolupráci[10] v oblasti ochrany životního prostředí. Zoo Praha, která od r. 1959 vede celosvětovou plemennou knihu koní Převalského, jako jediná zoo na světě uskutečnila ve spolupráci s Armádou ČR již devět transportů koní Převalského do přísně chráněné pouštní oblasti Gobi B. Rozšířila také spolupráci s mongolským Ministerstvem životního prostředí i na pouštní oblast Gobi A, kde se podílí na ochraně sajgy, medvěda mazálaje a velblouda divokého. Na návrat divokých koní přispívá ze vstupenky každý návštěvník pražské zoo. V pražské zoo je vedle výběhu těchto koní umístěna pravá mongolská jurta (*Rozhovor s českým velvyslancem v Ulánbátaru Jiřím Brodským*).

Současnost vztahů České republiky a Mongolska

V současnosti projevují české firmy svojí nabídkou zájem navázat na tradice z dob Československa a podílet se na geologickém průzkumu těžebních oblastí i na těžebních pracích.[11] Nejvíce se do Mongolska z České republiky dováží stroje k těžbě, dopravní prostředky, chemikálie a průmyslové spotřební zboží včetně kosmetiky. Významný růst zaznamenávají potraviny a nápoje, především české pivo, cukrovinky, kosmetika. Do ČR se dováží jen zcela malé množství mongolského zboží, a to v sortimentu oděvů a živočišných surovin. Pokud jde o přímé zahraniční investice v Mongolsku, je ČR až na 32. – 40. místě ze všech zahraničních zemí. Nesrovnatelně silnější zahraniční kapitál západních zemí vytlačil Česko už téměř ze všech oblastí tradiční spolupráce s výjimkou projektů charity a humanitárních projektů (*Mongolsko: Zahraniční obchod a investice*).

V současnosti je v Mongolsku v platnosti dobré jméno českých značek a spolehlivých technologií, které jsou těžištěm obchodních vztahů. Každoročně je registrován vyšší počet českých exportérů[12] a potenciálních investorů, kteří se mohou účastnit pravidelné podnikatelské mise[13] do Mongolska, a nabízí tak své výrobky, služby, i technologické celky v energetice, zemědělství a potravinářství, v těžebním průmyslu, rozvoji infrastruktury,

[9] Kůň Převalského byl ve volné přírodě téměř vyhuben samotnými pastevci. Místní mongolští pastevci tento druh lovili hlavně z důvodu masa a také že jako agresivní teritoriální zvíře bránil pastvě domestikovaných koní a dobytka.

[10] Na transportech se podílí české armádní letouny. Česko je jediná země s úspěšnou tradicí chovu koně Převalského.

[11] Vzhledem k současnému velkému lobbingu zahraničních firem a vlád v Mongolsku jsou možnosti a šance velmi limitované.

[12] České firmy v roce 2019 vyvezly do Mongolska zboží za 284 milionů korun, zejména kosmetické a hygienické přípravky, ale také traktory a čerpadla. Mongolsko do ČR vyvezlo zboží za 17 milionů korun, především textilní a kožedělné výrobky, například svetry a kabáty, dále koberce nebo přehozy.

[13] Cílem je podpořit české firmy v jejich obchodních aktivitách v Mongolsku při jednáních s obchodními partnery.

vodohospodářství a odpadním průmyslu, ve stavebnictví a zdravotnictví. K úspěšným českým firmám, které aktivně v Mongolsku působí nebo mají zastoupení, patří Khaanzaa, Finep Zlíchov,[14] ZPA Smart Energy, J4, Bohemia Controls, Jika, AlphaCon, Geomin, LINET, DAKON, OPOP, Ostendorf OSMA, Anis CZ, Pipelife Czech. Svého zástupce či dealera v místě mají Finep Zlíchov, ZPA Smart Energy, Bohemia Controls, Budějovický Budvar, Plzeňský Prazdroj, Korado, Tescoma, Tonak, Evektor, Emco, Dermacol, Botanicus, Tesla Batteries a další. O zastoupení s mongolským partnerem jedná Škoda Auto. Příležitosti v klíčovém důlním sektoru v Mongolsku hledají české firmy ENELEX, INCO Engineering, RPS Ostrava, TVK Energo, T-Machinery, Ferrit, PERMON, TRANSROLL CZ, Urdiamant. Známá je developerská společnost Finep Zlíchov, která úspěšně realizuje výstavbu 2 000 rezidenčních bytů ve druhém největším městě Mongolska Erdenetu (*Mongolsko: Zahraniční obchod a investice*).

Důkazem zájmu o intenzivní a vzájemnou spolupráci mezi Českou republikou a Mongolskem a navázání na společnou historii bylo v roce 2019 zahájení společného projektu Ministerstva zahraničních věcí a Hospodářské komory, jehož cílem je podpora aktivit českých firem v zahraničí a posílení jejich trvalé přítomnosti v zemi. Mongolsko bylo českou vládou vybráno jako jedna z pěti zemí na světě, jejichž firmy budou moci pilotně vyzkoušet služby, které jim pomohou s úspěšným vstupem na trh.[15] Tyto projekty sekundárně pomáhají v mongolské společnosti budovat i pracovní příležitosti, kde jsou opět aktivně českou stranou poptáváni Mongolové, kteří v minulosti studovali či pracovali v České republice nebo v současnosti v Česku pracují, a je jim nabízena pracovní příležitost v zemi jejich původu.

České univerzity stále zůstávají velmi atraktivní pro mongolské studenty, a to také z dobrých referencí od těch, kteří zde studovali za doby Československa. Na české univerzity s novým akademickým rokem přichází každoročně studovat 10–12 Mongolů (*Sdělení velvyslanectví ČR v Ulánbátaru*). Další možností je program v rámci mobilit s názvem Erasmus+. Jedná se o oboustranný zájem o studijní, přednáškové, badatelské programy, a to jak ze strany studentů a akademiků z Mongolské státní univerzity, tak i z Česka především z Univerzity Karlovy, z Masarykovy univerzity a z Mendelovy univerzity v Brně.

V České republice je možnost studovat obor mongolistika na Univerzitě Karlově. Absolventi jsou odbornými a kvalitními lingvisty, překladateli a tlumočníky, vědeckými pracovní-

[14] Jedna z dominantních českých investic v Mongolsku je výstavba moderních bytů evropského standardu v Erdenetu společností Finep s místním partnerem. Dále například dlouhodobá přítomnost české firmy Khaanzaa znalé místních podmínek realizací řady čističek po celé zemi (například i nové mezinárodní letiště).

[15] Czech Business Support budou pomáhat firmám s celou škálou aktivit od právních a účetních aspektů založení firmy přes vyřizování importní dokumentace až po zastupování v místě a realizaci obchodních zakázek.

ky atd. Masarykova univerzita v Brně nabízí na úrovni kurzů / předmětů Dějiny Mongolska a mongolštinu. Na Mongolské státní univerzitě existuje erudovaně vedené odborné zázemí pro bohemistiku a společně s rektorem a katedrou Evropských studií česká ambasáda podporuje ve svých vyjednáváních, aby o obor byl mezi středoškoláky takový zájem, který umožní jeho každoroční opětovné otevření. Skvělou referencí mohou být opět češtináři v mongolské diplomacii. Pokračuje spolupráce českých a mongolských geologů.[16] Mongolská akademie věd či Technická univerzita v Ulánbátaru jsou s projektem propojeny bilaterálními smlouvami, které umožňují společné výzkumy, výměnu pracovníků, studium mongolských doktorandů v ČR a především prezentaci geologické excelence obou zemí v mezinárodním měřítku.

Každoročně se z České republiky do Mongolska uskutečňují tzv. podnikatelské mise českých firem, které připravuje Velvyslanectví ČR v Ulánbátaru společně s Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR, Ministerstvem zahraničních věcí ČR a Hospodářskou komorou ČR. Účastní se firmy z různých sektorů – zemědělství, vodohospodářství, stavebnictví, zpracovatelského průmyslu, důlního průmyslu, zdravotnických materiálů, obrany a dalších. O podnikatelskou misi je mezi mongolskými partnery vždy mimořádný zájem, je organizován i odborný seminář, návštěva některého z krajů včetně dalšího podnikatelského fóra, setkání s potenciálními obchodními partnery, exkurze do podniků. Českým firmám je tak umožněno jednání na příslušných ministerstvech za podpory vedoucího podnikatelské mise z řad českých vládních činitelů (*Rozhovor s českým velvyslancem v Ulánbátaru Jiřím Brodským; Rozhovor s Jiřím Šímou*).

V Mongolsku jsou Mongolové, kteří studovali či pracovali v Československu a v České republice, často oslovováni na podílení se na příležitostech pro český export, dále na mongolských odvětvích pro české investice nebo rozvojových projektech. Mezi tyto nejprestižnější příležitosti patří: investice do zatím netěžených přírodních zdrojů; investiční projekty na rozvoj měst, silnic; investice do turismu, do e-commerce; automobilový průmysl; civilní letecký průmysl; průmysl důlní, těžební, ropný, energetický, stavební, vodohospodářský, farmaceutický a zdravotnický, zemědělský (*Mongolsko: Mapa oborových příležitostí*).

I přes uvedenou vzájemnou spolupráci v minulosti, početné a výrazné oficiální návštěvy vrcholných politiků, obchodní spolupráci i projektové aktivity byli a stále jsou největšími propagátory dobrého jména České republiky Mongolové, kteří studovali v rámci stipendijního programu v tehdejším Československu a následně v České republice a dosáhli svého vyššího odborného vzdělání na učilišti či střední škole[17] nebo získali vzdělání vysokoškolské. Dále Mongolové, kteří u nás pracovali. Mnozí z nich

[16] Podpořená českou Grantovou agenturou pětiletým grantem ve výši 47 mil. Kč.

[17] Řemeslné obory, které studovali v 70. – 90. letech 20. století v Československu, vykonávají následně i v Mongolsku, např. obor dámská krejčová a obuvnictví,

hovoří dodnes plynně česky či slovensky a o společenské dění se stále zajímají. Ve velkém počtu se pravidelně schází na akci podporovanou i velvyslanectvím České republiky při každoročních oslavách vzniku Československa 28. října[18]. Českou republiku považují za zemi, kde získali vzdělání a prožili svá studijní léta, pracovní zkušenosti. Mnozí z nich se rádi vracejí, mají zde své přátele i obchodní partnery. Někteří v České republice našli své životní partnery.

V Československu a v České republice do současnosti studovalo 30 000 Mongolů (PÁNEK, 2013, s. 15). S ohledem na počet obyvatel Mongolska, jenž činí 3 000 000, můžeme konstatovat, že se jedná o přibližně 1 % obyvatel, kteří mají základní znalosti českého nebo slovenského jazyka. Tento poměr počtu obyvatel a znalosti českého či slovenského jazyka jako cizího jazyka ve světě nemá obdoby (*Rozhovor s českým velvyslancem v Ulánbátaru Jiřím Brodským*).

Z politologického hlediska nás spojila éra komunistického režimu a ve stejných letech dochází ke změně politického režimu, privatizaci a změnám v ekonomickém sektoru. Přítomnost silné mongolské komunity studující či pracující v minulosti v Československu a v České republice a také diplomatického zastoupení velvyslanectví má nezastupitelnou roli v analýze založené na oboustranných znalostech, v obchodních vztazích i v konzulární a vízové oblasti.

Mongolská menšina v České republice

V Česku je mongolská menšina po vietnamské druhá největší z asijských národnostních menšin. K 31. květnu 2020 bylo se zaevidovaným povoleným pobytem na území České republiky 10 526 mongolských občanů, z toho 5 033 s přechodným pobytem a 5 223 s trvalým pobytem[19] (Český statistický úřad). Mongolská menšina je v ČR genderově vyvážená, avšak má tendenci k navyšování počtu žen. V rámci genderového rozdělení se jedná početně u přechodného pobytu: 2 412 žen a 2 621 mužů; u trvalého pobytu: 3 022 žen a 2 201 mužů. Mongolská diaspora v Česku je šestá nejpočetnější na světě po Číně, Rusku, Jižní Koreji, Spojených státech amerických a Kazachstánu. V Evropě je mongolská menšina početně v největším zastoupení v České republice a v Německu (*Rozhovor s českým velvyslancem v Ulánbátaru Jiřím Brodským*).

Mongolové se zaevidovaným povoleným trvalým nebo přechodným pobytem na území České republiky jsou s počtem nad 100 obyvatel zastoupeni v těchto okresech: Česká Lípa (1 892); Hlavní město Praha (905); Pardubice (887); Mladá Boleslav (596); Litoměřice (478); Blan-

[18] Toto setkání se každoročně těší velké oblibě u místních Mongolů, kteří se scházejí ze všech regionů Mongolska v hlavním městě a vzpomínají na roky prožité v Československu a České republice. Na této akci pravidelně vystupují i pozvaní umělci z řad českých zpěváků.

[19] V České republice žijí i Mongolové, kteří získali či přijali české občanství, byť počet není ve vztahu k občanům Mongolska s dlouhodobým pobytem v ČR vysoký.

sko (439); Havlíčkův Brod (438); Cheb (369); Zlín (342); Kutná Hora (335); Plzeň-město + Plzeň-jih (244); Náchod (242); Most (225); Brno-město (223); Písek (195); Vsetín (189); Hradec Králové (179); Teplice (156); Ústí nad Orlicí (139); Jihlava (138) (Ministerstvo vnitra ČR, Cizinci s povoleným pobytem).

Zastoupení v jednotlivých okresech České republiky je markantně ovlivněno pracovními nabídkami firem a také zajištěním ubytování pro jednotlivce i celé rodiny. Dle sektorového zaměření se jedná především o firmy technické a strojírenské, s průmyslem na zpracování masa, automobilové, oděvní.

Poznávání mongolské kultury, přednáškovou činnost, náměty na badatelské záměry a možnost pro setkávání Čechů a Mongolů nabízí v ČR například Společnost přátel Mongolska nebo Svaz Mongolů. Dále v Ledcích u Kladna je založeno Malé asijské muzeum, kde je stálá expozice tradičních obydlí mongolských a kazašských kočovníků. Návštěvník si může prohlédnout mongolské jurty, které jsou vybavené věcmi denního užívání. Muzeum nabízí i přednáškové činnosti a také setkání s významným orientalistou a bývalým velvyslancem v Mongolsku panem doktorem Šímou, který v muzeu působí jako odborný průvodce. Dále byl založen Klub přátel Asie Pražská jurta, který se zaměřuje na propagování historie, kultury a přírody Asie v České republice. Absolvent české univerzity pan Ganbold Lkhagva založil společnost Mongolian Forum s.r.o., jejímž cílem je rozvíjet vztahy mezi Mongolskem a Českou republikou a která se zabývá taktéž zprostředkováním obchodu a služeb mezi mongolskými a českými firmami. V České republice mají velkou praxi ve zprostředkování pracovních pozic Mongolům a následné pracovní a společenské integraci do českého prostředí i individuální profesionálové, kteří v Mongolsku žili, studovali a pracovali, jako je např. paní Libuše Vokřálová a Libuše Rinčinnjamová.

Důvodem, proč je Česká republika u Mongolů tak populární a mongolská menšina se v České republice početně zvyšuje při hledání pracovních a studijních příležitostí, je sedmdesátiletá historie[20] republik v intenzivní vzájemné spolupráci, která má i úspěšné absolventy škol, dále pracovní nabídky a výběrová řízení českých zaměstnavatelů, která jsou realizována přímo v Mongolsku, a také skutečnost, že Česká republika je místem nejpočetnější mongolské komunity v Evropě (Rozhovor s českým velvyslancem v Ulánbátaru Jiřím Brodským).

Hlavními důvody volby odejít za prací do České republiky jsou: zlepšení finanční situace; snazší přístup ke kva-

[20] Dne 25. dubna 2020 uplynulo sedmdesát let od navázání diplomatických vztahů mezi tehdejším Československem a Mongolskem. Prostřednictvím této historie k sobě mají Češi a Mongolové i přes geografickou vzdálenost velmi blízko.

litnímu vzdělání;[21] existence mongolských komunit[22] v ČR; bezpečnost země a její příslušnost k Evropské unii.[23] Vlivná je i početná komunita Mongolů, kteří zde pracovali nebo studovali a propagují Českou republiku jako vhodné místo k práci, studiu a životu i s celou rodinou.

Česká republika tak důvody volby v osobních preferencích Mongolů odejít za prací do zahraničí splňuje i přesto, že ve srovnání s jinými, především západoevropskými zeměmi, ale i ve srovnání s asijskými zeměmi, jako je Korea či Japonsko, zde nejsou tak výhodné platové podmínky.

Hlavními obecnými důvody migrace Mongolů jsou nepříznivá ekonomická situace jejich země a touha zlepšit svoji životní úroveň prostřednictvím lepšího výdělku. Svoji motivaci často odůvodňují tím, že více než polovina Mongolů žije pod hranicí životního minima, tedy v chudobě.

Do emigrace se v rozhodující míře zapojují lidé z hlavního města, kteří přijali městský způsob života. Za prací do zahraničí obvykle odchází nejprve jeden člen rodiny a finančně podporuje ostatní ve formě tzv. remitencí. Pokud je motivačním faktorem nejen výdělek, ale právě zajištění vzdělání nebo zlepšení životní úrovně, odchází později celá rodina a zažádá o udělení povolení k trvalému pobytu.

Při odchodu celé rodiny je tedy tendence vzít si do zahraničí i rodiče, kteří následně bydlí v České republice ve stejné domácnosti a zajišťují péči o děti i o chod celé domácnosti. Pro Mongoly je z morálního hlediska a hodnotového pojetí úcty ke starším členům rodiny nepředstavitelné umístit je do pobytového zařízení pro seniory nebo ponechat v péči někoho jiného.

Mongolové v České republice jsou zaměstnáni ve více než šedesáti českých firmách. Někteří při práci současně získávají odborné vzdělání na středních odborných učilištích.[24] Pracují zejména v průmyslu na zpracování masa, v textilních, kožedělných, automobilových firmách, ve strojírenství. Českými firmami jsou poptáváni do oborů, kde je vyžadována manuální zručnost. Firmy poptávají Mongoly dvěma způsoby: jednak přes jejich krajany, kteří u nás žijí a umějí česky, a jsou tedy v roli zprostředkovatelů, a druhý v současné době častější trend je osobní výběrové řízení jednatelů a personálních ředitelů přímo v Mongolsku za pomoci Mongolů, kteří umějí český jazyk a pomáhají s celkovou logistikou těchto

[21] V Mongolsku je velmi drahé kvalitní vzdělání a často neporovnatelné s evropskou úrovní. Mongolové se domnívají, že získáním evropského standardu vzdělání budou jejich děti mít mnohem větší výhody na trhu práce.

[22] Mongolové obecně jeví tendence emigrovat do země, kde mají možnost se přidat do komunity svých krajanů, již se tam dříve usadili. Z historického i současného kontextu Česká republika tento jejich požadavek mít v zemi i svoji komunitu naplňuje.

[23] Další výhodu vidí v možnosti zůstat v ČR jako v zemi Evropské unie. Velkou motivací k migraci je obecný evropský styl života a možnost volného cestování v rámci Schengenského prostoru. Výhledově možnost přestěhování do jiné země EU, snazší možnosti studia i v dalších zemích EU.

[24] Například v učebním oboru řezník – uzenář na Střední škole gastronomie, oděvnictví a služeb ve Frýdku-Místku studuje 9 mongolských zaměstnanců z firmy MP Krásno a dalších 11 zaměstnanců nastoupí od školního roku 2020/2021.

Zatímco pro Vietnamce je typický obchod, Mongolové pracují často v manuálních profesích

RuG
55
ALCATEL

↑ *Intimní prostor mongolské domoviny může představovat i jurta postavená na zahradě kdesi v Česku*

ENERGIT
NWOBHM
PRAYING MANTIS
FUGA
8. 11. 2019

Poražení berana je pastevecký standard a výjev, který ve vietnamské komunitě asi nenalezneme

výběrových řízení. Je běžné, že v hlavním městě Ulánbátaru jsou v inzertních novinách nabídky na práci v České republice s celkovým zajištěným servisem zprostředkování práce.

Česká republika jako první země EU v roce 2019 uzavřela s Mongolskem sociální dohodu, která po ratifikaci umožní retroaktivně od roku 1995 vyplácet důchody občanům obou zemí, kteří pracovali v ČR či v Mongolsku.

Budoucí uchazeči o zaměstnání v České republice se mohou naučit základy češtiny ještě před odjezdem, a to prostřednictvím přípravných jazykových kurzů, například v jazykovém a kulturním centru Koruna[25] v Ulánbátaru nebo v jazykové škole s názvem MCzech Learning Center[26] .

Pokud má žadatel předem zajištěné pracovní místo, zažádá si o povolení k zaměstnání ještě před vstupem do země. Žádost však může podat i jeho zaměstnavatel nebo zplnomocněný zástupce, to vše zjednodušuje vyřizování veškerých formalit. Autorka z praxe konstatuje, že se k žadateli mnohdy dostane jen omezené množství informací, které mohou být následným a potenciálním zdrojem nedorozumění. Z tohoto důvodu personální ředitelé a jednatelé českých firem často přijedou přímo do Mongolska, kde za pomoci překladatele realizují 2–4denní semináře o podmínkách zaměstnávání, konkrétních nabízených pracovních pozicích atd.

Mongolové v Česku pracují na pracovní smlouvu, která se po dvou letech může znovu prodloužit. Po pěti letech je možné získat trvalý pobyt, potřebná je zkouška z českého jazyka na úrovni A1.[27]

V případě, že vízum nezískají všichni členové rodiny, jeden z rodičů většinou zůstává v Mongolsku, a děti tak nejsou zanechány v péči prarodičů či širší rodiny. Tendencí je postupně sestěhovat celou rodinu do České republiky a začít zde žít trvale. Jednotlivé komunity mongolských imigrantů v České republice mezi sebou udržují těsné vazby a jsou určitou psychosociální podporou. Při setkáních si lidé vyměňují své dosavadní zkušenosti, zážitky, a mohou se tak dozvědět a srovnat životní a pracovní podmínky v jiných městech, pokud se následně chtějí přestěhovat za prací do jiného regionu.

---

[25] Založení kulturního a jazykového centra Koruna je soukromou iniciativou mongolské absolventky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a klavíristky paní Tsolmon Tunsag. Jedná se o projekt podporovaný Velvyslanectvím České republiky, který má kromě jazykových kurzů do budoucna přispívat k širšímu povědomí o českých reáliích v Mongolsku.

[26] Jazyková škola, která je založena pod organizací Česko-mongolská společnost práce a spolupráce, která taktéž zprostředkovává zaměstnání v České republice a organizuje přípravné jazykové kurzy.

[27] Zkouška z českého jazyka pro trvalý pobyt v České republice byla iniciována novelizací zákona o pobytu cizinců č. 326/1999 Sb. z roku 2009. Cílem této jazykové zkoušky je prověřit, zda uchazeč o povolení k trvalému pobytu v ČR dosáhl/a v českém jazyku úrovně A1 Společného evropského referenčního rámce pro jazyky, a to na základě testování čtyř základních řečových dovedností – čtení, poslechu, psaní a mluvení.

Další možností pro získání povolení k pobytu v České republice je studijní vízum. Vlády obou zemí podporují vzájemnou výměnu studentů. Na vysokých školách v České republice studují mongolští studenti převážně technické, humanitní a lékařské obory, ale zájem je i o hudební obory, studium zpěvu, velmi oblíbené studium klavíru a o další umělecké obory. Na Mongolské státní univerzitě v Ulánbátaru je katedra slavistiky, kde se obor bohemistika a český jazyk vyučoval od roku 1992, aktuálně se však bohemistika jako samostatný obor nevyučuje, byť je zájem na jejím znovuotevření. V hlavním městě jsou i nabídky na individuální výuku českého jazyka, které připravují studenty nejenom na přijímací zkoušky na české vysoké školy.

Do Mongolska směřují i významné české investice k vytvoření nových kvalifikovaných pracovních míst včetně poskytnutí know-how zavedení nových technologických postupů. Intenzivně se plánují spolupráce v sektoru cestovního ruchu, a to i v rovině zážitkového komunitního charakteru cestovního ruchu. Zvýšenou poptávkou ze strany českých turistů a cestovních agentur by pomohl jak bezvízový režim, tak i přímý let, o kterém česká ambasáda jedná.

I přes skutečnost, že v České republice je jich více než Rusínů, Bělorusů, Chorvatů, Řeků nebo Srbů, kteří mají zastoupení v Radě vlády pro národnostní menšiny, Mongolové tento status nemají. Mongolská menšina se nadále rozrůstá, ale přesto se stále nedostala do povědomí české společnosti, jako to bylo v případě vietnamské menšiny, která je však v současnosti sedmkrát početnější než ta mongolská. Města a jejich okolí s vyšším počtem Mongolů jsou v České republice například Česká Lípa, Praha, Pardubice, Mladá Boleslav, Litoměřice, Cheb, Valašské Meziříčí, Blansko, Havlíčkův Brod, Vodňany a další.

Ochrana menšin a jejich legitimních zájmů je zakotvena v Ústavě České republiky a také v Listině základních práv a svobod. I přesto, že mongolští imigranti nejsou národnostní menšinou, nacházejí se pod obecnou ochranou zaručenou těmito listinami.

V českém jazyce vyšlo před rokem 1989 několik knih o historii Mongolské lidové republiky, a to včetně literatury přeložené od ruských autorů. Současná politická a ekonomická témata Mongolska popisuje novější zahraniční literatura, například Morozova (2009), Rossabi (2005, 2010), Griffin (2003), Luvsanjamts (2005) nebo Söderberg (2007). Současnými reáliemi se zabývá například Halbertsma (2008). Nejaktuálnější je v českém jazyce vydaná kniha „Dějiny Mongolska" od autorů Schwarze a Srby (2015) a dále Schwarzova publikace s názvem „Mongolsko. Stručná historie státu" (2010). Téma Mongolové jako nová menšina, která v České republice žije a pracuje, není do podoby knižního titulu dosud zpracováno. Statistické údaje o počtu Mongolů v České republice je možné dohledat v databázi Českého statistického úřadu. U příležitosti letošního 70. výročí navázání diplomatických vztahů mezi Českou republikou a Mongolskem připravil jeden z mongolských absolventů Technické univerzity v Liberci, Ing. Erdenebátar Dansran, novou publikaci s názvem „Česko-mongolská

konverzační kniha", kterou vydalo nakladatelství Admon v Ulánbátaru. Kniha obsahuje mnoho nejpoužívanějších podstatných a přídavných jmen a přísloví a přes 3 000 nejčastěji užívaných frází. Kromě slovníku obsahuje 21 přehledných kapitol k různým životním situacím a tématům, od povolání, školy, rodiny, bydlení, přes zdraví, počasí, cestování až po nákupy a obchodní korespondenci. Kniha je určena nejenom nové menšině Mongolů přicházející či již bydlící v Česku, ale i občanům ČR z řad pracovníků, kteří s touto menšinou pracují, dále turistům, obchodním partnerům i těm, kteří se chtějí naučit základy obou jazyků.

Již v r. 1987 vydalo SPN Mongolsko-český a česko-mongolský kapesní slovník autorů J. Šíma – Č. Luvsandžav. Nakladatelství Triton vydalo v r. 2004 učebnici mongolštiny prof. J. Vacka a doc. Dž. Luvsandordže s názvem Colloquial Mongolian: an introductory intensive course, jež navazuje na starší českou verzi z r. 1979. Nová učebnice byla celosvětově jednou z prvních učebnic moderní hovorové mongolštiny pro cizince a díky propracované metodice výuky dosáhla v anglické verzi uznání na řadě světových univerzit.

Základní charakteristika mongolského teritoria a mongolské společnosti

Ekonomická situace

Ekonomické problémy jednotlivců mají v Mongolsku vliv na rodinné zázemí a jsou jedním z faktorů případné migrace. Malé příjmy však neznamenají extrémní strádání a žití na úrovni absolutní chudoby, jelikož silné rodinné zázemí s tendencí záchranné sociální sítě tento stav vyrovnává. Kdo má v rodině perspektivní zaměstnání nebo je v zahraničí za prací, je tzv. povinen pomoci. Rodinný podpůrný systém funguje jak vnitrostátně, tak i ze zahraničí.

Průměrný plat v přepočtu na české koruny je 8000–9000 Kč, v rámci akademického, vědeckého sektoru s požadovaným vysokoškolským vzděláním 12000–13000 Kč. Pro porovnání uvádíme ceny vybraných produktů v červnu 2020: 1 litr benzinu 16 Kč; chleba 11 Kč; pivo 23 Kč; 1 kg mouky 23 Kč; 1 litr mléka 15 Kč; margarín značky Rama 34 Kč; máslo 17 Kč; litr vodky od 59 Kč dle kvality.

Mongolská ekonomika vykázala v roce 2019 i řadu pozitivních výsledků. Pokračoval silný pětiprocentní růst HDP, který přes všechny proklamace i snahy o restrukturalizaci ekonomiky nadále z převážné části táhly těžební průmysl a export surovin, zejména uhlí (DIRO, 2019).

Můžeme konstatovat, že současná mongolská ekonomika je jednostranně orientovaná na těžbu a vývoz nerostných surovin, je poznamenaná výkyvy cen surovin na světových trzích a výkyvy výkonnosti ekonomik sousedních zemí (Číny a Ruska). Uhlí je hlavní položkou mongolských vývozů. Pro zemi je tak klíčová těžba surovin, která je hlavním zdrojem příjmu země (25% podíl na HDP a 80 % celkového exportu). Vývozy surovin, kamenů a drahých kovů včetně textilních výrobků se na celkovém exportu podílely 94,9 %. Dováží se především surovinové produkty, stroje, vybavení,

elektrické spotřebiče, vozy a jejich součásti a potraviny (77,7 %). Prostřednictvím 55% podílu mladé generace do 30 let se v zemi rychle rozvíjí e-commerce (DIRO, 2019). V roce 2019 bylo: HDP/obyv. (USD) 4 133; míra inflace 5,2; nezaměstnanost 8 %, ale reálné procento je vyšší. Podíl ekonomicky činného obyvatelstva v produktivním věku je 41,5 % (*Mongolsko: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled*).

Pozorovatelný je i zvyšující se trend v rozdílnosti sociálních poměrů mezi lidmi, který se dále prohlubuje s příchodem moderních vlivů a technologií. Rozdíl mezi rodinou na venkově a ve městech je hlavně ve způsobu obživy a stylu každodenního života. Venkovská rodina provozuje k vlastní obživě tradiční pastevectví, většinou chová několik set kusů dobytka a žije ve společné jurtě. Kočování mongolských pastevců probíhá zpravidla na vymezeném území (v rámci jedné administrativně správní jednotky sum[28], případně i ještě menší správní jednotky bag) a probíhá cyklicky po opakujících se trasách nejčastěji v návaznosti na roční období (základní je stěhování čtyřikrát ročně, jsou však místní odlišnosti). Téměř všude mají pastevci na zimovišti a jarním stanovišti pevné zázemí v podobě ohrad pro dobytek, mnohde i pevných domků pro sebe. Letní a podzimní stanoviště bývají proměnlivější (a téměř vždy za využití jurt), ale i ta bývají přibližně ustálena. V případě nepříznivých podmínek (např. sucho v jedné oblasti, příliš vysoká sněhová pokrývka, špatný vzrůst trávy) se mohou pastevci přesunout s dobytkem mimo své obvyklé trasy, avšak záleží na domluvě s ostatními uživateli pastvin a v případě překročení administrativních hranic je potřeba i souhlasu místních samospráv. (Odborná připomínka Ondřeje Srby) V současnosti sílí trend, že mladí lidé opouštějí venkov a odcházejí do měst nebo emigrují za prací do zahraničí. Tradiční pastevecký způsob života přetrvává, ale obyvatelstvo zabývající se touto činností demograficky stárne. Určité procento mladých lidí a novomanželů z řad pastevců se často osamostatní a pokračuje v tomto stylu života a obživy dál jako jejich rodiče, jelikož dědí stáda. Avšak mnoho těchto mladých pasteveckých rodin si pořizuje ve městech byt, kde bydlí částečně přes zimu, a někteří si najímají na zimní měsíce zaměstnance, kteří se starají o stáda. V obecné rovině probíhá v současnosti přesun z venkova do měst nejčastěji v tzv. postupné tendenci: pastevecká rodina obvykle v souvislosti se školní docházkou dětí postaví či zakoupí obydlí v lokálním centru sumu. Rodiny již delší dobu žijící bez bezprostřední starosti o dobytek v centru sumu se přesunují do center ajmagů[29] – rovněž z důvodu zajištění lepších vzdělávacích a pracovních možností. Z center ajmagů rodiny přecháze-

[28] Sum je označení pro administrativní správní jednotky, tzv. „okresy", kterých je 329. Sum se následně dělí na další menší administrativní správní jednotky, což jsou obce označené bag.

[29] Ajmag označení pro administrativní jednotky nejvyšší úrovně. Mongolsko je tvořeno v současnosti 21 Ajmagy.

jí do Ulánbátaru nejčastěji v návaznosti na to, že již někdo z nich získal status absolventa vysoké školy s titulem a chce získat lepší společensky i finančně ohodnocenou pracovní pozici v hlavním městě.

Podobně můžeme pozorovat jev, kdy rodiny směřující ke zcela či částečně usedlejšímu stylu životu (v sumu, ajmagu či hlavním městě) dávají svůj dobytek na čas (podzim-zimu-jaro) či na stálo do výhradní péče pasteveckých rodin (příbuzných či nepříbuzných a za plat či bez něj). Trendem je také rozhodnutí k přímému přesunu z venkova do Ulánbátaru (*Odborná připomínka Ondřeje Srby*).

Mongolsko prošlo výraznými ekonomickými reformami od začátku devadesátých let 20. století až po začátek nového století. Zavádění tržních reforem, privatizace, a tedy celková transformace ekonomického hospodářství od centrálně plánovaného systému k tržnímu systému byla obtížná a dopady jsou citelné i do současnosti. Problémem byla hyperinflace, která dosahovala po změně politického režimu meziroční hodnoty až 27,96 % (2008). Hyperinflace začala klesat již před příchodem finanční krize, kdy v letech 1998–2007 byla 10 %, což však způsobilo z důvodu klesajících cen komodit na světových trzích snížení příjmu z těžby a prodeje nerostných surovin.

Změna politického režimu však zemi přivedla do problémů nezaměstnanosti a zvyšující se chudoby. Od roku 2000 dochází k velkému stěhování do hlavního města Ulánbátaru a rozšiřování jurtového osídlení i v hlavním městě.[30] Podíl městského obyvatelstva se každoročně zvyšuje a dosahuje v současnosti 67,5 % (*Mongolsko: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled*).

Rychlý růst obyvatelstva ve městech způsobuje závažný problém, kterým je městská chudoba. Hromadná vnitřní migrace způsobuje markantní rozdíly v životním standardu obyvatel. Lidé pracující doposud jako pastevci se stěhují do velkých měst a opouštějí původní způsob života. Pro podporu pasteveckého hospodářství se však v současnosti realizuje řada projektů a iniciativ, které mají mimo jiné za cíl dosáhnout mezinárodního uznání produktů mongolského pastevectví jako vysoce kvalitních produktů ekologického zemědělství. Dalším cílem je umožnění odbytu pastevcům zvláště ze vzdálenějších oblastí, které se však dosud potýkají s nedostatečnou infrastrukturou a velkými vzdálenostmi pro převoz živo-

[30] Na pozemcích na okrajích města, které jsou nově obsazené rodinami žijícími v jurtách, se později často budují domky z pevných materiálů. V jednotlivých ohraničených prostorech je často možné vidět vedle sebe dům i jurtu – jednak proto, že jurta je využívána například v zimě jako snáze vytopitelné obydlí, nebo naopak v létě jako skladný a snadno větratelný doplňkový příbytek. V posledních letech probíhá řízená výstavba nových sídlišť, částečně na území dosavadních „jurtových" předměstí, a opakovaně se hovoří o výhledovém přesídlení většiny obyvatelstva do bytů. Geograficky odlehleji od centra přecházejí trvale obývaná předměstí do budování rekreačních areálů soukromých chat a jurt užívaných sezónně. Tato rekreační předměstí se dynamicky rozvíjejí a zásadně podílejí na rozšiřování městské zástavby v periferních částech Ulánbátaru.

čišných produktů. Nejvýraznější vlny stěhování pastevců do Ulánbátaru však souvisely s vlnami přírodních kalamit, především v období let 2000–2010. V současnosti mezi pastevci vůle ke stěhování ve středním věku není vysoká, oceňovány začínají být nízké náklady pro život na venkově i čisté životní prostředí v kontrastu se silně znečištěným a přelidněným Ulánbátarem (*Odborná připomínka Ondřeje Srby*).

Pro rodiny bez vzdělání a bez orientace v městském prostředí znamená život ve městě existenci na pokraji bídy. Lidé z venkova často nejsou schopni obstát na pracovním trhu. Dochází k tomu, že na okrajích měst vznikají chudinské čtvrti, kde vládne nedostatečná hygiena a nepřehledné životní strategie (MARTÍNKOVÁ – PECHOVÁ, 2011, s. 50). Tento jev má za následek tzv. děti ulice, alkoholismus, šíření nemocí a vyšší výskyt kriminality a také dochází ke zneužívání dětí jako levné pracovní síly. Většiny těchto negativních jevů si však jsou místní obyvatelé dobře vědomi a mnoho vládních opatření, občanských iniciativ i zahraničních a místních neziskových organizací cílevědomě směřuje k jejich nápravě.

V posledních letech si vláda vnitřní migrace systematicky všímá a realizují se kroky k udržení obyvatelstva mimo hlavní město, případně k vytváření prostředí a příležitostí lákavých pro mladé rodiny k životu v centrech ajmagů a sumů (zlepšování občanské vybavenosti a infrastruktury – nové školy, nemocnice, cesty, projekty na podporu turistického ruchu).

Paralelně lze sledovat mírný růst pracovních příležitostí ve venkovských centrech ať již ve státní správě nebo v soukromém podnikatelském sektoru (*Odborná připomínka Ondřeje Srby*).

V posledních letech lze sledovat a v budoucích letech očekávat snižování rozdílů v životě na venkově a v Ulánbátaru a rostoucí zájem o život mimo Ulánbátar – například přístup k internetu v letech 2019–2020 dosáhl i do geograficky nejodlehlejších venkovských center a očekává se růst pokrytí.

Některé z těchto faktorů, ale i relativně stabilní meteorologické podmínky v posledním desetiletí od velké zimní kalamity v zimě 2009/2010 vedly po roce 2015 k výraznému snížení vnitřní migrace do Ulánbátaru (v roce 2018 se počty přistěhovaných a odstěhovaných téměř vyrovnaly). (*Монгол Улсын Үндэсний статистикийн хороо, 2020*)

Za stěžejních důvody stěhování do města jsou uváděny především kruté zimy, výkyvy v přírodním cyklu, nedostatek státní podpory, ale i faktor, že početně sílící mladá generace již preferuje jiný styl života a pracovní obživy. Následně tyto uvedené faktory způsobují značný příliv kočujících pastevců, farmářů a jejich rodných příslušníků do měst, každým rokem tento počet roste o třicet tisíc obyvatel příchozích do Ulánbátaru. Lidé pracují ve městech především v průmyslu, ve službách a stále se rozvíjejícím odvětví cestovního ruchu. Cestovní ruch se realizuje, ale je však velmi omezený v nabídce služeb, jelikož v zemi není dobudována infrastruktura, a tím jsou místa a města velice vzdálená v rovině časové, ne až tak geografické, dále ab-

sentují adekvátní služby vyžadované zahraničními turisty. Potenciál pro turistické poznání má země velký pro klientelu s různým zaměřením cestování.[31]

Jedním z primárních faktorů vlivu na migraci do zahraničí je změna zemědělského sektoru spojovaná s řadou problémů, které přinesla privatizace.

Ztrátou odbytiště v socialistických zemích, především v SSSR, bylo mnoho průmyslových podniků uzavřeno, následně to způsobilo ekonomický pokles a ztrátu zaměstnání obyvatel ve městech. Z tohoto důvodu byli někteří nuceni přesídlit na venkov a v rámci strategie tzv. přežití se vrátit k tradičnímu způsobu života. Po letech ekonomické krize zemědělství zaměstnávalo v roce 2008 téměř 40 % populace. V 90. letech 20. století se postupně omezovala rostlinná výroba a význam živočišné výroby, tedy i pastevectví, které je představované především samozásobitelsky orientovaným pastevectvím, tím vzrostl. Rozpadem zemědělských družstev však zanikly služby, které byly předtím družstvy garantované, jako provoz školních zařízení, zpracování surovin v závodech na zpracování živočišných produktů, ustájení zvířat přes zimu, veterinární péče, uskladnění krmiva, vytváření rezervních pastvin, výkup produktů, nákup krmiva v klimaticky těžkých obdobích nebo celoroční provoz studní (GRIFFIN, 2003, s. 63–64). Situace v zásobování vodou je v Mongolsku problematická. S klimatickými změnami dochází i k vysychání stepi.

Zrušení družstev dále vedlo k několika jevům, které měly vliv jak na hospodářství země, tak na stepní ekosystém. Po zrušení družstevního hospodářství se tedy postupně zhoršil přístup jednotlivých pastevců na trh a ke všem výše uvedeným službám. Míst, kde bylo možné prodat a nechat zpracovat živočišné produkty, bylo málo a při dlouhých vzdálenostech bylo pro pastevce nutné urazit se stády velké vzdálenosti přes stepní části, které dříve spravovala jiná družstva. Tím, že družstva přestala existovat a začal platit zákon o společném veřejném vlastnictví půdy, přestala platit účinná regulace, která by mohla pastviny chránit (GRIFFIN,2003, s. 64–67).[32]

Pastevci si problémy uvědomují, nemají podpory od stá-

[31] Budování zázemí a služeb pro zahraniční turisty bylo významným tématem v posledních letech. Vzhledem k téměř úplné absenci zahraničních turistů v sezóně 2020 (z důvodu celosvětových epidemiologických opatření) se mongolský turistický sektor zaměřil na zdůraznění a podporu vnitřní turistiky včetně vládní i občansky podpořené iniciativy na zvýšení standardu cestování a turistické zodpovědnosti (zvláště neodhazování odpadků, ochrana vod a lesů, bezpečnost dopravy).

[32] I přes postupné snižování významu a společenského renomé práce pastevce na venkově celkový počet tradičního dobytka (ovce, kozy, krávy, koně, velbloudi) v Mongolsku od roku 1993 neustále stoupal (s výjimkou krizových let 1999-2002 a 2010, kdy došlo v zimních obdobích k rozsáhlým kalamitám). Zatímco v letech 1970-1992, tedy v období fungování družstevního zemědělství, byl celkový počet dobytka držen v rozmezí přibližně 22-25 milionů kusů, je nárůst počtu dobytka v období volného tržního hospodaření (až 71 milionů kusů v roce 2019) nebývalý a souvislost tohoto jevu se zrychlující se degradací pastvin je zjevná. I proto vláda klade důraz na podporu chovu menšího množství kvalitnějšího dobytka. V okolí hlavního města se tento posun realizuje i v nahrazování chovu tradičního dobytka na volných pastvinách farmářským chovem trvale ustájených druhů, které jsou kvantitativně schopnější uspokojovat poptávku městského trhu po masných a mléčných produktech.

tu a mladá generace neprojevuje velký zájem o tento typ pracovní činnosti. A to je také důvod, proč se mladí lidé, ale i starší zajímají o práci v zahraničí. Někteří začali podnikat ve městech, ale v podnikatelských záměrech je úspěšná jen menší skupina. Mnozí z pastevců jsou již mnoho roků v zahraničí i se svými rodinami.

Vzhledem k popsanému patří pastevectví stále k významné výdělečné činnosti v rámci zemědělského sektoru, tvoří 20 % ekonomiky a má určitý podíl na zaměstnanosti obyvatel. Dominantní roli v mongolské ekonomice však v současnosti hraje těžební průmysl, který má výsadní postavení v exportu Mongolska a k HDP přispívá 23,8 %. (*National Statistical Office Ulaanbaatar, 03 / 2020*).

Demografie

Mongolsko s rozlohou 1 566 500 km² (přibližně 20krát větší než ČR), s počtem 3,301 mil. obyvatel a s hustotou zalidnění 1 os./km² (v Ulánbátaru 317,3 os./km², na venkově kolem 0,9 os./km² obyvatel) se řadí mezi státy světa vykazující velmi nízkou hustotu zalidnění (*Mongolsko: základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled*).

Každoročně se počet obyvatel navyšuje. Tento jev je příznivý, neboť znamená, že se narodí více dětí, než jaký je počet úmrtí v dané populaci. Opak zažívají země s rozvinutou ekonomikou v rámci Evropy, kdy celkový počet obyvatel klesá z důvodu nízkého počtu nově narozených. Mongolsko je zemí s dostatkem mladé pracovní síly, který je pro zahraniční investory jeden z mnoha rozhodujících faktorů. Průměrný roční přírůstek obyvatelstva byl v roce 2019 1,9 %. Složení obyvatelstva je dle pohlaví v poměru muži (49,1 %), ženy (50,9 %) – (prosinec 2018) a dle věku 0–14 let (30,94 %), 15–59 let (63,41 %), nad 60 let (6,65 %) – (prosinec 2018) (*National Statistical Office Ulaanbaatar, 2019*).

Mongolská společnost je věkově mladá a z tohoto hlediska můžeme konstatovat, že mongolská populace má před sebou vývoj, během něhož se charakter společnosti mění a měnit i nadále bude.

Mongolsko má kromě vysokého procenta aktivní pracovní síly z řad mladé generace také velmi vysokou úroveň gramotnosti obyvatelstva s dokončeným základním vzděláním.[33] Tato skutečnost je pro investory, ale i zaměstnavatele v zahraničí velmi lákavá.

Mongolská společnost prošla socialistickou érou, kdy docházelo k pokusům o likvidaci etnických specifik, a společnost je tak více méně sekularizovaná. „Mongol" neoznačuje ani tak etnicitu jako spíše státní identitu. Lidé

[33] Vysoké úrovně gramotnosti bylo dosaženo řadou reforem, které byly zahájeny v 50. letech.

se cítí být Mongoly[34], protože jsou obyvateli státu Mongolsko, jako jazyk užívají mongolštinu a již se neidentifikují se žádnou subetnickou skupinou (MARTÍNKOVÁ – PECHOVÁ, 2011, s. 57).

Tato představa vychází z relativně vysoké etnické homogenity státu Mongolsko oproti jinak velmi vysoké etnické diverzitě v rámci mongolského národa celosvětově a dále z národnostní politiky ve druhé polovině socialistické éry.

V rámci Mongolska patří 84,5 % (2015) obyvatelstva k etnické podskupině Chalchů, která i geograficky tradičně obývá velkou většinu území. Zvláště na západě a částečně i na severu Mongolska je však celá řada málopočetných etnických podskupin, které mají zbytek svých příbuzných příslušníků v okolních zemích (např. Burjati, Tuvani, Torgúti – Rusko, Bargové – Čína), nebo patří k historicky významnému etnickému okruhu (Ojraté – souhrnný pojem pro většinu západomongolských etnických podskupin). S výjimkou jazykově a nábožensky odlišných Kazachů (3,9 %) patří všechny tyto skupiny jazykově, kulturně a nábožensky do mongolského civilizačního okruhu. Naprostá většina obyvatel Mongolska se tudíž cítí být Mongoly ve smyslu státní identity, která jim splývá s (poměrně výlučným) pocitem národa (k mongolskému národu se hlásí všechny národnostní menšiny – jedinou částečně problematickou skupinu v tomto ohledu představují Kazaši), a sekundárně se mongolské etnické podskupiny (mimo Chalchy) často výrazně identifikují se svou subetnickou příslušností (Altajští Urianchajci, Dzachčinové, Dörvöti, Burjati atd.), což však nikterak neubírá na jejich ztotožnění se s mongolským národem. Tato dvojí identita (lokální versus super regionální) je typická i pro předmoderní období.

Socialistická éra v chápání etnicity provedla dvojí posun – nejprve (po roce 1928) prosazení oficiální nomenklatury etnických podskupin kvůli potlačení snah o sjednocení s Mongoly mimo nově ustanovené území státu Mongolsko a posléze v druhé fázi socialistické éry (od 50. let 20. století) naopak potlačování vědomé příslušnosti k jednotlivým etnickým podskupinám s cílem vytvoření jednotného „socialistického mongolského národa“ (URADYN E. BULAG, 1998).

Je nutné zmínit, že národ Mongolů (v rámci Mongolska) je součástí širšího (kulturně, jazykově, historicky a nábožensky chápaného) národa Mongolů, k němuž patří především početná mongolská národnostní menšina v Číně (kolem 6 milionů) a v Rusku, kde ovšem došlo z politicko-historických důvodů k jejich klasifikaci jako samostatné národnosti Burjatů (asi 460 000) a Kalmyků (asi 183 000) a jazykově

[34] „Mongol“ v pojetí obyvatel Mongolska většinově označuje úzce propojenou státní identitu a etnickou příslušnost. Lidé se cítí být Mongoly, protože jsou obyvateli státu Mongolsko a zároveň příslušníky národa se specifickým historickým vývojem, významnou historií, ojedinělým tradičním způsobem života apod. Na subetnické úrovni je obyvatelstvo Mongolska poměrně homogenní – 84,5 procent patří ke skupině Chalchů. Příslušníci ostatních – početně malých, ale historicky významných a kulturně do jisté míry specifických podskupin – se dnes ke svému původu většinou uvědoměle hlásí, avšak primární zůstává jejich identita coby občanů Mongolska a příslušníků národa Mongolů.

vzdálenějších Tuvanů/Tuvinců (asi 264 000). Vztah občanů Mongolska k těmto autochtonním mongolským skupinám za hranicemi Mongolska je nejednotný a pohybuje se od velmi úzkého zájmu a spolupráce např. na poli akademických vztahů a v kulturní sféře až k odmítavému postoji založenému na předsudcích a obavách z jinakosti či podezírání kvůli cizímu občanství Mongolů v Číně či Rusku. Historicky se hovoří o mongolském civilizačním nebo kulturním okruhu, který zahrnuje mnohem širší území centrální Asie mimo hranice dnešního státu Mongolsko. Této rozloze odpovídají i dílčí rozdíly ve zvycích, avšak tradiční kočovné pastevectví bylo (donedávna) velmi podobné na celém území a také nářečí mongolštiny jsou navzájem velmi blízká (např. jako čeština a slovenština). (*Odborná připomínka Ondřeje Srby*)

Národní mentalita

Mongolové jsou si vědomi své velké historie, která se jim i ve škole velmi důrazně připomíná. Mongolská říše, která byla druhou největší na světě, a osobnost jednoho z nejslavnějších vojevůdců a dobyvatelů na světě Čingischána[35] – to vše umocňuje i v současné mongolské mentalitě hrdost k národu.

Postavení ženy v průběhu věků podléhalo různým normám. V historii Mongolska ženy zaujímaly vlivné postavení. Za vlády Čingischána měla žena ve společnosti poměrně silnou pozici. Měla svá práva (např. právo na majetek, dědila manželovo pozůstalé jmění, čímž se stávala zástupcem hospodářství; zastávala funkce důležité pro zachování rodiny, například péči o koně, měla rovněž právo žádat o rozvod; pokud měla z předcházejícího manželství děti, nový manžel je přijímal za vlastní) a byla v pozici, kdy mohla manželovi radit. Toto silné postavení se paradoxně změnilo v době rozšíření buddhismu a čínské nadvlády. Mnoho mužů se stávalo mnichy a žena stanula na neprivilegované pozici, ale i přesto zůstalo postavení žen v mongolské společnosti výrazně svobodnější oproti situaci v Číně, Koreji, Vietnamu či islámských zemích. Tato pozice jí zůstala i za socialismu.

Po pádu komunismu a přechodu k demokracii a tržnímu hospodářství nastaly prudké socio-kulturní změny, se kterými se velká část populace doposud nedokázala vypořádat. Od muže se očekává silné vedení a zabezpečení rodiny. Tento požadavek je u mužů upřednostňován před dobrým vzděláním, vzdělání je chápáno jako vhodnější pro ženy, které jsou na vysokých školách zastoupeny více než šedesáti procenty. Od ženy je nicméně stále očekávána role matky a pečovatelky o rodiče své i manžela (MARTÍNKOVÁ – PECHOVÁ, 2011, s. 57). Z toho vyplývá určitá charakteristika žen, které mohou ve společenském jednání působit na ostatní velmi dominantním a sebevědomým chováním.

V současnosti přikládají obyvatelé velký význam široké rodině a vzájemné pomoci. Mongolské tradiční obydlí,

[35] Sjednotitel mongolských kmenů, dobyvatel a bojovník žijící v letech 1162?–1227. Mongolská říše, které existovala ve 13. – 14. století, byla druhá největší říše v dějinách lidstva.

tzv. jurta[36], má velkou funkci při formování mongolského charakteru a rodinného života. Omezené možnosti tohoto obydlí přimějí členy ke vzájemné spolupráci, sdílení a komunikaci upevňující vztahy mezi nimi. Nejde o individuální pohled na svět, ale velký důraz je kladen na druhé osoby v rodině. Rozvíjejí se trpělivost, snášenlivost, tolerance, ale mizí soukromí (KOHN, 2010, s. 156). Mongolové tak mají celoživotně úzké vazby v širší rodině, navzájem si pomáhají. Považují za svoji povinnost dělit se o majetek s rodinou.

Charakteristickým rysem je pohostinnost, která je vnímána více jako nezbytnost než jako obtížná povinnost nebo společenský závazek. Na utváření mongolské mentality měl značný vliv politický, hospodářský vývoj a vnější okolnosti. Mongolové jsou citliví na snahy o politické ovlivňování své země zvenčí. Socialistická éra byla a je vnímána jako období závislosti na ruské, resp. sovětské nadvládě podobně, jako je předchozí dvousetleté období, kdy bylo Mongolsko součástí čchingského impéria, vnímáno jako doba politického útlaku z Číny. V současnosti Mongolové velmi často uvádějí, že jsou Asiaté, ale že jejich kultura je evropská. Jedná se o výsledek dlouhého ruského vlivu ve 20. století, dále vlivu evropských mediálních prostředků a globálního otevření Mongolska světu po roce 1990. Mongolové mají v současnosti velmi blízko k západnímu myšlení a mají často tendence se distancovat od ostatní Asie. Je to důsledek kočovné minulosti a prostředí, ve kterém žijí. Tyto podmínky Mongoly zásadně odlišovaly od sousedních usedlých civilizací, především Číny.

Mentalita Mongolů byla ovlivněna řadou faktorů. Významnou roli v jejich životě hraje počasí a roční doby. Drsné podmínky v rozsáhlé stepi dělají z Mongolů velice nezávislé osoby, které se mohou spolehnout jen samy na sebe, proto jsou velice samostatní a např. dokážou stát si vytrvale na svém. Rozsáhlost území zformovala u mongolských pastevců bystrost a logické uvažování, které se projevuje i v běžném životě a při výkonu práce. Z psychologického a antropologického hlediska můžeme konstatovat, že od počasí a přírodních, klimatických podmínek se odvíjí i způsob chování a žití. Malá hustota zalidnění a rozsáhlost území způsobuje, že nemají v rámci kočovného způsobu života vybudované dlouholeté sousedské vztahy se stejnými sousedy. Ať již je hustota osídlení na mongolském venkově větší či menší, a to v závislosti na přírodních podmínkách, mongolští kočovní pastevci žijí vždy v navzájem velmi úzce provázané sousedské komunitě, která navzájem velmi dobře komunikuje a to i za předpokladu, že často nemá vybudovaný dlouholetý sousedský základ a je personálně proměnlivá. Vzájemná komunikace i sousedská výpomoc je jednou z podmínek přežití v tvrdých přírodních podmínkách. Tradiční mongolské komunity nemívaly obvykle žádné problémy přijmout mezi sebe jedince či rodiny, kteří k nim přicházeli odjinud, a zapojit je do své komunity.

[36] Zhruba 30–40 % obyvatel bydlí během roku alespoň částečně v jurtách, kde pohromadě žije průměrně až 8 lidí.

Poměrně tvrdé životní podmínky, způsobené velmi drsnými zimami, otupují citlivost, která se projevuje i do povahy. S tím souvisí i méně medializovaný problém domácího násilí, a to nejenom násilí mužů na ženách, ale i opačně. Násilí je problém dlouhodobý a neřešitelný, jelikož není tendence vyhledat odbornou psychologickou pomoc a není ani kam se obrátit. Někteří lidé, zejména na venkově, se s problémy obracejí na místního lámu[37] (lidového léčitele), který má pomoci problém vysvětlit, dále poskytnout i psychologickou pomoci , která je podpořena provedením rituálu, či vysvětlení problému v tzv. karmě[38].

Doposud jediným výzkumem, který zmapoval násilí, je zveřejnění studie s názvem Národní studie 2017 o násilí na základě pohlaví v Mongolsku za rok 2017. Rozebírá partnerské a nepartnerské násilí jednak po celý život respondentů ve výzkumu, jednak za posledních 12 měsíců. Výzkum obsahuje data z rozhovorů s více než 7 000 ženami a odhalil extrémně vysokou míru partnerského a nepartnerského násilí páchaného na ženách v Mongolsku. Ženy v partnerském vztahu zažily během svého života v 57,9 % jeden nebo více z následujících typů násilí: fyzické, sexuální, emoční a ekonomické; a z tohoto počtu uvedlo 31,2 % žen, že zažily během svého života fyzické a / nebo sexuální násilí.

Míra prevalence násilí není nutně nejvyšší v hlavním městě Ulánbátaru, ale hlavně z důvodu velké populace je počet obětí zdaleka nejvyšší v Ulánbátaru. Násilí je však velkým problémem i v pasteveckých rodinách, které se stěhují z místa na místo a nemají trvalé bydliště, dále mezi obyvateli na venkově. V těchto případech se jedná o násilí tzv. skryté a neřešitelné. Procentuální čísla jsou vysoká, ale nejsou do současnosti podložena reálnými daty, která by byla porovnána s několika z výzkumy. Velkým a převládajícím problémem je násilí mezi mladými lidmi bez partnera. Od 15 let zažilo 17,3 % žen fyzické násilí a 4,5 % za posledních 12 měsíců; 1 z 10 žen zažila sexuální zneužívání před dosažením věku 15 let. Zajímavým zjištěním z výzkumu je skutečnost, že 1 ze 4 žen, bez ohledu na její sociální a ekonomické postavení, souhlasila s tím, že manžel je oprávněn bít svou manželku, pokud je nevěrná (*UNFPA-Government of Mongolia report reveals high rates of violence against women*).

S nadsázkou můžeme konstatovat, že alkohol a jeho požívání je určitým znakem národa, a to především vlivem Ruska. Už v dobách mocného Čingischána byla společnost od pití alkoholu odrazována. Alkoholické nápoje mohly pít pouze osoby starší 36 let, a to jen slabé, s obsahem alkoholu do 15 %. V období socialismu došlo k výrazným změnám.

---

[37] Lamové sice (zvláště na venkově) fungují i jako lidoví léčitelé, ale nemělo by se mezi těmito slovy tzv. klást rovnítko, jelikož lama je především buddhistický mnich.

[38] Zmíněný jev, tedy vysvětlení pomocí karmy, je však v mongolské kultuře důležité obecněji. Představa, že lidské jednání ovlivňuje osud člověka v tomto i dalším životě, má vliv i na tradiční vnímání např. chudoby, neúspěchu, neštěstí v osobním životě či tělesného postižení jako následků zlých činů jedince v jeho minulých životech.

Na přelomu 50. a 60. let 20. století se začaly stavět první továrny na výrobu vodky. Začala velkolepá kampaň propagující pití alkoholu, která se zaměřovala na celou republiku, a postupně se pití alkoholu rozšířilo mezi muže i ženy a dodnes je to jeden z mnoha problémů, který sekundárně souvisí i s problémem agrese a násilí.

Současná mladá generace upřednostňuje pití piva. Ve městech jsou hospody s točeným pivem, které je dovážené z Jižní Koreje, ale i značky Pilsner Urquell, Budvar. Typickým národním nápojem je kumys[39]– zkvašené kobylí mléko. Mléko se nechává zrát v pytlích půl roku na slunci. Během této doby proběhne řada chemických reakcí, jejichž výsledkem je zmiňovaný alkoholický nápoj kumys. Alkohol je ve velmi nízké koncentraci, jen pouhá 3 %. Při přátelských posezeních vypijí Mongolové tohoto nápoje několik litrů. Nápoje s menším procentem alkoholu jsou pro ně mnohem vhodnější. Vědecký výzkum totiž prokázal, že jim v krvi chybí určitý druh enzymů, který štěpí tvrdý alkohol. Z tohoto důvodu se Mongolové opijí mnohem rychleji a je dokázáno, že většina přestupků a trestných činů je spáchána pod vlivem alkoholu (*UNFPA-Government of Mongolia report reveals high rates of violence against women*).

Oslovování tykáním a vykáním se v Mongolsku řídí jednoduchými a přesnými pravidly. Tykání je povoleno jen mezi osobami stejného věku nebo osobám mladším. K starším osobám se musíme chovat uctivě, proto jim vždy vykáme. Oslovování má přesný řád i v rámci rodiny. Tykat si mohou mezi sebou jen manželé anebo děti stejného věku. Jinak děti jak ve formálních, tak i v neformálních situacích musí vykat rodičům, prarodičům, starším sourozencům a ostatnímu příbuzenstvu. V Evropě se tykání používá při bližším kontaktu a vykání pro odstup, v Mongolsku je ale naopak vykání chápáno jako bližší kontakt.

Oslovování pomocí titulů se v Mongolsku používá ve velmi omezené míře. Důležité je postavení ve firmě a pak se oslovuje prostřednictvím pozice. Mongolové svému nadřízenému neříkají pane řediteli, používají výraz, který se překládá jako šéf.

Mongolské jméno se v současné době skládá ze tří částí. První a nejdůležitější jméno je jméno rodné[40], které se získává při narození. Druhé jméno se získává po otci, tzn. druhé jméno je osobní jméno otce. Třetí jméno je rodové, které se užívá teprve od počátku 90. let 20. století, kdy byla provedena vládní reforma. Toto jméno si obyvatelé mnohdy nepamatovali, zjišťovali je návratem do rodných míst a si-

[39] Tradiční mongolský alkohol destilovaný z mléka (arhi) nebo ajrag (kumys) má relativně nízkou koncentraci. Tento nápoj hrál důležitou roli jako obětina, obřadní nápoj při společenském styku, konzumován byl především při slavnostech, konzumace alkoholu za jiných situací nebyla běžná. Buddhismus od konzumace alkoholu také odrazoval.

[40] Jméno „rodné“ neboli jméno „osobní, vlastní“, nejedná se o konotaci s „rodným příjmením“.

tuace vyvrcholila tím, že se 1/5 obyvatel hlásí k rodovému jménu Čingischána. Ten, komu se nepodařilo rodové jméno zjistit, si mohl jméno vybrat, a tak se v praxi velmi často vybírala jméno blízkého předka (děda, praděda, prastrýce apod), kterého měli v úctě, případně si rodové příjmení zvolili podle profese, záliby či se vymyslelo. Další zvláštností u jmen je, že žena nepřebírá po svatbě žádnou část jména svého muže.

Instituce v ČR v současnosti evidují Mongoly podle jejich jména po otci či matce a také je tak oslovují, což je v rozporu s mongolskými zvyklostmi. V Mongolsku je jako hlavní jméno při jednání s úřady užíváno tzv. rodné jméno, což odpovídá našemu křestnímu jménu. Druhé jméno[41], které je po otci či po matce, je méně důležité, často se uvádí pouze zkratkou před hlavním jménem. Rodové jméno, ekvivalent našemu příjmení, se nevyužívá (MARTÍNKOVÁ – PECHOVÁ, 2011, s 51).

V rámci péče o zdraví a genetického charakteru jsou Mongolové genetickou výbavou odlišní od evropského obyvatelstva. Kromě zevních znaků je patrná i diferenciace genetická, jejímž příkladem je již popsané špatné odbourávání alkoholu v těle. Malé množství alkoholu způsobuje stavy opilosti, které často eskalují v agresi. Složení stravy a její úprava je v Mongolsku také odlišná. Faktory podnebí, klima, strava způsobují Mongolům zdravotní problémy, většinou kožní nemoci, žaludeční problémy, plicní onemocnění atd. Péči o zdraví nevěnují především pastevecké rodiny velkou pozornost. Na venkově se obyvatelé obracejí jak na nemocnice[42] západní medicíny, tak i na šamany, lamy a místní léčitele. Bylinky nehrají tak důležitou roli, spíše jde o narovnávání zlomenin či léčbu ran, prvky masáží aj. Tradičně vysoce rozvinutá tibetsko-mongolská medicína se po zákazu v socialistické éře pozvolna vrací a obnovuje zatím spíše v Ulánbátaru. Při léčbě je časté využívání i vlastní moče či moče od novorozeňat, sádlo z jaků a ovcí, mléko. Léky a odvary si Mongolové vyrábějí někdy i sami. Tento trend v léčbě je častý i mezi Mongoly přicházejícími do České republiky. Lidé mají také velké problémy i psychického rázu, mnohdy by potřebovali odbornou pomoc. Především mezi pasteveckými rodinami na venkově jsou psychické problémy dlouhodobé a neřešitelné. Odborná

[41] Jméno po otci (matce, v případě svobodné matky výjimečně po otci matky) se v mongolštině před osobním/vlastním/rodným jménem osoby uvádí s koncovkou 2. pádu (genitivu) – obvykle -ín, -yn, -n, po dlouhých samohláskách -gín. V oficiální latinkové transkripci např. na dokladech nebo v anglicky psaných textech se koncovka 2. pádu u jména po otci většinou neužívá a potom je obtížné rozeznat, které jméno je jméno po otci a které jméno osobní. Např. jméno současného mongolského prezidenta: Халтмаагийн Баттулга / Chaltmágín Battulga, jméno po otci Chaltmágín (otec se jmenoval Chaltmá), osobní jméno Battulga. (Odborná připomínka Ondřeje Srby)

[42] K západní medicíně se však i obyvatelé venkova obracejí s plnou důvěrou, nakolik jim to vzdálenost a pracovní možnosti dovolí. Nemocnice (polikliniky) jsou v každém okresním centru (sum) a krajských centrech (ajmag), jejich vybavení je však mnohde nedostatečné, ale i přesto dochází k významným kvalitativním pokrokům.

psychologická pomoc na venkově zcela absentuje, pomalu se začíná realizovat formou psychologických poraden v hlavním městě. V Ulánbátaru je jediné zařízení specializující se na psychické a psychiatrické problémy. Z pohledu mentality Mongolů však není zájem o tuto odbornou pomoc vysoký a bude potřeba určité doby v rámci odborné propagace, než se poptávka o tuto službu zvýší.

Přístup ke vzdělání na školách nebyl vždy jednoduchý a obyvatelé za něj museli bojovat. Od 17. století do 20. let 20. století byla pro vzdělanost Mongolska rozhodující buddhistická mnišská komunita soustředěná v početných klášterech. Mnišské vzdělání (poskytující v tibetštině a mongolštině znalosti a specializace nejen v liturgii, rituálech či filosofii, ale i medicíně, matematice či známých odvětvích vědy) bylo teoreticky otevřené všem nadaným a pilným chlapcům. Další cestou ke vzdělání byla kariéra písaře při správních úřadech – vyšší správní funkce však většinou vyžadovaly urozený původ. Většina populace však procházela kontinuální domácí výchovou nezbytnou k předání zkušeností s pasteveckým chovem dobytka.

Do 20. let 20. století tak měli ke vzdělání přístup jen určité skupiny společnosti. Většina populace pak byla odkázaná na vzdělávání v rodinném kruhu. K radikální změně došlo po revoluci v roce 1921, jejím výsledkem bylo otevření prvních veřejných škol západního typu již v tomto uvedeném porevolučním roce a následně systematické zakládání sítě místních veřejných škol po roce 1930. K tomu přispěl násilný postup vlády vůči náboženství, klášterům a mnichům ve 2. polovině 30. let, kdy mongolská vláda podle sovětského vzoru zavřela všechny buddhistické kláštery, fyzicky persekvovala starší mnichy, mladší mnichy laicizovala a fakticky prosadila zákaz náboženských projevů u veškerého obyvatelstva (od 40. let začalo docházet k uvolňování). Persekvována byla také většina dosavadní společenské elity (šlechta, politická elita i bohatí pastevci). Nově vznikající školy poskytovaly vzdělání všem dětem bez ohledu na etnický původ či sociální vrstvu, ze které pocházely. Vzhledem k tomu, že území venkovských správních jednotek, v jejichž centrech se školy nacházejí, jsou rozlehlá, nabízejí školy možnost ubytování dětí v internátech. V 50. letech 20. století se navíc realizoval projekt, kdy byli pedagogové vysíláni do terénu na venkov, kde měli vzdělávat obyvatele všech věkových kategorií, aby byl celý národ gramotný, čehož bylo dosaženo již v 60. letech 20. století. (*Odborná připomínka Ondřeje Srby*)

Především prostřednictvím pevných vazeb se Sovětským svazem se mohla řada mongolských studentů vzdělávat v Sovětském svazu. Do roku 1983 tuto příležitost dostalo přes 10 tisíc studentů. Své znalosti mohli rozšiřovat jak na odborných středních školách, tak i na vysokých školách.

Počátkem 90. let 20. století bylo Mongolsko vystaveno ekonomicko-sociální krizi, která výrazně zasáhla sektor vzdělávání. Mnoho pedagogů, kteří byli nespokojeni se svou platovou situací, hledalo uplatnění v nově vznikajících podnicích. Na venkově se rozpadla družstva a venkované se navraceli k tradiční pastvě dobytka, k čemuž byly často nuceny i děti.

Vysokoškolský vzdělávací systém má v Mongolsku velmi krátkou tradici. Stejně jako u základního školství, tak i u vysokoškolského vzdělávání nastala radikální změna až po revoluci roku 1921. Do tohoto mezníku neexistovala na území Mongolska možnost se vzdělávat na univerzitách západního typu. Revoluce otevřela dveře nejschopnějším studentům do světa univerzitního vzdělání v jiných zemích. Již v roce 1926 bylo 40 nejlepších studentů vysláno na univerzity do Německa a Francie, aby zde rozvíjeli své schopnosti. Tito studenti položili základ vrstvě mongolské inteligence. První vysokou školou, která byla na území Mongolska roku 1942 otevřena, byla Mongolská státní univerzita.

Pokud se podíváme na současný podíl mužů a žen, kteří studují na vysokých školách, jednoznačně převažuje počet žen. Je to z toho důvodu, že muži po skončení všeobecného vzdělání migrují za prací do zahraničí nebo se vrací zpět k rodinám na venkov a pomáhají rodičům starat se o dobytek. Uvedené povinnosti a pracovní vytíženost jim následně brání v přístupu k vyššímu vzdělání. V současné době je u mladé generace velký zájem o vzdělání vysokoškolské jak na místních univerzitách, tak především v zahraničí.

Rozsáhlé území a nízká zalidněnost vedou k tomu, že přes geografické umístění škol je pro řadu rodin škola nedostupná ke každodennímu dojíždění. Žáci a studenti jsou ubytovaní přímo ve škole a jezdí domů až za několik měsíců. Je to typický životní styl, který je praktikovaný pro děti a mládež žijící vzdáleně od hlavního města či jiných větších měst. Především se jedná o děti a mládež pastevců.

Bydlení

Statistika z roku 2010 uvádí, že ze 742 274 mongolských domácností žije v jurtách[43] 322 836 a v domech 382 808. Jurty jsou vybaveny tradičním nábytkem, vymalovány ornamenty. Zařízení ve všech jurtách bývá hodně podobné: postele, nízký stůl, skříň s buddhistickými předměty, často nechybí obrázek, socha či jiný předmět s podobiznou Čingischána (KOHN, 2010, s. 201). Centrem jurty je ohniště umístěné přímo ve středu. Jurta je rozdělena na části do sektorů spaní, stolování, kuchyně, náboženství.

Další obyvatelstvo žije v sídlištích postavených v tzv. ruském stylu panelových domů, jde o 1+KK až třípokojové byty.[44] Provdané ženy mají v domácnosti důležitou roli, mají na starosti každodenní chod. Ekonomická situace je však taková, že se zapojují i do výdělečné činnosti, alespoň pro menší přivýdělek. Ženy většinou nevykonávají vedoucí pozice, je to stále činnost mužů.

---

[43] Typově připomínají okrouhlý stan o jedné místnosti, využívaný především kočovnými Mongoly, přizpůsobený ke stěhování.

[44] V současnosti v Ulánbátaru, ale i v centrech ajmagů a některých sumů probíhá intenzivní výstavba nových panelových domů, které již nespadají pod typ „ruských" panelových domů, ale jedná se o prostorné byty např. s terasou atd.

Náboženství

Mongolská společnost je poměrně tolerantní k různým náboženským vyznáním. Ústava z roku 1992 zaručuje svobodu vyznání jako základní lidské a občanské právo. 50 % obyvatelstva vyznává buddhismus,[45] avšak většina jej aktivně nepraktikuje, jen obecně sdílí buddhistickou filozofii a bez hlubší znalosti zachovává některé buddhistické rituály a tradice. 40 % obyvatel se považuje za ateisty. 5 % vyznává islám, především Kazaši na západě Mongolska (KOLEKTIV, 2019).[46] Pozorovatelným trendem od roku 1990 je výrazně stoupající počet obyvatel, kteří se hlásí ke křesťanství, a to z původních několika desítek až stovek na cca 50 tisíc. Za úspěchem šířícího se křesťanství v Mongolsku (hlavně Ulánbátaru) je i skutečnost, že umožňuje aktivní život v kolektivu a zázemí v něm, tedy něco, na co jsou Mongolové z venkova zvyklí, ale co velkoměstský život příliš neposkytuje. Trend je také odůvodnitelný misionářským působením Evropanů a Američanů v Mongolsku. Dále ovlivnění ze zemí křesťanských, do kterých Mongolové emigrují za prací či studiem a následně se vrací s tzv. stylem nového a moderního, prozápadního smýšlení a moderním statusem.

Tradiční mongolský buddhismus byl přizpůsoben prostředí venkovských pastevců, ale v současnosti mongolský buddhismu hledá cesty k městskému obyvatelstvu, mimo jiné zakládáním center a sdružení pro laické věřící, pořádáním kurzů atd.

V období socialismu byla tendence zlikvidovat náboženské praktiky a tradice. Buddhismus sice přežíval i v socialistickém období v tajnosti, většinou však došlo k přerušení předávání jeho tradice. Následně sekundárně v současnosti buddhismus a šamanismus[47] zažívají v Mongolsku svůj návrat. Obnovují se chrámy a lidé navštěvují lamy a šamany za účelem léčby a rady do života (MARTÍNKOVÁ – PECHOVÁ, 2011, s. 51).

Integrace do České republiky

Představujeme vybraná specifika, které mají souvislosti s integrací Mongolů do jiné kultury.

Pro popsání těchto životních specifik byly zrealizovány za účelem tohoto textu focus group, které byly uskutečněné v České republice v místech s větším pobytem mongolských

[45] Buddhismus se v Mongolsku objevil už koncem 13. století. V průběhu následujících staletí probíhalo prolínání s původním mongolským náboženstvím a od konce 16. století začalo zlaté období mongolského buddhismu – v 19. století se úroveň vzdělání v předních mongolských klášterech rovnala hlavním klášterům v Tibetu. V roce 1924, když zemřel poslední bogdchán a socialistická vláda zabránila vyhledání jeho nástupce, následně začala postupná persekuce buddhismu, která vyvrcholila. Období vyvrcholilo rokem 1937, vysláním armády, aby zlikvidovala náboženství v celé zemi. Na 700 klášterů bylo zničeno a asi 17 000 mnichů bylo uvězněno a tzv. nikdo už se s nimi nesetkal. Až po pádu komunismu v roce 1990 a vyhlášení práva svobodné víry se buddhismus začal obnovovat. Otevřelo se 160 klášterů.

[46] Zastupitelský úřad ČR v Ulánbátaru. Souhrnná teritoriální informace Mongolsko, Ulánbátar: Zastupitelský úřad ČR, 2019, s. 5.

[47] Šamanismus – uctívání duchů přírody, kultu předků a Věčného Nebe – se specificky prolíná s buddhismem. V současném Mongolsku se však utváří i forma šamanismu, která se od propojení s buddhismem snaží distancovat.

obyvatel (v krajích: Vysočina, Pardubickém, Zlínském, Karlovarském). Focus group byly složeny se zástupci měst a vesnic, dále se zástupci firem zaměstnávajících Mongoly, se sociálními pracovníky, s interkulturními pracovníky, lékaři, učiteli základních škol, do kterých docházejí mongolské děti. V obecné rovině konstatujeme, že odlišná specifika v kultuře, osobní mentalita a jiný styl života[48] jsou často jedny z hlavních příčin, které se dostávají do problému soužití s majoritní společností.

Proces integrace v oblasti vzdělání dětí a učení se českému jazyku

Vzdělávání Mongolů, konkrétně v jazyce, ovlivňuje v podstatě všechny oblasti procesu integrace. Učení se českému jazyku a jeho alespoň základní znalost je nejpodstatnější.

Problémem v oblasti vzdělání v učení se jazyku u generace navštěvující školy před rokem 1990 může být s latinkou problém, jelikož Mongolové nepíšou latinkou, ale používají azbuku. Znalost latinky je však mezi současnou mladší a střední generací zcela běžná a Mongolové například při psaní sms zpráv mezi sebou navzájem běžně užívají latinku namísto azbuky. Mezi další specifikum patří samotný jazyk Mongolů, který patří k mongolské jazykové rodině, která se řadí do širšího lingvistického areálu altajských jazyků, které se evropským jazykům nepodobají. Mongolové mají ve škole často s učením cizího jazyka jeden z největších vzdělávacích problémů.[49] Jedním z důvodů je především nedostatek možností komunikace v cizím jazyce, ale to se zvláště v Ulánbátaru rychle mění, kdežto na venkově problém přetrvává. Z tohoto tvrzení vychází následné obtíže při učení se českému jazyku, se kterou se setkáváme v praxi

Na neznalost jazyka upozornili všichni participanti. Označili ji za největší problém, se kterým se denně setkávají. Mongolové neznalost jazyka řeší mongolskými tlumočníky, mongolskými přáteli, kteří český jazyk ovládají. Rodiče často jako tlumočníky využívají své děti, které se učí český jazyk ve školách. I když je nabídka na kurzy českého jazyka, tak k překážkám patří: nestálost frekventantů, nedostatečná příprava, příchod stále nových lidí, různá úroveň znalosti českého jazyka, nerespektování stanoveného času, nezakoupení pomůcek, neplnění úloh, neznalost žádného světového jazyka. Doporučená délka intenzivního kurzu je minimálně šest měsíců, potřebné je dělení učiva do praktických témat nezávislých na sobě, využití modelových situací, prvků zážitkové pedagogiky, motivace ze strany česky mlu-

[48] Především obyvatel pocházejících z venkovských oblastí, kteří žili v jurtách a věnovali se pastevectví. Poměrně velká většina mongolských venkovanů, kteří odcházejí do zahraničí, ale má dočasnou zkušenost se životem ve městě (Ulánbátaru).

[49] Zároveň však bohatá hlásková výbava mongolštiny představuje pro Mongoly dobrou predispozici při studiu cizích jazyků. Obecně se hovoří i o tom, že původně kočovné národy mají lepší predispozice k učení nových jazyků, respektive k vícejazyčnosti, která je skutečně ve všech okrajových částech mongolského kulturního areálu běžná, aniž by byla jakkoli podporována školním systémem. Zásadní pro učení se jazyku je však prostředí a komunikační příležitosti.

vícího Mongola, dále je nutno přizpůsobit organizaci výuky individuálním časovým možnostem studenta, např. upravit rozvrh dle pracovních směn, které se střídají a jsou každý týden jiné.

Škola je organizací, která může velmi napomoci integraci Mongolů. Tím, že rodiče přicházejí do denního kontaktu s dětmi, stává se následně i součástí jejich života. Rodiče jsou povinni ze zákona spolupracovat se školou, školní kontakt je zpočátku realizován prostřednictvím dětí a překladatele a prostředníků. Lepší kvalita vzdělání dětí je jeden z důvodů příjezdu do České republiky, je tedy pozitivním motivem. Obecně si Mongolové školství v zahraničí váží a své děti podporují. Integrační proces zde probíhá na přirozené rovině formou každodenní výuky. Školy by si měly uvědomit, jak důležitou roli v integraci zastávají, a tuto skutečnost více využívat ve formě integrace, jelikož neovlivňují jen další vývoj mongolského žáka, ale také život celé komunity: přes nepřímý kontakt působí na dospělé prostřednictvím dětí. Obecně pedagogové uvádějí, že mají stejný přístup k mongolským dětem jako k českým, avšak členové focus group se shodují, že to často není dobrý postoj. Mongolské dítě nemá pouze školní povinnosti, ale prožívá větší psychickou zátěž vyplývající z nového prostředí. Děti svůj příchod neplánovaly, šlo o rozhodnutí rodičů. Mongolské děti, jak vyplývá z realizované focus group, nejsou problémové, ale jejich tzv. kulturní vykořenění z přirozeného prostředí je viditelné. Pedagogové by měli být informováni o kulturních specifikách a být na tyto děti metodicky předem připraveni. Informovanost a znalost kulturních rozdílů může osvětlit i řadu nedorozumění v kolektivu třídy. Participanti v našem výzkumu se domnívají, že učitelé tyto informace nemají a kolektiv třídy není předem připravený na příchod tohoto žáka.

Vyrovnávání se s jazykovými problémy není do značné míry problémem školy. Je nutné, aby výuka jazyka často probíhala mimo běžnou školní docházku, tedy formou doučování. Může probíhat skupinově prostřednictvím volnočasových aktivit nebo individuálně. Vytvoření adekvátních příruček, jak pracovat s mongolskými dětmi, a zpracování již v praxi ověřené metodologie by pomohlo k profesionálnímu přístupu učitele. Participanti poukazují, že sice existují příručky, brožury pro vietnamskou komunitu, ale absentují učební materiály pro mongolskou komunitu, která je odlišnější i ve vzdělávání.

Řešení integrace žáků, ale i dospělých Mongolů, je v pomoci, kterou poskytují například dobrovolníci. Příkladem dobré praxe je, že studenti středních a vysokých škol humanitních směrů jsou tzv. koordinátory volnočasových aktivit a doučování u mongolských dětí a mládeže. Přátelství prohlubuje jazykové znalosti a orientaci mongolského dítěte v českém prostředí. Vzájemný vztah obohacuje obě dvě strany. Vstup českých studentů do mongolských rodin přispívá k dialogu české a mongolské kultury.

Další možností jsou podpory volnočasových aktivit mongolských dětí v rámci kroužků škol a jiných školních zařízení. Participanti se shodli, že Mongolové obecně

málo využívají tyto aktivity, důvodem jsou finanční prostředky anebo neznalost jazyka a ostych. Důležitou roli zde musí mít vedení školy a tzv. klima školy, dále podpora jednotlivých učitelů a vedoucích kroužků.

Integraci samotnou samozřejmě může ovlivnit vláda ČR pomocí zákonů. Je třeba upravit pobytový zákon v tom, aby cizinec, žádající o dlouhodobý a trvalý pobyt, znal české reálie a komunikoval v českém jazyce. Dalším řešením, které by usnadňovalo integraci hlavně ve věcech komunikace, je zavedení pracovní pozice interkulturního pracovníka v regionech a lokalitách, kde bydlí a pracují Mongolové. Interkulturní pracovník by pracoval nejen s Mongoly, ale i s českou majoritou a institucemi. Tuto funkci by mohl interkulturní pracovník vykonávat jako poradce v oblasti komunitního plánování v rámci města či obce, dále jako poradce i v oblasti vzdělávání a dalších služeb.

Proces integrace v oblasti bydlení

V rámci hledání adekvátního bydlení jsou Mongolové v nevýhodě z několika důvodů: neznají jazyk a neorientují se v českém prostředí. Z kulturního hlediska mají jiné nároky na bydlení než čeští občané. Rozdílnost je například v jejich národní povaze. Z tohoto důvodu je nenahraditelná při přistěhování do České republiky role koordinátora v zaměstnání či z řad mongolských krajanů žijících zde delší dobu. V obecné charakteristice jsou Mongolové zvyklí žít v širším rodinném prostředí v malém prostoru. Nevadí jim sdílet jednu domácnost.[50] Typickým mongolským příbytkem na vesnicích je jurta, kterou tvoří jedna místnost, v níž bydlí až osm lidí. V podstatě zde dochází k úplné absenci soukromí. V České republice se tak nejvíce poptávají po příchodu byty ve velikosti 1+KK. Jsou zaznamenávány nedůstojné podmínky skupinového charakteru bydlení.

Integrace v oblasti bydlení musí být zaměřena na specifika vycházející z národní rozdílnosti. Seznámení s kulturou bydlení v Mongolsku nám poukáže na očekávání Mongolů přicházejících do ČR. Je důležité se seznámit s jejich životním stylem, je vhodné se zaměřit na nabídku bydlení, kde dochází k souznění s přírodou. Informovanost nám předem pomůže lépe identifikovat rozdíly, které samotní Mongolové nemusejí vnímat, protože jim nepřipadají nijak nezvyklé (příklad v České republice: zabití ovce v panelovém bytě, chov králíků a slepic v bytě). Vhodné jsou tak pro život v České republice vesnice s menší zahrádkou. Úspěšná integrace vychází z informovanosti přicházejících Mongolů i v rovině těsných sousedských vztahů, jelikož jsou tady vždy na rozdíl od mongolského venkova sousedy někoho. Důležité je Mongoly také seznámit s místními zvyklostmi v bydlení a s lidmi v sousedství.

[50] V rámci individuálních preferencí v nových bytových výstavbách (především v Ulánbátaru) jsou poptávané i byty o více pokojích. Stejně tak při výstavbě domků na venkově v současnosti vznikají domky o více pokojích, i když míra soukromí je stále nižší, než je obvyklé v Evropě.

Mongolové neznají české zákony, proto je nutné informovat a vysvětlovat i v kontextu trestních přestupků a jejich následků. Dále je nutno poučit je o výši nájmu a o podmínkách bydlení. Tím poukazujeme na velmi častou problematiku přeplněných bytů, které Mongolové vysvětlují tím, že chtějí šetřit na vysokém nájemném, které musí platit. Tím, že v Mongolsku žijí v jurtách zcela zdarma nebo platí ve městech nižší nájem, tak následně požadovaná měsíční částka v ČR je pro ně nepředstavitelně velká sazba, kterou nechtějí v poměru k vydělaným penězům platit. Z tohoto důvodu někteří z nich často volí tzv. společné a komunitní bydlení několika rodin v malém bytě. Mongolům musí být vysvětleno, že šetřením na nájemném mohou tímto svým stylem bydlení zasáhnout do života druhých lidí v sousedství a omezovat je na kvalitě jejich bydlení.

V České republice se většina Mongolů snaží stravovat ve svých domácnostech tradičním způsobem, avšak s místními obměnami. Skopové maso je většinou nahrazováno vepřovým. Podstatnou složkou ve stravě jsou mléčné produkty, mléko si upravují na mnoho různých způsobů. Pití čaje je v Mongolsku široce rozšířené a po vstupu hosta do domácnosti je pití čaje samozřejmou součástí vzájemné zdvořilosti, která se neodmítá. Čaj bývá více přisolený, tzv. chužir[51], či mírně omaštěný máslem, někdo jej ochucuje praženou moukou, zrním nebo mlékem.[52] K tomu jsou nabízeny různé druhy mléčných výrobků, kterým se souhrnně říká cagán idé, tedy bílá strava. Podle lidové tradice symbolizuje mléko nezištnost, čistotu a dobro, podává se ve velké piále nebo misce zdobené stříbrem. Typickým nápojem je kromě čaje také kumys, jehož produkce je však omezena na vrcholné letní období. Tradiční kumys si někteří vyrábí i v České republice z kobylího mléka či dokáží tento nápoj udělat i z „českého“ sušeného mléka.[53]

Proces integrace v oblasti náboženství a svátků

Ve veřejném prostoru českého prostředí se náboženské odlišnosti příliš neprojevují. Buddhistická praxe Mongolů je neformální a existují velké rozdíly mezi náboženskou normou a každodenní praxí. Přesto se můžeme v domácnostech setkat s buddhistickými oltáři. Rodiny také často

[51] Chudžir je označení přírodní sody. Zvyk dávat chudžir do čaje sice v Mongolsku existuje, není však rozšířen plošně. Mnohem běžnější je dávat do čaje sůl (davs) – preferuje se kamenná sůl z mongolských nalezišť, ale běžně i sůl dovozová. Označení čaje se solí je: davstaj caj, označení čaje s chudžirem je chudžirtaj caj.

[52] Mongolský čaj je typicky s mlékem – jedná se o základní charakteristiku (mong. süütej caj, dosl. čaj s mlékem – mléko se nepřidává až do hotového čaje, ale do vody s čajovými lístky a větvičkami již v průběhu vaření). Míra přidávané soli a másla je lokálně rozrůzněná, stejně tak množství čajových lístků (vzniká tak čaj tzv. hustý nebo řídký). Pít čaj bez mléka je tradičně vnímáno buď jako nouzový stav, kdy není mléko dostupné (v zimě, kdy dobytek nedojí, na cestách daleko od domova nebo ve městě, když se mléko nekoupí), nebo se pije čas bez mléka a bez soli ze zdravotních důvodů (například staří lidé kvůli vysokému tlaku).

[53] V Mongolsku je vyráběn „sušený ajrag (kumys)“ tento výrobek je poptáván Mongoly i v zahraničí.

praktikují řadu lidových zvyků spjatých s buddhismem nebo šamanismem. Jedná se převážně o rituální úkony spjaté s důležitými okamžiky v životě člověka (MARTÍNKOVÁ – PECHOVÁ, 2011, s. 50).

Mongolsko se řadí mezi země, které si udržují svá specifika, a náboženské rituály a lidové zvyky se často prolínají a překrývají. Mongolové slaví dva nejvýznamnější svátky, v jejichž slavení pokračují i po příchodu do České republiky. Jsou to Cagán sar (Bílý měsíc) a Nádam, který se slaví v den vítězství národní revoluce 11. července 1921. Nádam je slavnost celonárodní, národní a předbuddhistická a představuje propojení starobylé tradice s životem současné společnosti. Nádamy se vždy konaly na místní úrovni v malém i na nadregionální úrovni ve velkém měřítku. Tradičně doprovázely významné politické či náboženské události, případně jiné radostné události, na místní úrovni dodnes doprovázejí např. každoroční obětování božstvům hor. Pro obyvatelstvo se jedná především o lidový sportovní svátek, společenskou událost a příležitost k setkání. Velmi se podobá starořeckým olympijským hrám, jenže je pořádaný ve stepích. Jinak se Nádam nazývá také erín gurvan nádam neboli trojí mužské hry a myslí se tím zápas „borců", střelba z luku a závod v jízdě na koni, což jsou tři lidové zábavy v Mongolsku. Mongolský zápas vyžaduje velkou sílu a obratnost. Třetí disciplínou je jízda na koni, protože kůň je nezbytnou součástí mongolského života. Po dosažení samostatnosti a od počátku socialistické éry se konání Nádamů propojilo s připomínkou vítězství národní revoluce a na celostátní úrovni se Nádamy začaly konat pravidelně. Místní venkovské slavnosti však probíhají i v jiných termínech v průběhu léta.

Podmínky v České republice Mongolům neumožňují slavit Nádam v takovém rozsahu jako v Mongolsku, náhradou bývají kulturní nebo společenské akce pořádané některou z neziskových organizací nebo zaměstnavatelem z řad českých koordinátorů pro mongolské pracovníky. Pro Mongoly je to možnost setkat se s ostatními členy komunity, a proto je na těchto akcích tradičně vysoká účast. I mezi mladými Mongoly je stále viditelná snaha o udržování národních specifik i v cizích životních podmínkách, mnoho z nich si z domova přiváží tradiční sváteční oblek, tzv. dél, což je mužský i ženský oděv, a oblékají si jej při slavnostech, jako je např. svátek Nádam, a někteří žáci na ukončení školního roku nebo studenti při státní zkoušce na VŠ či promoci.

Hlavním svátkem je Cagán sar (Bílý měsíc), mongolský lunární Nový rok. Obvykle se slaví tři dny koncem ledna nebo v únoru, přesné datum každoročně ohlašují lamové, resp. vedení hlavního mongolského buddhistického kláštera (Gandantegčenlin) v Ulánbátaru. Traduje se, že Cagán sar je den zrození všech Mongolů a že od tohoto dne jsou všichni Mongolové starší o rok. V předvečer nového roku se každá rodina loučí s odcházejícím rokem, brzy ráno pak probíhá setkání s rokem novým. Všichni se oblékají do slavnostních oděvů, blahopřejí nejdříve nejstarším z rodiny, pak sousedům. Při různých oslavách chodí mladí lidé

nejprve navštívit a pozdravit starší členy komunity, kteří jim za to nabízejí drobné pohoštění, teprve potom slaví. Věří se, že během těchto tří dní mají všechny úkony symbolický význam a mají moc ovlivnit osud člověka a domácnosti v nastávajícím roce.

Všechny tyto akce mají za úkol zprostředkovat kontakt mezi Mongoly usazenými nebo pracujícími v různých částech republiky a také přiblížit jejich kulturu a tradice české veřejnosti. Převážná většina mongolských imigrantů slaví některé z českých svátků. Nejčastěji to jsou Vánoce a Velikonoce, a to i s určitou obměnou tradičních českých jídel a předáváním vánočních dárků. Na štědrovečerní tabuli jsou ryby nahrazovány častěji skopovým nebo vepřovým masem. Jestli si Mongolové v České republice aktivně udržují své původní svátky nebo rychleji přebírají svátky české, zčásti ovlivňuje i charakter migrace, tedy zda se jedná o migraci trvalou či dočasnou. Lidé, kteří se zde chtějí trvale usadit a v budoucnu usilovat o české občanství, dříve přijímají některé z místních zvyklostí. Mongolské svátky a tradice jsou například zaměstnavatelem v Blansku respektovány, v těchto dnech mají zaměstnanci placené volno.

Proces integrace ve společenské rovině

Téma požívání alkoholu je problém, který je často řešen, avšak nikoli v rovině přestupků na pracovišti. Mongolové si uvědomují zásady pracovní smlouvy a dopadů z toho pro ně vyplývajících. Problém alkoholu se vztahuje, v některých jednotlivých případech, především na období volného času a víkendových akcí. V rámci soužití s majoritní společností nejsou vykazované trestní skutečnosti porušující zákon a ani tendence k vandalismu. Na mnohých místech jsme se však ve výpovědích setkali s tvrzením, že se jedná o útoky ve veřejném prostranství ze strany romského etnika a pod vlivem alkoholu dochází ke střetům na úrovni fyzického napadení.

Zajímavou skutečností je, že nesezdaní Mongolové přicházející do České republiky nemají po získání základní úrovně českého jazyka tendenci vyhledávat za životní partnery české občany. Pozornost věnují vyhledávání partnerů ve své komunitě či zprostředkují svým partnerům v Mongolsku vhodné zaměstnání v České republice.

V České republice Mongolové velmi kladně pohlížejí na vietnamskou komunitu, kterou považují za etablovanou na úrovni, které by chtěli dosáhnout. Jedná se o tendenci až k submisivnímu chování ze strany mongolské menšiny a na některých místech v České republice, především ve větších městech, dochází i k zaměstnání Mongolů Vietnamci, a to zejména v obchodech a v šití oděvů.

Mongolové si uvědomují handicap v jazykové úrovni, který jim neumožňuje podnikání v sektoru, jako je například vlastnit obchod, bistro, služby v kosmetice, které provozují obyvatelé z vietnamské komunity a jsou pro Mongoly inspirací. Autorka uvádí, že na rozdíl od Vietnamců nemá tato menšina obchodní záměry v ČR. Dále v oboru gastronomie je mongolská nabídka tradičních pokrmů omezenější v porovnání s tradiční vietnamskou.

V podnikatelské rovině se však setkáváme s Mongoly, kteří mají dobrou úroveň českého jazyka, která jim umožňuje být v roli zprostředkovatelů mongolských pracovníků významným českým a slovenským zaměstnavatelům. Pro porovnání autorka uvádí počty držitelů platného živnostenského oprávnění, kterých je 21 172 u Vietnamců a 236 u Mongolů (KOLEKTIV, 2019 a, s. 156).

Shrnutí

Svoji nezastupitelnou roli při práci s mongolskou menšinou a majoritní společností mají místní samosprávy, lokální média, neziskové organizace, charity a efektivní práce interkulturních a komunitních pracovníků. Pozice komunitních pracovníků a interkulturních pracovníků na mnohých místech, kde Mongolové žijí, je v absentující podobě, anebo působí terénní formou jen tzv. na zavolání, např. k tlumočení. Některé instituce uvádějí, že integrují, ale při pečlivé analýze a poznání pracovní náplně zjistíme, že se nejedná o integrační službu.

V České republice však mají komunity Mongolů velký potenciál, jehož prostřednictvím mohou být za pomoci efektivní a zpočátku pravidelné působnosti pracovních pozic (např. pracovníků z Center na podporu integrace, dále sociálních pracovníků, koordinátorů pro cizince v jejich zaměstnání, učitelů, zástupců ze zastupitelského úřadu měst a obci atd.) byli úspěšně integrování do života a prostředí České republiky a následně měli vytvořené dobré podmínky pro život a taktéž i majoritní společnost s nimi. Z praxe v zahraničí, kde takto s komunitami cizinců pracovali na tématech integrace, je uváděna dlouhodobá práce s komunitou po dobu dvou roků.

Opomíjeným tématem u mongolů žijící v České republice je práce s jejich potřebami duchovními, spirituálními, mezi které jsou považovány potřeby vědomí vlastní důstojnosti a hodnoty; potřeba smyslu a kontinuity životního příběhu; potřeba naděje i životního cíle. Zde se otevírá do praxe prostor i pro pomáhající profese ve spolupráci s odborníky z oborů religionistiky, mongolistiky, sociální a kulturní antropologie, veřejné správy za pomoci překladatele. Jelikož je nutné poskytnout této menšině i pomoc v potřebách a činnostech, které jsou zaměřené na rozvoj člověka v jeho dimenzích bio-psycho-sociálních a spirituálních tak, aby byl i nadále rozvíjen plnohodnotný rozměr jeho osobnosti i v novém prostředí.

Mongolská menšina má na našem území relativně mladou migrační historii. Především jazyková odlišnost izoluje mongolské jednotlivce od majoritní společnosti. Stávající množství tlumočníků a překladatelů nestačí pokrývat poptávku po tlumočnických a překladatelských službách (mezi češtinou a mongolštinou). Nedávný příchod nových imigrantů zastihl české institucionální prostředí nepřipravené. Největší problém v obecné rovině, a to nejen v České republice u mongolské menšiny je jazyková bariéra, která sekundárně přináší nedostatek informací. Z toho může vyplývat sociální izolace, závislost na další osobě, nedostup-

nost adekvátní institucionální pomoci, ohrožení vykořisťováním nejrůznějšího druhu, například zadržování dokladů, zastrašování, vynucení práce, fyzické a psychické útoky a riziko ztráty legálního povolení k pobytu (MARTÍNKOVÁ – PECHOVÁ, 2011, s. 42).

Odlišná specifika v kultuře, osobní mentalita a styl života, především obyvatel původem z mongolského venkova obyvatel, jsou často jedny z hlavních příčin, kterými se v zahraničí dostávají do problému v soužití s majoritní společností (MARTÍNKOVÁ – PECHOVÁ, 2011, s. 46).

Řešením je dobré soužití jak v pracovní, tak i v osobní rovině, a to nejenom s mongolskou menšinou jako novou menšinou etablující se v České republice, ale i dalšími působícími na našem území. Základem je systematické zavádění pozice interkulturního pracovníka, dále intervence z řad odborníků z oboru kulturní a sociální antropologie a sociologie, působení veřejné a státní správy atd., což musí vycházet ze tří pilířů: práce s majoritní společností; práce s institucemi a sektory státním, soukromým i neziskovým; práce s přicházejícími Mongoly; práce s komunitami dlouhodobě žijícími a etablovanými v České republice.

Vietnamská rodina

Vietnamské posezení na zahradě

HỘI NGƯỜI VIỆT NAM TẠI TP MOHELNICE
Mừng Xuân

Sociální distinkce volnočasových aktivit. Na golfu potkáte spíše Vietnamce a zápasit můžete zahlédnout Mongoly

Maso připravené na ohni patří k mongolské kuchyni, k vietnamské spíše nudle

České pivo napomáhá integraci cizinců bez rozdílů národnosti, v tomto případě Mongolů

ZUBR

10:32

Závěr

Ondřej Kolář

Počátky vietnamské i mongolské imigrace do českých zemí lze hledat v období komunistického režimu, kdy obě země spolu s Československem patřily mezi součásti tzv. východního bloku v čele se Sovětským svazem. Přistěhovalectví z Vietnamu však bylo v předlistopadové éře podstatně intenzivnější, z velké části v důsledku válečného konfliktu v zemi. Z tohoto pohledu je pochopitelná i prorežimní orientace velké části první generace přistěhovalců, jež se projevila zejména postojem k událostem roku 1968. Oproti tomu mongolská přítomnost v českých zemích zůstávala před rokem 1989 poměrně marginální a nárůst imigrace z Mongolska můžeme sledovat až v posledních dekádách. Zatímco v případě Vietnamu imigraci zapříčinila kombinace politických a ekonomických okolností, po roce 1989 lze v případě Vietnamců i Mongolů hovořit zejména o hospodářské motivaci.

Rozdíly nacházíme také v sociální a profesní struktuře. Jestliže Vietnamci se od 90. let 20. století značně prosazují v oblasti obchodu a služeb, Mongolové nacházejí uplatnění především ve výrobě a potravinářství. Vietnamci druhé a třetí generace prokazují značnou míru integrace do české společnosti. Oproti tomu Mongolové jako „novější" minorita k takovéto integraci dosud neměli příležitost a z velké části se stále potýkají s jazykovou bariérou. Mimoto tradiční uzavřenost mongolských rodinných komunit vede k tomu, že značná část přistěhovalců nejeví zájem o zapojení do veřejného života. Vlivem těchto okolností Mongolové zatím zůstávají stranou zájmu a povědomí veřejnosti, na rozdíl od Vietnamců, kteří jsou již většinově vnímáni jako součást tuzemské populace, byť relativně běžně dochází k jejich zaměňování s příslušníky jiných asijských národů. Obě menšiny, navzdory vyšší úrovni integrace Vietnamců, si udržují řadu tradičních zvyklostí a rituálů.

Seznam zkratek:

HDP	Hrubý domácí produkt
ed.	Editor
eds.	Editoři
EU	Evropská unie
inv. č.	Inventární číslo
KK	Kuchyňský kout
KNV	Krajský národní výbor
kol.	Kolektiv
MLR	Mongolská lidová republika
obyv.	Obyvatel
sign.	Signatura
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů
Sm	Severomoravský
USD	Americký dolar
VSR	Vietnamská socialistická republika
ZAO	Zemský archiv v Opavě

Prameny a literatura:

BÁNOVEC, Ladislav (2012): Integrace dětí-cizinců na území České republiky a podpora krajanů žijících v zahraničí. In: Migrace a česká společnost. Výběr textů a diskuze z konference k aktuálním problémům migrací. Praha, s. 47–53.

BARTHES, Roland (1994): Světlá komora: vysvětlivka k fotografii. Bratislava.

BAUMAN, Zygmunt. (1996): Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie. Praha.

BOHÁČ, Antonín (1921): Národnost či jazyk? Československý statistický věstník, 2, s. 40–58.

BOHÁČ, A. (1930): Rádlův sociologický rozbor naší národnostní statistiky. Československý statistický věstník 10, s. 1–22.

BOURDIEU, Pierre (1998): Teorie jednání. Praha.

BROUČEK, Stanislav (2013): Vietnamský obchod a česko-německé příhraniční kontakty, in: Navzdory hranici. Migrační procesy na česko-německém pomezí. Plzeň, s. 222–237.

Cizinci s povoleným pobytem. (Online: https://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d, stav k 1. 7. 2020).

Cizinci v České republice

DIRO, Miroslav (2019): Česká podnikatelská delegace odlétá do Mongolska podepsat několik smluv. (Online: https://www.komora.cz/press_release/ceska-podnikatelska-delegace-odleta-do-mongolska-podepsat-nekolik-smluv/, stav k 1. 7. 2020).

FEAGIN, Joe – FEAGIN, Clairece (2003): Racial and Ethnic Relation. Prentice Hall.

GELLNER, Ernest André (2003): Nacionalismus. Brno.

GRIFFIN, Keith a kol. (2003): Poverty Reduction in Mongolia. Sydney.

HALLER, M. – JOWELL, R. – SMITH, T. W. (eds.) (2009): The International Social Survey Program 1984–2009: Charting the Globe. New York.

HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – STRAŠÁKOVÁ, Mária (2008): Dějiny Vietnamu. Praha.

HROCH, Miroslav (2009): Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů. Praha.

JANÁK, Dušan, – ŠTREIT, Jindřich a kol. (2017): Romové obrazem: příspěvek ke zkoumání sociálních reprezentací Romů v české společnosti. Opava.

KOCOUREK, Jan (2006): Kořeny vietnamské migrace do ČR před rokem 1989. In: S vietnamskými dětmi na českých školách. Jinovany.

KOCOUREK, J. (2001): Vietnamci v České republice, in: Menšiny a migranti v České republice. My a oni v mezikulturní společnosti 21. století. Praha, s. 99–105.

KOHN, Michael (2010): Lama of the Gobi. Ulaanbaatar.

KOLEKTIV (1999): Encyklopedie moderní historie. Praha.

KOLEKTIV (2019): Zastupitelský úřad ČR v Ulánbátaru. Souhrnná teritoriální informace Mongolsko, Ulánbátar.

KOLEKTIV (2019 a): Cizinci v České republice. Praha.

KOPLOVÁ, Kristýna (2013): Druhá generace Vietnamců v České republice. Plzeň (nepublikovaná bakalářská práce).

MARKOVÁ, Ivana (2007): Dialogičnost a sociální reprezentace: dynamika mysli. Praha: Academia.

MARTÍNKOVÁ, Šárka (2006): Sociabilita vietnamského etnika v Praze. In: Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice. Praha, s. 167–210.

MARTÍNKOVÁ, Šárka – PECHOVÁ, Eva (2011): Mongolové v ČR, in: Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR: pracovní migrace, životní podmínky, kulturní specifika, Praha, s. 9–32.

MATĚJOVÁ, Vlasta: Podmínky pobytu vietnamských pracujících v ČSSR. In: Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 8 Zahraniční pracující. Praha 1986.

MILLS, C. Wright (2008): Sociologická imaginace. 2. vyd. Praha.

Mongolsko: Mapa oborových příležitostí. (Online: https://www.businessinfo.cz/navody/mongolsko-mapa-oborovych-prilezitosti-perspektivni-polozky-ceskeho-exportu/, stav k 1. 7. 2020).

Mongolsko: Zahraniční obchod a investice. (Online: https://www.businessinfo.cz/navody/mongolsko-zahranicni-obchod-a-investice/, stav k 1. 7. 2020).

Mongolsko: základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled. Online: https://www.businessinfo.cz/navody/mongolsko-zakladni-charakteristika-teritoria-ekonomicky-prehled/, stav k 1. 7. 2020).

MÜLLEROVÁ, Petra (1998): Vietnamské etnikum v České republice, in: Výchova k toleranci a proti rasismu. Praha, s. 81–98.

MYERS, John P. (2007): Dominant-Minority Relations in America. Boston.

NÁLEVKA, Vladimír (2010): Horké krize studené války. Praha.

NGO Van Le (1989): Zahraniční pracující v ČSSR. Vietnamští pracující Československu. Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku. Praha.

NOŽINA, Miroslav – KRAUS, Filip (2009): Kriminální sítě ve vietnamské diaspoře. Případ České republiky. Praha.

PÁNEK, Jiří (2013): Kde a jak Česká republika pomáhá – Mongolsko. Olomouc (Online: https://www.development.upol.cz/wp-content/uploads/2013/02/Mongolsko.pdf, stav k 1. 7. 2020).

PECHOVÁ, Eva (2007): Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování. Praha.

PECHOVÁ, E. (2006): Vietnamské tradiční svátky a oslavy. In: S vietnamskými dětmi na českých školách. Praha, s. 56–67.

PECHOVÁ, E. – MARTÍNKOVÁ, Š. (2011): Vietnamská menšina v ČR: náboženství, kultura, soužití. In: Identity v konfrontaci. Brno, s. 373–390.

RÁDL, Emanuel (1929): Národnost jako vědecký problém. Praha.

SCHERMERHORN, Richard (1970): Comparative Ethnic Relations. New York.

SCHWARZ Michal – SRBA, Ondřej (2015): Dějiny Mongolska. Praha.

SVOBODOVÁ, Andrea (2017): Vietnam vzdálený i blízký. Potomci Vietnamců v Česku z pohledu teorie transnacionalismu. Praha (nepublikovaná disertační práce).

ŠAMANOVÁ, Gabriela (2005): Národnost ve sčítání lidu v českých zemích. (Online: https://cvvm.soc.cas.cz/cz/cvvm/casopis-nase-spolecnost/prehled-clanku/53-2005-1/140-narodnost-ve-sitani-lidu-v-eskych-zemich, stav k 1. 7. 2020).

TAMCHYNA, Zdeněk (1974): Mongolsko. Praha.

TOCQUEVILLE, Alexis de (2012): Demokracie v Americe. Voznice.

TRUSINOVÁ, Romana. (2015): Hierarchie sociálních identit – které sociální identity jsou pro Čechy důležité? In: Národní identity a identifikace. Česká republika – Visegrádská čtyřka – Evropská unie. Praha, s. 13–32.

UNFPA-Government of Mongolia report reveals high rates of violence against women. (Online: https://mongolia.unfpa.org/en/news/unfpa-government-mongolia-report-reveals-high-rates-violence-against-women, stav k 1. 7. 2020).

VASILIJEV, Ivo (1986): K problému adaptace vietnamských pracujících v naší společnosti – normy zdvořilého chování, in: Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 8 Zahraniční pracující. Praha, s. 50–71.

Vietnamská národnostní menšina. (Online: https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/vietnamska-mensina-108870/, stav k 1. 7. 2020).

VLČEK, Tomáš (2008): Bilaterální vztahy České republiky a Vietnamské socialistické republiky (Online: http://www.e-polis.cz/clanek/bilateralni-vztahy-ceske-republiky-a-vietnamske-socialisticke-republiky.html, stav k 1. 7. 2020).

VYHNALOVÁ, Alena (2013): Národnost a sčítání lidu České republiky Analýza způsobu získávání a vyhodnocování dat o národnosti. Brno (nepublikovaná bakalářská práce).

WITTLICH, Filip (2011): Fotografie - přímý svědek?!: fotografický obraz a jeho význam pro historické poznání. Praha.

Shrnutí

Počátky vietnamského a mongolského přistěhovalectví do českých zemí lze hledat v období komunistického režimu, kdy Vietnam, Mongolsko i Československo patřily do sovětského mocenského bloku. Před rokem 1989 byla podstatně intenzivnější vietnamská migrace, částečně způsobená i válečným konfliktem v zemi. Rozsáhlejší imigrace z Mongolska nastala až po pádu komunismu.

V České republice dnes žije již druhá a třetí generace Vietnamců, kteří jsou značně integrovaní do tuzemské společnosti. K hlavním zdrojům obživy patří drobné podnikání, zejména v obchodu a službách. Oproti tomu poměrně nová mongolská komunita se zatím převážně potýká s jazykovou bariérou a zaměstnání nachází především ve výrobě a potravinářství. Oproti Vietnamcům se Mongolové dosud příliš nedostali do povědomí většinové české společnosti.

Obě minority si udržují řadu původních domácích tradic a zvyků, jak autenticky zasvěceně dokládají i fotografie Jindřicha Štreita.

Summary

The beginnings of Vietnamese and Mongolian immigration to the Czech Lands can be traced back to the communist regime, when both countries, together with Czechoslovakia, belonged to the so-called Eastern bloc led by the Soviet Union. However, immigration from Vietnam was much more intense in the pre-November era, largely due to the war in Vietnam. From this point of view, the pro-regime orientation of a large part of the first generation of immigrants is also understandable, which was revealed mainly in the attitude to the events of 1968. In contrast, the Mongolian presence in the Czech Lands remained relatively marginal before 1989, and the increase in immigration from Mongolia can only be seen in recent decades. While, in the case of Vietnam, the immigration was caused by a combination of political and economic circumstances, in the case of the Mongols, we can speak mainly of economic motivation.

We also find differences in the social and professional structure. If the Vietnamese have made a significant contribution to the trade and services since the 1990s, the Mongols find employment primarily in the manufacturing and food industries. The second and third generation Vietnamese show a considerable degree of integration into the Czech society. In contrast, the Mongols, as the „newer" minority, have not yet had the opportunity to integrate, and, largely, they still face a language barrier. In addition, the traditional reclusiveness of Mongolian family communities means that a significant proportion of immigrants are not interested in participating in public life. Due to these circumstances, the Mongols are still away from public interest and awareness, unlike the Vietnamese, who are mostly perceived as the domestic population, although they are relatively commonly confused with members of other Asian nations. Both minorities, despite a higher level of Vietnamese integration, maintain a number of traditional customs and rituals.

Archivní prameny:

Zemský archiv v Opavě, fond Severomoravský krajský národní výbor 1960–1990

Webové stránky (stav k 1. 7. 2020):
Český statistický úřad, https://www.czso.cz/
Zákony pro lidi, https://www.zakonyprolidi.cz

Rozhovory:
Rozhovor s českým velvyslancem v Ulánbátaru Jiřím Brodským
Rozhovor s Jiřím Šímou
Sdělení velvyslanectví ČR v Ulánbátaru

Jmenný rejstřík:

Bagabandi Natsagiin 55
Batmönch Džambyn 54
Bourdieu Pierre 6, 113
Cedenbal Jumdžágín 54
Čingischán 56, 82, 84, 86, 88
Enchbajar Nambaryn 56
Feagin Clairece 6, 113
Feagin Joe 6, 113
Fischer Jan 56
Grollová Ivana 56
Harris Marvin 6
Havel Václav 55
Ho Či Min 25
Husák Gustáv 54
Huu Uyen Pham 36
Chňoupek Bohuslav 54
Jadamdžav Nüdenchüügín 53
Kavan Jan 55
Laštovička Bohuslav 53
Lkhagva Ganbold 62
Luvsandordž Džügderín 54, 75
Marková Ivana 7, 8, 114
Mills Charles 21, 114
Myers John 6, 114
Ňamdordže Cendín 55
Poucha Pavel 54, 119
Schermerhorn Richard 6, 115
Schwarz Michal 53–56, 74, 115
Srba Ondřej 2, 53–56
Svoboda Ludvík 54
Šíma Jiří 54, 75
Štreit Jindřich 4, 9, 20, 21, 23, 113, 116, 120
Štrougal Lubomír 54
de Toqueville Alexis 6
Tunsag Tsolmon 73
Urban Milan 55
Vacek Josef 54
Wagley Charles 6
Wittlich Filip 20, 21, 115

LIDÉ Z DALEKA

Vietnamci a Mongolové v českých zemích

Katalog k výstavě fotografií Jindřicha Štreita

Lubomír Hlavienka | Dušan Janák | Ondřej Kolář | Monika Nová | Gábor Oláh

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě
Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava
Slezské zemské muzeum, Nádražní okruh 31, 746 01 Opava

Vydání: první
Místo a rok vydání: Opava, 2020
Náklad: 350 kusů

Autoři příspěvků: Lubomír Hlavienka, Dušan Janák, Ondřej Kolář, Monika Nová, Gábor Oláh

© foto: Jindřich Štreit
Grafické zpracování: Blanka Plošticová
Technické zpracování fotografií: Jiří Dostál, Martin Navrátil
Jazyková korektura: Marie Šedivá
Tisk: Profi-tisk group, s.r.o., Chválkovická 223/5, 779 00 Olomouc

Publikace je neprodejná.

Print
ISBN 978-80-7510-417-5 (Slezská univerzita v Opavě)
ISBN 978-80-87789-67-4 (Slezské zemské muzeum)
Online (pdf)
ISBN 978-80-7510-418-2 (Slezská univerzita v Opavě)

Print
ISBN 978-80-7510-417-5 (Slezská univerzita v Opavě)
ISBN 978-80-87789-67-4 (Slezské zemské muzeum)
Online (pdf)
ISBN 978-80-7510-418-2 (Slezská univerzita v Opavě)